

P.114 /2

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY PÓLSKICH

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

WYDAWNICTWO
SBP

2005 WARSZAWA, nr 1 (85)

**INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH**

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

WARSZAWA 2005

NR 1 (85)

RADA REDAKCYJNA

Ewa BARTECZKO, Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Henryk HOLLENDER,
Mieczysław MURASZKIEWICZ, Hanna POPOWSKA, Aleksander RADWAŃSKI,
Jadwiga SADOWSKA, Anna SITARSKA, Marta SKALSKA-ZLAT, Barbara SORDYLOWA,
Henryk SZARSKI, Mieczysław SZYSZKO, Jan WOŁOSZ, Jadwiga WOŹNIAK,
Elżbieta Barbara ZYBERT

REDAKCJA

Bożenna BOJAR, redaktor naczelny
Zina JARMOSZUK (email: zj@nck.pl), sekretarz redakcji

Recenzent numeru
Jadwiga SADOWSKA

Tłumaczenie tekstów
Małgorzata Kisilowska

Korekta
Jadwiga Krężlewicz

PL ISSN 0324-8194

WYDAWNICTWO

Dyrektor
Janusz Nowicki

Zawartość tego czasopisma jest dokumentowana m.in. w „Library and Information Science Abstracts” oraz „Knowledge Organization”.

Adres Wydawnictwa:
ul. Konopczyńskiego 5/7
00-335 Warszawa
tel. 827-52-96

PRENUMERATA I SPRZEDAŻ

Dział Promocji i Kolportażu SBP
Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa, tel. 825-50-24

Wydawnictwo SBP - Warszawa 2005. Nakład 400 egz.

Ark. wyd. 10,0 Ark. druk. 9,25

Skład i łamanie: Krzysztof BRAWIŃSKI

Druk i oprawa: Z.P. Poligrafia

ul. Smulikowskiego 6/8, 00-389 Warszawa

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

ZARZĄDZANIE WIEDZĄ WE WSPÓŁCZESNYCH SYSTEMACH INFORMACYJNYCH

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński

Wiedza, zarządzanie wiedzą, systemy informacyjne, zbiory informacji

Od początku lat 90. XX wieku nieuchronnie zmierzamy ku społeczeństwu wiedzy, w którym wiedza staje się kluczowym zasobem [Babik 2004]. Zarządzanie wiedzą jako samodzielny obszar badań naukowych wyodrębniono dopiero około 15 lat temu. Obecnie jest to jeden z najbardziej dynamicznie rozwijających się kierunków badawczych w Polsce i na świecie obejmujący zagadnienia wiedzy i informacji¹.

Zarządzanie wiedzą i sama wiedza są w literaturze przedmiotu określane w różny sposób. Pomimo braku powszechnie aprobowanych definicji są to kategorie, które funkcjonują w rzeczywistości i stanowią domenę zainteresowań zarówno instytucji o non-profit zasadach działania, jak i takich, które odnoszą znaczące sukcesy ekonomiczne. W artykule przedstawiono przede wszystkim te koncepcje, które zarządzanie wiedzą łączą z procesami wykorzystywania posiadanych zasobów wiedzy, które z kolei mają różnorodną postać i proveniencję, co determinuje ich sposób gromadzenia, przechowywania i udostępniania.

Celem artykułu jest pokazanie, na czym polega istota zarządzania wiedzą w systemach informacyjnych i jakie są jego narzędzia.

1. Wiedza – jej istota i cechy

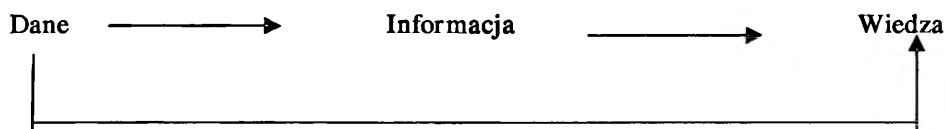
1.1. Dane – informacja – wiedza

Przed zdefiniowaniem *zarządzania wiedzą* określimy takie terminy jak *dane*, *informacja* i *wiedza*. *Dane* to reprezentacja pojedynczych cech jakiegoś obiektu

---

¹ Od maja 2002 roku istnieje polskie czasopismo elektroniczne, które jeden ze swoich działów poświęciło problematyce zarządzania wiedzą. Jest to Gazeta IT. URL – <http://www.gazeta-it.pl/>. Na początku 2003 roku powołano Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą. Jego strona internetowa ma adres: <http://www.pszw.edu.pl>. Od 1 września 2003 roku na Wydziale Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej działa Zakład Zarządzania Wiedzą i Informacją Naukowo-Techniczną. Próby utworzenia takiego zakładu związanego z kierunkiem studiów informacja naukowa i bibliotekoznawstwo do tej pory nie trafiły na podatny grunt. Wydaje się, że naturalnym miejscem takiego zakładu i/lub specjalizacji mógłby być Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

tu lub faktów składających się na jakieś wydarzenie, na przykład liczby, na podstawie których można opracować informacje. *Informacja* to dane, które zostały poddane kategoryzacji i klasyfikacji lub w inny sposób zostały uporządkowane. *Wiedza* wykracza poza informacje, gdyż implikuje zdolność do rozwiązywania problemów oraz stanowi przesłanki podejmowanych działań i rozumowań. Relacje zachodzące między danymi, informacją a wiedzą ilustruje rys.1.

Rys. 1. Relacje pomiędzy danymi, informacją i wiedzą.

Terminy *wiedza* i *informacja* obecnie często stosuje się zamiennie. Jednak – jak piszą Nonaka i Takeuchi [Nonaka, Takeuchi 2000] – *informacja* jest strumieniem wiadomości, podczas gdy *wiedza* jest jego wytworem zakorzenionym w przekonaniach i oczekiwaniach odbiorcy.

Precyzyjne określenie pojęcia *wiedza* jest trudne. W literaturze można spotkać różne definicje, na przykład:

- *wiedza* to „ogół wiadomości zdobytych dzięki uczeniu się; zasób wiadomości z jakiejś dziedziny, gałąź nauki” [Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka. T. III. Warszawa 1985];
- *wiedza* to „ogół wiadomości z jakiejś dziedziny” [Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN, pod red. A. Markowskiego. Warszawa 1999];
- *wiedza* to zasób wiadomości z określonej dziedziny, zbiór zobiektywizowanych i utrwalonych form kultury umysłowej i świadomości społecznej, powstały w wyniku kumulowania doświadczeń i uczenia się” [Wstęp do informatyki, pod red. B. Stefanowicza. Warszawa: SGH 1998];
- *wiedza* to „[...] zbiór informacji świadomych, które człowiek aktualizuje w swojej pamięci i na których może koncentrować uwagę a także potrafi je przekazywać na zewnątrz”, „wiedza jest jednym z najważniejszych rodzajów informacji” [J. Koziński: *Psychologiczna teoria samowiedzy*. Warszawa: PWN 1986].

W szerokim znaczeniu *wiedza* to „wszelki zbiór informacji, poglądów, wierzeń, którym przypisuje się wartość poznawczą lub/i praktyczną”, natomiast w wąskim znaczeniu to „ogół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystania” [Nowa Encyklopedia Powszechna PWN. Warszawa 1995]. Innymi słowy, *wiedza* to ogół treści utrwalonych w umyśle ludzkim w wyniku kumulowania doświadczenia oraz uczenia się. Obejmuje wszystkie formy świadomości społecznej: naukę, ideologię, religię, magię. *Wiedza* składa się na każdy typ myślenia – od wyobrażeń potocznych do twierdzeń naukowych. Może być prawdziwa lub fałszywa, racjonalna lub irracjonalna (*wiedza* w szerokim rozumieniu). *Wiedza* stanowi osobisty stan poznania człowieka w wyniku oddziaływania na niego obiektywnej rzeczywistości (*wiedza* w węższym znaczeniu).

Badacze *wiedzy* wydają się być zgodni co do tego, że definiując *wiedzę* należy przede wszystkim odróżnić ją od pojęcia *informacja*, jednakże to właśnie *informacja* jest często punktem wyjścia w definicjach *wiedzy*. A.D. Van

Nostrand [Van Nostrand 1997] określa wiedzę jako „informację z wartością dodaną”. Czym jest owa wartość dodana? Powstaje ona poprzez interpretację informacji, osadzenie jej w jakimś konkretnym kontekście, istotnym dla osoby, która dokonuje interpretacji. W tym samym duchu luminarze teorii zarządzania wiedzą w organizacjach Thomas Davenport i Laurence Prusak [Davenport, Prusak 1998] piszą, że wiedza pojawia się, gdy informacja zostaje poddana zabiegom interpretacyjnym, gdy porównane zostaną różne informacje (kontekst), określone ich konsekwencje dla działań ludzi, odnalezione powiązania między różnymi obszarami i gdy zostanie ustalone, jak inni interpretują daną informację (doświadczenie).

Nietrudno zauważyć, że przytoczone tu definicje wiedzy jednocześnie opisują proces tworzenia wiedzy. Surowcem dla produkcji wiedzy jest informacja, a producentami są ludzie, którzy przekształcają informację w wiedzę w różnych kontekstach społecznych i organizacyjnych – polityce, biznesie, nauce. Ważne jest, że wiedza powstaje zawsze w wyniku intencjonalnego działania ludzi i zawsze w jakimś celu. W szczególności ludzie produkują wiedzę po to, aby lepiej i skuteczniej działać oraz podejmować optymalne decyzje. W tym sensie jest to działanie polegające na tworzeniu argumentów, które mają przekonać do przyjęcia określonego stanowiska czy sposobu działania.

Przez *wiedzę* w systemach zarządzania wiedzą rozumie się ogół informacji (czyli danych wraz z ich strukturą) odnoszący się do określonej dziedziny, umożliwiający podejmowanie decyzji w tej dziedzinie. Uważa się, że wiedza jest ściśle powiązana z ludźmi, którzy nadają znaczenie informacji, są w stanie je interpretować i wykorzystać, przy czym wiedza nie musi być powiązana z konkretną osobą (jednostką), lecz może być związana z grupą społeczną.

Ważnym dla zrozumienia istoty wiedzy jest stwierdzenie, że tworzywem dla wiedzy są odpowiednie informacje, które same jednak nie tworzą wiedzy. Pozyskana informacja może być zinterpretowana w różny sposób, a samo zdobycie właściwej informacji nie gwarantuje skutecznego jej wykorzystania. Dlatego po uświadomieniu sobie, jakie informacje są nam potrzebne i określeniu źródeł ich pozyskania, trzeba uzyskać informacje prawidłowo zanalizować. Analiza ta ma bezpośredni wpływ na jakość wytworzonej wiedzy. Zdobycie informacji muszą być analizowane z uwzględnieniem ich powiązań, zależności oraz implikacji-wynikania. Informacje trzeba umieć właściwie powiązać, zamiast rozpatrywać je oddzielnie. Kolejnym krokiem jest dostrzeżenie i zrozumienie zależności pomiędzy informacjami oraz wyróżnienie zachodzących implikacji. Wynikiem takiej analizy jest potrzebna nam wiedza. Następnie wiedza musi zostać wykorzystana, zastosowana oraz poddana weryfikacji przez otoczenie.

Są autorzy, którzy wiedzę traktują jako ogół wiadomości jednostki. N. Silamy uważa, że wzrost wiedzy u jednostki to nie tylko ilościowy przyrost informacji, ale głównie przyczyna reorganizacji wszystkich danych, jakimi ona dysponuje [McDermott 1999]. Podobnie wiedzę traktuje R. McDermott [tamże], który twierdzi, że wiedza jest efektem procesu myślenia przy użyciu dostępnych informacji i wszystkich doświadczeń człowieka.

Najczęściej powtarzająca się w literaturze przedmiotu definicja wiedzy jest efektem badań naukowców z Cranfield School of Management (Wielka Brytania). Według nich wiedza to: „ogół procesów umożliwiających tworzenie, upowszechnianie i wykorzystanie wiedzy do realizacji celów organizacji” [Murray, Meyers 1999]. Jak pisze K. Bolesta-Kukulka [Bolesta-Kukulka 2000, s. 152]

wiedza „kształtuje się w długotrwałym procesie uczenia, nabywania doświadczenia, kumulowania informacji, porządkowania ich w logiczne struktury poznawcze, wiązania z emocjami, układania w ramach systemów wartości”.

W literaturze przedmiotu wiedza definiowana jest także jako „systematyczne rozwijanie umiejętności dostrzegania i wykorzystywania pojawiających się szans i unikania zagrożeń” [Krupińska, Stobińska 1996, s.20]. Takie ujęcie wiedzy nie traktuje jej jako zasób, lecz utożsamia ją z procesem.

1.2. Cechy wiedzy

Wiedza będąca efektem procesu myślowego dokonanego na zbiorach informacji pozyskiwanych przez pracownika, jest strukturą statyczną i jako taka nie stanowi wartości dla klienta. Dopiero w sprzężeniu z mechanizmami wykorzystywania wiedzy (podczas działania procesów zarządzania wiedzą) zaczyna być aktywna i użyteczna. Proces zarządzania wiedzą jest jak myślenie człowieka. Gdy pojawia się problem do rozwiązania, staramy się wykorzystać wiedzę, którą mamy. Jeżeli ta wiedza nie wystarcza, sięgamy po wiedzę z zewnątrz. Wtedy też powstaje nowa wiedza, którą zapamiętujemy i przekazujemy innym.

Wiedza, podobnie jak dane i informacje, aby być wiarygodną, aby budzić zaufanie, powinna być odpowiedniej jakości. Jakość wiedzy określają następujące trzy charakterystyki:

- przydatność – gdy użytkownik chce wykorzystać wiedzę do rozwiązania konkretnego zadania, to niecała dostępna wiedza z tego zakresu jest mu w jednakowym stopniu do tego niezbędna;
- aktualność – użyteczność wiedzy może maleć wraz z upływem czasu;
- dokładność – wyraża jej bliskość w stosunku do wartości prawdziwej, tzn. wiedzy niezawierającej żadnych błędów.

Wiedza to informacja wartościowa i zaakceptowana, integrująca dane, fakty, informacje oraz często hipotezy [Brilman, 2002]. Tworzenie wiedzy wymaga więc przetworzenia, zinterpretowania i połączenia informacji. Wiedza jest tożsama z wyobrażeniem wytwarzanym na podstawie informacji [Dretske 1981]. Davenport i Prusak [Davenport, Prusak 1998] definiują wiedzę jako płynne połączenie doświadczenia, wartości, odpowiednio dobranych informacji oraz eksperckiego wglądu w jakieś zagadnienie, które zapewnia ramy dla oceny i włączenia nowych doświadczeń i informacji. Kapitalizowanie wiedzy jest możliwe dzięki utrzymywaniu stosunków międzyludzkich i zbiorowemu przypominaniu sobie faktów [Brilman 2002].

Wiedza jest pojęciem szerszym od informacji, ponieważ informacja to dane stanowiące opis faktów w postaci znaków, które przyjęły uporządkowane zbiory przedstawiające fragment rzeczywistości. Mają one jednak charakter statyczny i zamknięty, wiedzą stają się gdy posiadają cechę otwartości i dynamiczności. R. McDermott [McDermott 1999] wyróżnia następujące cechy charakterystyczne dla wiedzy, które pozwalają odróżnić ją od informacji:

- aktem ludzkim jest „wiedzieć o czymś”;
- wiedzę tworzy się w teraźniejszości;
- stara wiedza daje podwaliny dla nowej;
- wiedza to efekt myślenia i doświadczenia;
- wiedza należy do wspólnoty ludzi;
- wiedza krąży w społeczeństwie wieloma kanałami.

B. Mikula uzupełnił przytoczone zestawienie o następujące cechy: wiedza jest dynamiczna oraz może jej przyrastać w trakcie stosowania; występują dwie postacie wiedzy: cicha i dostępna; wiedza szybko dezaktualizuje się, trudno ją uchwycić i w pełni wykorzystać; jest wieloznaczna i względna (przez różne osoby może być różnie interpretowana); może być tworzona różnymi sposobami (metodami) [Mikula 2001]. E. Skrzypek [Skrzypek 2000] wskazuje na dynamiczny charakter wiedzy. To nie tylko „droga służąca przekazaniu treści komunikatu”, jaką jest informacja. Wiedza przypisana jest wyłącznie człowiekowi. „Tylko człowiek potrafi wiedzę zdobywać, doskonalić, przetwarzać i przekazywać innym. Wiedza, która nie służy innym, jest bezużyteczna”. A. Brooking [Brooking 1999] traktuje wiedzę jako łączenie wielu różnych informacji wraz ze zrozumieniem, w jaki sposób można wykorzystać tę wiedzę w organizacji. Inne cechy wiedzy to:

- wiedza nie ma cech dóbr trwałych;
- wiedza jest najważniejszym środkiem produkcji dóbr;
- wiedza jest jedynym zasobem, który nie zużywa się w procesie jego wykorzystania;
- wiedza sama z siebie może się pomnażać;
- wiedza nie może być bezpośrednio przekazana dalej.

1.3. Rodzaje wiedzy

W literaturze przedmiotu istnieje wiele podziałów wiedzy². Z perspektywy epistemologicznej, identyfikując obszar wiedzy, wskazać należy podział Michaela Polanyi [Polanyi 1967] na wiedzę jawną i wiedzę ukrytą. Wiedza jawna (formalna) jest to wiedza jasno sprecyzowana i usystematyzowana, którą można przedstawić w sposób formalny przy pomocy słów, liczb, znaków i symboli. Wiedza ta jest łatwa w wyrażeniu i łatwa do skopiowania. Jest to wiedza skodyfikowana i dzięki temu może być przekazywana przy pomocy formalnego i usystematyzowanego języka. Wiedza ukryta jest to wiedza niewypowiedziana, pozostająca w ludzkim umyśle, z której istnienia zdajemy sobie sprawę i którą wykorzystujemy w codziennym działaniu, ale nie potrafimy jej do końca określić, przez co jej formalizacja i przekazywanie innym osobom jest bardzo trudne. Wiedza ukryta jest indywidualna, trudna do sformalizowania i zakomunikowania. Obejmuje elementy poznawcze i techniczne, skupia się na modelach mentalnych, schematach, paradygmatach, przekonaniach definiujących obraz świata.

Wspomniany podział stanowił podwaliny do wyróżnienia dwóch sposobów tworzenia zasobów wiedzy, które ze względu na pochodzenie ich propagatorów nazywa się podejściem zachodnim (tradycyjnym) oraz podejściem wschodnim (japońskim). W ujęciu zachodnim preferuje się wiedzę jawną. Jest ono reprezentowane m.in. przez H. Simona i P.F. Druckera. Polega na tym, że wiedza utożsamiana jest z zapisem w bazie danych różnych postaci wiedzy lub złożonych informacji, takich jak wzory chemiczne, tablice decyzyjne,

---

² W *Słowniku encyklopedycznym informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* [Bojar 2002] poświęcono wiedzy aż 15 następujących artykułów hasłowych: wiedza, wiedza deklaratywna, wiedza językowa, wiedza niepełna, wiedza niepewna, wiedza o dziedzinie, wiedza o języku, wiedza o języku informacyjno-wyszukiwawczym, wiedza o problemie wyszukiwawczym, wiedza o rzeczywistości, wiedza o rzeczywistości pozajęzykowej, wiedza o systemie informacyjno-wyszukiwawczym, wiedza proceduralna, wiedza semantyczna, wiedza tekstowa. Prawie wszystkie wymienione hasła dotyczą rodzajów lub cech wiedzy gromadzonej przez systemy informacyjno-wyszukiwawcze.

zestaw reguł postępowania. Ujęcie wschodnie reprezentowane m.in. przez Nonakę i Takeuchiego [Nonaka, Takeuchi 2000], opiera się na twierdzeniu, że wiedza sformalizowana, przedstawiona za pomocą słów i liczb stanowi zaledwie wierzchołek góry lodowej. Istotną jest wiedza ukryta, czyli coś, co nie jest wprost dostrzegalne i wyrażalne. Do tej kategorii wiedzy zalicza się m.in. intuicję, przeczucia, kulturę organizacji, a więc wszystko to, czego nie można wyrazić w artefaktach. Cytowani autorzy piszą, że wiedza ukryta jest głęboko zakorzeniona zarówno w indywidualnym działaniu i doświadczeniu, jak i w jednostkowych ideałach, wartościach czy emocjach.

Wiedza może być wiedzą *a priori* lub wiedzą *a posteriori*. Pierwsza to wiedza oparta na aksjomatach, czyli wcześniej poczynionych założeniach. Druga jest wiedzą będącą rezultatem doświadczenia. Oba rodzaje wiedzy mogą stanowić wiedzę jawną lub wiedzę ukrytą.

Omawiając rodzaje wiedzy, należy wspomnieć o wiedzy nieznannej, czyli takiej, z której istnienia człowiek nie zdaje sobie sprawy albo nie przewidział jej wagi. Istnieje też wiedza potencjalna, czyli taka, której powstanie jest oczekiwanym efektem przetwarzania wiedzy.

Wiedzę dzieli się również na wiedzę proceduralną, deklaratywną i mieszaną. Wiedza proceduralna dotyczy znajomości i/lub umiejętności wykonania czegoś. Wiedza deklaratywna odnosi się do znajomości tego, czy coś jest prawdą lub fałszem i dotyczy wiedzy wyrażanej w postaci zdań deklaratywnych. Oba rodzaje wiedzy są wiedzą uświadomioną i jawną.

Wiedza jest częścią hierarchii typów informacji opartych na stopniu zorganizowania informacji. Na najniższym poziomie istnieje tzw. chaos informacyjny. Dane i informacja są stopniowo przekształcane w wiedzę dzięki uzyskaniu kontekstu, doświadczeniu i interpretacji.

Wiedza zawarta w systemie informacyjnym zawsze odnosi się do określonej dziedziny, stąd nazywamy ją wiedzą dziedzinową. Taka wiedza jest charakteryzowana z różnych punktów widzenia, i tak wyróżnia się wiedzę statyczną i dynamiczną, faktograficzną i dokumentacyjną, pełną i niepełną, pewną i niepewną, pierwotną i wtórną.

Wziąwszy pod uwagę aspekt pragmatyczny, wyróżnia się dwa rodzaje wiedzy: praktyczną (użyteczną), opartą na doświadczeniu i pozwalającą zmieniać rzeczywistość oraz teoretyczną (naukową), opisującą różne aspekty rzeczywistości.

Wydaje się, że istnieje powszechna zgoda na to, aby wiedzę postrzegać jako zdolność do interpretowania i przetwarzania informacji, a także dostosowywania zachowania do zmian w otoczeniu. Sutton i Pfeffer [Sutton, Pfeffer 2002] twierdzą, że w praktyce istnieje duża rozbieżność między zasobami posiadanej wiedzy a umiejętnością jej zastosowań. Mimo że zasoby wiedzy i dostępność jej źródeł wzrastają, to nie przekłada się to na zmiany w sposobie zarządzania organizacją. Jako przyczyny takiego stanu rzeczy wymienieni autorzy podają:

- współzawodnictwo wewnątrz organizacji uniemożliwiające pełne korzystanie z posiadanych zasobów wiedzy,
- przywiązanie do standardowych rozwiązań, które często jest szkodliwe i działa hamująco na proces pozyskiwania wiedzy,
- strach i tzw. zła atmosfera w pracy, powodujące trudności w przekładaniu wiedzy na działania.

Z dotychczasowych rozważań można wysnuć wniosek, że wiedza to dynamiczny i elastyczny niematerialny efekt procesu myślowego na zbiorach informacji, które posiada i uzyskuje uczestnik danej organizacji. Wiedza zawarta jest w informacjach, trzeba ją najpierw odkryć, aby mieć do niej dostęp. Ma ona charakter względny, ponieważ przetworzenie myślowe zbiorów informacji w wiedzę jest w dużym stopniu dokonywane przez człowieka intuicyjnie.

2. Zarządzanie wiedzą – geneza, przedmiot i definicja

2.1. Geneza i przedmiot zarządzania wiedzą

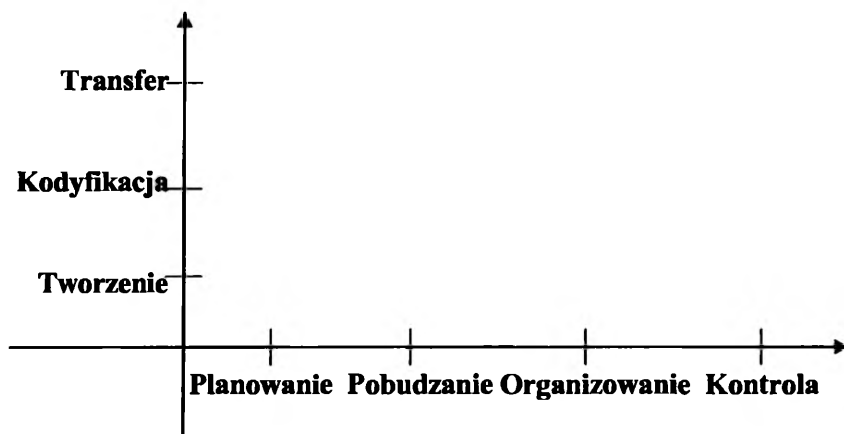
Początki koncepcji zarządzania wiedzą sięgają lat 60. XX wieku, kiedy to Arthur Andersen rozpoczął tworzenie archiwum, które stało się zaczątkiem potężnej bazy określanej dziś nazwą Global Best Practices, stanowiącej fundament zarządzania wiedzą firmy Knowledge Space. W 1975 r. koncern Chaparral Steel ogłosił, że jego strategia i struktura będą oparte na zarządzaniu wiedzą. Szwedzkie wydawnictwo E+T Frlag na początku lat 80. dzięki zarządzaniu kapitałem intelektualnym przekształciło się w ciągu kilku lat w największą specjalistyczną grupę wydawniczą Szwecji.

Zarządzanie wiedzą jest koncepcją stosunkowo młodą. Sam termin *zarządzanie wiedzą* jest syntezą dwóch terminów: *zarządzanie* i *wiedza*. *Zarządzanie* (ang. *management*) to narzędzie umożliwiające szybkie i efektywne zarządzanie danymi. *Wiedza* (ang. *knowledge*) oznacza zaś informację, która nabiera wartości wtedy, gdy zna się kontekst, w którym informacja ta pojawia się. Termin *zarządzanie wiedzą* został spopularyzowany przez Ikujiro Nonaka i oznacza systematyczne tworzenie, upowszechnianie i wykorzystywanie wiedzy.

Zarządzanie wiedzą można zdefiniować poprzez określenie jego przedmiotu, celu oraz środków i metod. W naszym przypadku obiektem zarządzania jest wiedza. Zazwyczaj przyjmuje się, że celem zarządzania wiedzą jest maksymalizacja zysku lub innego strategicznego parametru (np. sukces będący rezultatem wykorzystania wiedzy) opisującego zarządzany obiekt. Środki zarządzania wiedzą to sposoby/metody osiągnięcia założonego celu. Zarządzanie wiedzą jest procesem obejmującym szereg działań, które określają cele danego systemu i ukierunkowują sposób ich osiągnięcia. Działania te zwykle utożsamia się z funkcjami zarządzania. Stanowią one jedno z podstawowych zagadnień teoretycznych metodologii procesu zarządzania. Poszczególne funkcje wzajemnie przenikają się, tworząc proces zarządzania, w którym zachodzą zależności hierarchiczne i funkcjonalne. Powszechnie akceptuje się układ czterech typowych funkcji zarządzania: planowanie, pobudzenie, organizowanie i kontrolę. Planowanie, określane również mianem przewidywania, to działanie, którego rezultatem jest opis celów działania, warunków ich osiągnięcia oraz sposobów realizacji. Pobudzenie, zwane również motywowaniem, to oddziaływanie polegające na stosowaniu określonych bodźców w procesie zarządzania. Bodźce te stanowią motywację do realizacji określonych celów. Organizowanie jako funkcja zarządzania polega na doborze odpowiednich środków do osiągnięcia danego celu. Działalność organizatorska jest ściśle związana z funkcją planistyczną, gdyż razem tworzą podbudowę dla pobudzania i kontroli, a zarazem normalizują procesy realizacyjne. Kontrola, zwana współcześnie auditingiem, dotyczy oceny stopnia realizacji założonych celów. Zarządzać wiedzą to znaczy tak działać, aby luka wiedzy,

rozumiana jako różnica między posiadanymi zasobami wiedzy a potrzebną wiedzą, była jak najmniejsza.

Wymienione funkcje zarządzania należy odnieść do procesu wiedzy, który można planować, stymulować, organizować oraz kontrolować. Ta ostatnia funkcja odnosi się do pomiaru wiedzy i kapitału intelektualnego. Realizacja wymienionych funkcji procesu zarządzania wiedzą jest ostatnio postrzegana jako jedna z najnowszych koncepcji zarządzania. Można nawet spotkać się z opinią, że w przyszłości zarządzanie przedsiębiorstwem utożsamiane będzie z zarządzaniem wiedzą [Nycz 2004]. Dwuwymiarowość zarządzania wiedzą przedstawia rys. 2.

Rys. 2. Funkcje zarządzania a proces wiedzy.

2.2. Wybrane definicje zarządzania wiedzą

Termin *zarządzanie wiedzą*, podobnie jak i *wiedza*, w literaturze określane są w różny sposób. Można go pojmować jako ustalenie relacji między danymi i ich identyfikację, określenie zasad zarządzania danymi oraz zapewnienie integralności i odpowiedniości danych. Jak podaje B. Czerniachowicz [Czerniachowicz 2003], według M. Demaresta jest to proces kreowania i wykorzystywania wiedzy do poprawy efektywności działań organizacji. R. Bennet i H. Gabriel zarządzanie wiedzą definiują jako zarządzanie informacjami, wiedzą i doświadczeniem dostępnym w organizacji, mające na celu zapewnienie organizacji przyszłego rozwoju w oparciu o istniejące zasoby, a także stymulowanie pracowników do dzielenia się wiedzą poprzez tworzenie odpowiedniego środowiska pracy i systemów transferu wiedzy w ramach całej organizacji. Z kolei firma konsultingowa Deloitte & Touche definiuje zarządzanie wiedzą jako systematyczny, zorganizowany proces ukierunkowany na wykorzystanie wiedzy zgromadzonej w firmie przez zbieranie, weryfikację, przechowywanie i upowszechnianie wiedzy poszczególnych pracowników oraz zasobów wiedzy zgromadzonych w firmowych archiwach. Zarządzanie wiedzą ma służyć poprawianiu wyników, podnoszeniu kompetencji, zwiększeniu szybkości działania, wydajności i rentowności [Kwiecień, Majewski 2001].

Stosownie do przytoczonych definicji można przyjąć, że zarządzanie wiedzą jest procesem składającym się z następujących etapów: lokalizowanie wiedzy, jej pozyskiwanie, rozwijanie (wzbogacanie wiedzy), dzielenie się wiedzą oraz jej rozpowszechnianie, wykorzystywanie oraz gromadzenie [Probst, Raub, Romhardt 2002]. Aby osiągnąć wyznaczone cele trzeba w tym procesie:

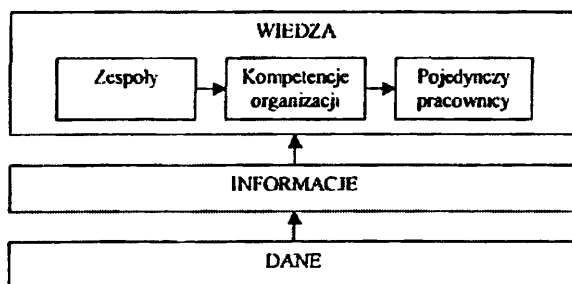
- wykorzystać posiadane zasoby wiedzy,
- poszukać zewnętrznych zasobów wiedzy i je absorbować,
- stworzyć takie warunki, aby wszyscy uczestnicy procesu decyzyjnego czuli się zobowiązani do dzielenia się posiadanymi zasobami wiedzy oraz do jej kreowania.

Zarządzanie wiedzą polega nie tylko na umiejętnym wykorzystaniu posiadanych zasobów, ale też na uzyskaniu efektu synergicznego, czyli osiągnięciu tzw. wartości dodanej. Przytoczone określenia zarządzania wiedzą mają również wymiar praktyczny. Zwraca się w nich uwagę na to, że zarządzanie wiedzą jest możliwe tylko wtedy, gdy organizacja umie wydobyć wiedzę od swoich pracowników, a to jest możliwe tylko wtedy, gdy zapewni się im odpowiednie warunki.

2.3. Podejścia do zarządzania wiedzą

W istniejących opracowaniach naukowych z zakresu zarządzania wiedzą wyróżnia się trzy podejścia, zwane też wiodącymi kierunkami rozwoju tematyki zarządzania wiedzą: podejście japońskie, podejście zasobowe i podejście procesowe.

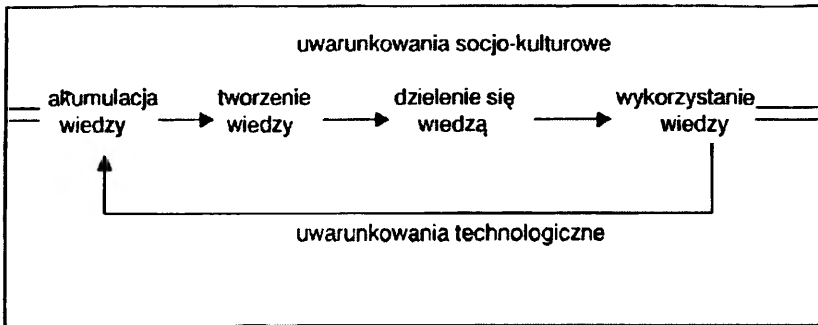
- Model japoński jest efektem badań dwóch Japończyków: I. Nonaki i H. Takeuchi'ego, którzy na początku lat 90. opracowali model „spirali wiedzy” rozwinięty w późniejszych latach w systemowe podejście do zarządzania wiedzą. Zakłada on istnienie wiedzy jawnej (ang. *explicit knowledge*) oraz niejawnej (ang. *tacit knowledge*). Jest to najbardziej nowatorskie podejście do zarządzania wiedzą i dlatego przedstawimy je szerzej w dalszej części artykułu.
- W ramach drugiego kierunku zarządzania wiedzą (podejście zasobowe) opracowano model „źródeł wiedzy”, bazujący na szeroko dyskutowanej koncepcji kluczowych kompetencji (ang. *core competences*) i kluczowych umiejętności (ang. *core capabilities*). Podstawy podejścia zasobowego stworzyła Dorothy Leonard-Barton z Harvard Business School [Leonard-Barton 1995]. Podejście to wywodzi się z zarządzania strategicznego. Autorka założyła, że zarządzanie wiedzą wymaga pięciu czynników: kluczowych umiejętności, wspólnego rozwiązywania problemów, implementacji i integracji nowych narzędzi i technologii, eksperymentowania i importowania wiedzy [rys. 3].

Rys. 3. Struktura zasobów wiedzy w organizacji

Źródło: [Probst, Raub, Romhardt 2002]

- Trzecim kierunkiem rozwoju koncepcji zarządzania wiedzą jest podejście bazujące na doświadczeniach i rozwiązaniach wypracowanych przez duże firmy konsultingowe. Jest to tzw. procesowy model zarządzania wiedzą z procesami: tworzenia, kodyfikacji i transferu wiedzy [Davenport, Prusak 1998]. Gwałtowny rozwój tej formy zarządzania przypada na lata 90. XX wieku. Podejście procesowe powstało na podstawie doświadczeń firm konsultingowych, które jako jedne z pierwszych dostrzegły wymierne korzyści z wielokrotnej sprzedaży wiedzy. Wyodrębnia się tu trzy podstawowe procesy występujące w zarządzaniu wiedzą: tworzenie, kodyfikację, oraz transfer wiedzy [rys. 4].

Rys. 4. Etapy procesu zarządzania wiedzą.
Źródło: [Mercier-Laurent, Jakubczyc, Owoc 1999]

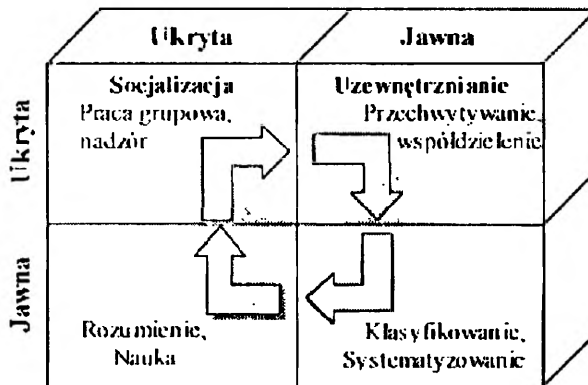
- **Tworzenie wiedzy** (ang. *knowledge creation*) obejmuje zespół działań mających na celu zwiększenie zasobów wiedzy organizacyjnej [Davenport, Prusak 1998]. Wiedza może powstawać wewnątrz organizacji lub być importowana z zewnątrz. W pierwszym wypadku niezbędne są odpowiednie warunki służące pobudzeniu inicjatywy pracowników i sprzyjające atmosferze twórczego zaangażowania w generowanie nowych pomysłów i rozwiązań. Decydujące znaczenie ma tu kultura organizacyjna i system wartości, na którym jest budowana, styl zarządzania oraz struktura organizacyjna. Znaczna część wiedzy niezbędna do właściwego funkcjonowania organizacji powstaje jednak poza nią. Stąd usługi konsultantów i ekspertów, naukowców, pozyskiwanie najlepszych pracowników.
- **Kodyfikacja wiedzy** (ang. *knowledge codification*) polega na nadawaniu wiedzy organizacyjnej takiej formy, która ułatwi do niej dostęp innym (aby była zrozumiała i łatwa do przyswojenia). Podstawowym problemem w kodyfikacji wiedzy jest utrata jej wartości i cech wyróżniających oraz degradowanie jej do informacji i danych.
- **Transfer wiedzy** (ang. *knowledge transfer*) obejmuje transmisję i absorpcję wiedzy. Transmisja polega na wysyłaniu lub prezentowaniu wiedzy potencjalnemu odbiorcy, absorpcja natomiast na jej przyjęciu w celu wykorzystania. Transfer wiedzy zależy od jej rodzaju. Wiedza formalna jest łatwo przenoszona za pomocą raportów, artykułów, instrukcji, rozmów, obrazów itp. Transfer wiedzy ukrytej odbywa się poprzez nieformalne spotkania, luźną wymianę zdań i doświadczeń. Badania pokazują, że ten rodzaj transferu wiedzy jest bardziej efektywny, gdyż bezpośrednie kontakty i swobodna atmosfera sprzyjają wymianie informacji, wiedzy i wzajemnemu uczeniu się.

Aby realizacja wymienionych etapów stała się możliwa, niezbędnym jest ujednolicanie standardów przechowywania wiedzy, uruchomienie mechanizmów walidacji zgodności (spójności logicznej wiedzy), analiza zasobów wiedzy, a więc identyfikacja stanu wiedzy i braków wiedzy, identyfikacja wiedzy specyficznej, pobór wiedzy ze źródeł zewnętrznych, precyzyjne dystrybuowanie wiedzy, istnienie mechanizmów symulacji i testowania proponowanych rozwiązań oraz stworzenie odpowiednich narzędzi do optymalizacji zasobów wiedzy.

Uznani teoretycy zarządzania wiedzą T.H. Davenport i L. Prusak twierdzą, że podstawowe podejście do zarządzania wiedzą powinny kształtować jej kodyfikacja i personalizacja. Rozróżnienie to jest oparte na przedstawionym wcześniej podziale wiedzy na wiedzę jawną i wiedzę ukrytą. Strategia kodyfikacji opiera się na wiedzy jawnej i służy do wykorzystania wcześniej opracowanych rozwiązań znajdujących się w aktywach wiedzy. Strategia personalizacji kładzie nacisk na wiedzę ukrytą i opiera się na kreatywnym doradztwie w rozwiązywaniu problemów dzięki wykorzystaniu indywidualnej wiedzy.

2.4. Japoński model zarządzania wiedzą

Japoński model zarządzania wiedzą jest w pewnym sensie nawiązaniem do kultury Wschodu i koncepcji yin i yang. Wywodzą się z niego pojęcia wiedzy jawnej (formalnej) i niejawnej (ukrytej) (rys. 5).

Rys. 5. Rodzaje wiedzy.

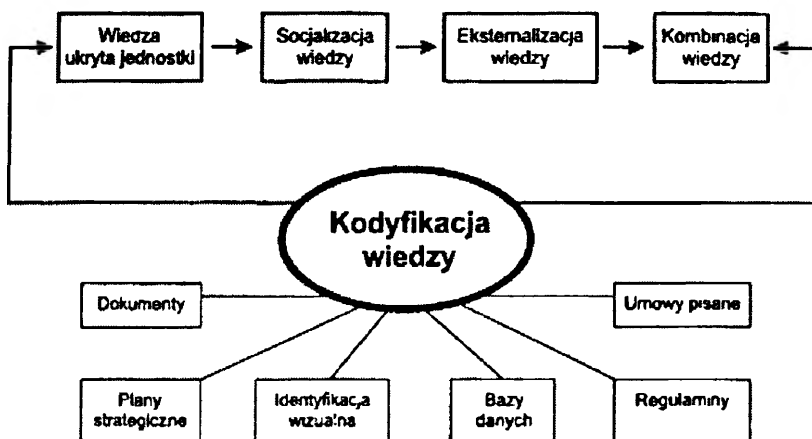
Źródło: [Matouk 2003]

Wiedza jawna jest rozumiana jako zasób informacji, który w łatwy sposób można zapisać, przekazać otoczeniu, sformalizować. Zazwyczaj jest ona zapisana w dokumentach, książkach, instrukcjach, procedurach postępowania. Można ją też określić jako tę część wiedzy cichej, którą udało się przedstawić w postaci symbolicznej, usystematyzować, dzięki czemu można ją łatwiej przekazać. Wiedzę jawną można przekazywać bez czynnego udziału „nauczyciela”. Można ją przyswoić sobie na przykład przez czytanie podręcznika. Wiedza niejawna opiera się głównie na doświadczeniu, intuicji, przeczuciu. W przeciwieństwie do wiedzy jawnej jest trudna do sformalizowania i przekazywania. Jest to wiedza, z której zdajemy sobie sprawę i którą wykorzystujemy, lecz mamy problem z jej zapisem i formalizacją.

I. Nonaka rozpatruje wiedzę niejawną w dwóch wymiarach:

- wymiar techniczny – związany z umiejętnościami, wynikającymi najczęściej z doświadczenia, swoisty know-know,
- wymiar poznawczy – wynikający z ludzkiej psychiki, ze sposobu postrzegania świata, uwarunkowany kulturą, światopoglądem, stanem emocjonalnym.

Ponieważ wiedza niejawną jest bardzo cenna dla przedsiębiorstwa, a stanowi przy tym wiedzę ulotną, która „przychodzi i odchodzi”, pojawiają się próby jej konwersji do postaci wiedzy jawnej. Taka sytuacja została nazwana przez I. Noakę spiralą wiedzy [rys. 6] i opisana w postaci koncepcji Ba za pomocą modelu SECI (Socialization, Externalization, Combination, Internalization).

Rys. 6. Spirala wiedzy według I. Nonaki.

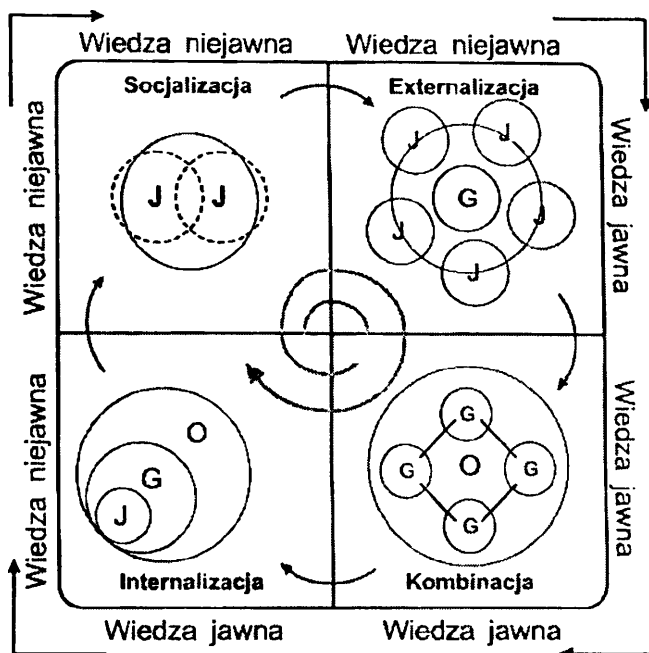
Źródło: [Głowacka 2002]

Pojęcie Ba wywodzi się z kultury japońskiej i zostało zaproponowane przez filozofa Kitaro Nishida. Oznacza współdzieloną przestrzeń, w której mogą być nawiązywane kontakty pomiędzy jednostkami w niej przebywającymi. Może to być zarówno przestrzeń fizyczna, jak i wirtualna, czy nawet duchowa. W przestrzeni tej zachodzi tworzenie wiedzy przez wymianę informacji i doświadczeń. Stanowi ona kontekst, podłoże do tworzenia nowych idei oraz łączenia informacji i koncepcji w celu zyskania nowej jakości.

Model SECI [rys. 7] przedstawia cztery procesy zachodzące w przedsiębiorstwie, wraz z ich interakcjami. Oznaczenia J, G, O oznaczają tu odpowiednio Jednostka (osoba), Grupa, Organizacja.

Uwzględnione w tym modelu procesy to:

- **przystosowanie**, socjalizacja polegająca na transformacji wiedzy niejawną w wiedzę jawną. Następuje tu wymiana wiedzy ukrytej pomiędzy jednostkami, czyli przekazywanie wiedzy przez przykład, za pomocą nabywania doświadczenia w gronie bardziej doświadczonych osób. Wymiana wiedzy następuje zazwyczaj podczas rozmów, przebywania w określonym środowisku, spędzaniu czasu w grupie;
- **uzewnętrznienie**, eksternalizacja polegająca na transformacji wiedzy niejawną w wiedzę jawną. Najczęściej dokonywana jest przez tłumaczenie wiedzy ukrytej za pomocą symboli i znaczeń wspólnych dla nadawcy i odbiorcy. Często przybiera postać anegdoty, przypowieści czy metafory. Może też przybrać formę uproszczenia (np. w przypadku tłumaczenia laikowi zagadnień specjalistycznych);

Rys.7. Model SECI.
 Źródło: [Nonaka, Konno 1998]

- **łączenie**, kombinacja polegająca na transformacji wiedzy jawnej w wiedzę jawną. Zazwyczaj dokonuje się w celu uzyskania nowej jakości przez łączenie znanej wiedzy z kilku źródeł. Często występuje w przypadku tworzenia zestawień wyników przedsiębiorstwa, gdzie informacje na temat poszczególnych wskaźników i wielkości są przedstawiane w postaci syntetycznej;
- **uwewnętrznienie**, internalizacja polegająca na transformacji wiedzy jawnej w wiedzę niejawną. Wynika z przyswojenia przez jednostki lub grupy wiedzy formalnej (dostępnej na przykład w postaci dokumentacji, instrukcji, regulaminów). W ten sposób staje się ta informacja częścią doświadczenia jednostki i wpływa na jej punkt widzenia, sposób rozumienia zagadnienia.

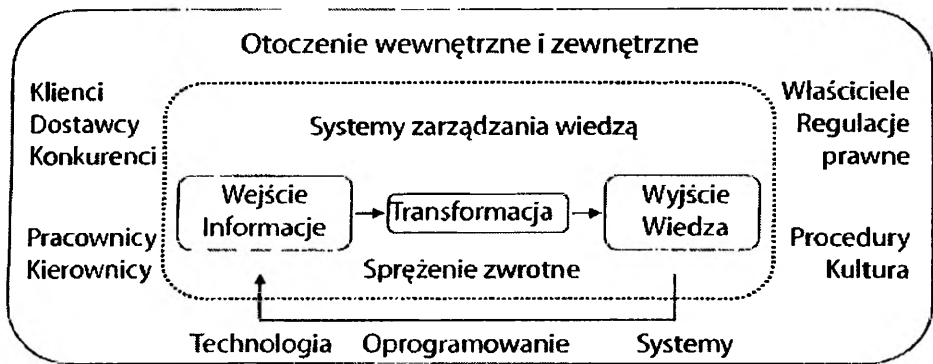
Wymienione procesy zdaniem I. Nonaki występują w sposób ciągły, a przez to zasoby wiedzy rosną przy każdej transformacji, dokładając „cegielek” do istniejącego gmachu wiedzy.

3. Systemy zarządzania wiedzą

3.1. Zadania systemów zarządzania wiedzą

Systemy zarządzania wiedzą służą do organizowania danych dostępnych w przedsiębiorstwie i przekształcania ich w informacje, na podstawie których generowana jest wiedza. Wejście do takiego systemu stanowią informacje, które podlegają transformacji. Po przetworzeniu polegającym na dodaniu do nich kontekstu umożliwiają powstanie wiedzy na temat określonego zjawiska, które dana informacja opisywała. Schemat systemu zarządzania wiedzą przedstawia rys. 8.

Rys.8. System zarządzania wiedzą.

Źródło: [Łobejko 2004]

Podejście systemowe do zarządzania wiedzą pozwala na opisanie otoczenia (wewnętrznego i zewnętrznego), w jakim wiedza powstaje oraz tego, w jaki sposób wiedza jest pobierana i przekazywana do otoczenia. Systemy zarządzania wiedzą służą realizacji następujących zadań:

- ułatwienie wydobywania wiedzy z morza napływających do przedsiębiorstwa informacji,
- zapobieganie utracie wiedzy w przypadku odejścia pracownika z przedsiębiorstwa,
- pomoc w ciągłym doskonaleniu najważniejszych umiejętności i poszerzania wiedzy pracowników,
- zwiększenie efektywności wykorzystania wiedzy przez pracowników,
- umożliwienie dzielenia się wiedzą przez pracowników.

Do stworzenia systemu zarządzania wiedzą niezbędne są odpowiednie zasoby informacji i wiedzy. Ich źródłami są m.in. otoczenie przedsiębiorstwa, wiedza oraz kwalifikacje i doświadczenie pracowników, istniejące na rynku technologie, badania naukowe, bazy danych i publikacje naukowe, targi i konferencje.

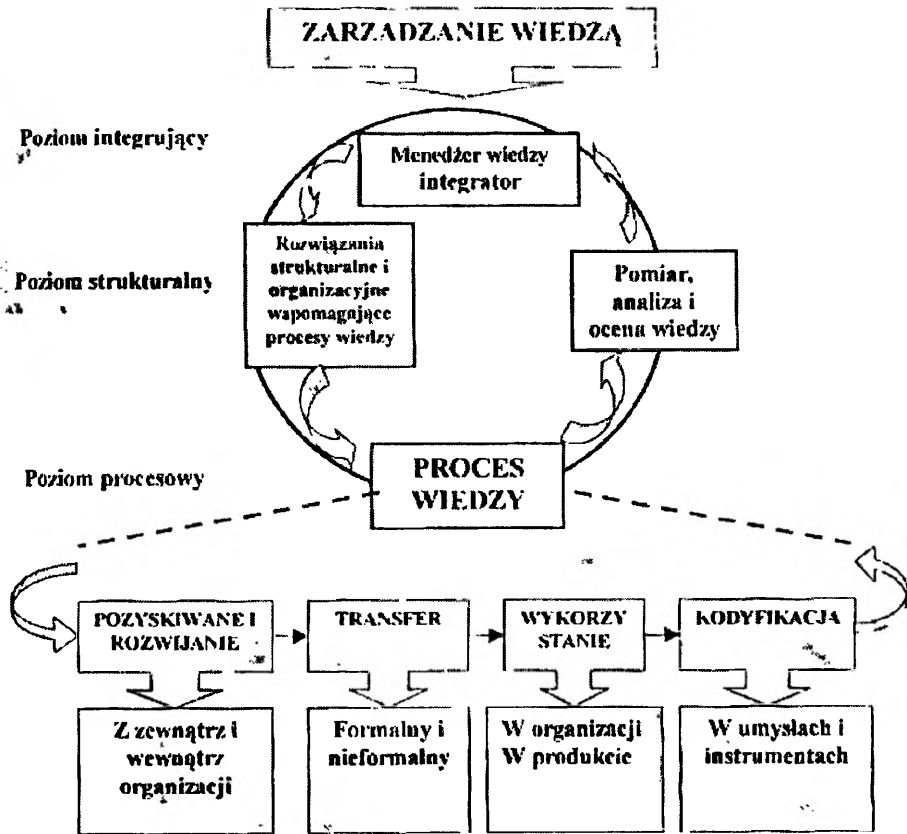
3.2. Warstwowy model systemu zarządzania wiedzą

Architekturę systemu zarządzania wiedzą tworzą następujące elementy, nazywane też podsystemami:

- przechowywanie wiedzy. Wiedza jest przechowywana w różnego rodzaju dokumentach. Zarządzanie dokumentami jest możliwe dzięki dobrze zdefiniowanemu systemowi metadanych opisujących zawartość dokumentów w celu ich składowania, wyszukiwania, zapewnienia spójności, bezpieczeństwa, kontroli dostępu;
- przechowywanie informacji o wiedzy. Jest to informacja opisująca zależności semantyczne pomiędzy dokumentami tworzącymi dany zasób wiedzy. W ten sposób powstaje swoistego rodzaju mapa tematów stanowiąca abstrakcyjną reprezentację wiedzy. Opisuje ona wiedzę zawartą w danym zasobie dokumentów;
- informacja o użytkownikach. Wiedzę o poszczególnych użytkownikach opisuje się przeważnie za pomocą tzw. mapy umiejętności. Podstawowe informacje o użytkownikach zawierają profile użytkowników;

- komunikacja pomiędzy użytkownikami. Jest możliwa dzięki odpowiedniemu interfejsowi użytkownika. Sprzyja ona powstawaniu synergii w pracy nad dokumentami;
- udostępnianie wiedzy;
- pozyskiwanie wiedzy. Każdy system wymaga zasilania w nowe informacje i wiedzę ze źródeł zewnętrznych oraz w wiedzę wytworzoną przez użytkowników systemu w procesie interakcji.

Model warstwowy systemu zarządzania wiedzą, uwzględniający wymienione elementy, przedstawia rys. 9.

Rys.9. Poziomy systemu zarządzania wiedzą.
Źródło: [Kowalczyk 2003]

Cytowani już Nonaka i Takeuchi [Nonaka, Takeuchi 2000], bazując na przeprowadzonej przez nich analizie doświadczeń organizacji japońskich (Honda, Canon) oraz amerykańskich (GE, 3M), wyróżnili trzy modele zarządzania w systemach zarządzania wiedzą:

- „góra-dół”, gdzie najwyższy szczebel zarządzania tworzy wiedzę,
- „dół-góra”, w którym wiedza jest tworzona przez tzw. przedsiębiorczą jednostkę,
- „środek-góra-dół”, w którym wiedza jest tworzona przez cały zespół ze średnią kadrami w roli inżynierów wiedzy.

Stosując pierwszy model zarządzania, udaje się zgromadzić wiedzę jawną, w drugim zaś wiedzę ukrytą. Natomiast w trzecim modelu, który jest modelem systemu zdecentralizowanego, następuje gromadzenie wiedzy zarówno jawnej, jak i ukrytej.

3.3. Rodzaje systemów zarządzania wiedzą

W literaturze przedmiotu najczęściej wymienia się następujące klasy systemów zarządzania wiedzą:

- uznaniowe przeglądy wiedzy – stanowią podstawę do gromadzenia wiedzy,
- systemy zarządzania zmianami – pozwalają na utrzymanie wcześniej zdobytej wiedzy w stanie ciągłej aktualności,
- systemy budowania map wiedzy (mapowania wiedzy) – pozwalają w prosty sposób znaleźć poszukiwaną informację,
- systemy syntezy wiedzy – pozwalają na automatyczne lub półautomatyczne generowanie wiedzy na podstawie wcześniej zgromadzonych informacji.

Wśród najważniejszych narzędzi zarządzania wiedzą wymienia się [m.in. Sobczak 2002]:

- systemy zarządzania dokumentami (ang. *document management*) – służą one do gromadzenia i klasyfikowania dokumentów,
- systemy przepływu pracy (ang. *workflow*) – profile eksperckie,
- systemy wspomaganie pracy grupowej (ang. *groupware*) – pozwalają na swobodny przepływ i dzielenie się wiedzą,
- sieci wewnętrzne (intranet) – system informacyjny przyspieszający wewnętrzny obieg informacji i wiedzy,
- portale korporacyjne – pozwalają na zebranie i zorganizowanie w jednym miejscu informacji pochodzących z wielu źródeł i dostęp do nich za pomocą przeglądarki internetowej,
- systemy budowania map wiedzy,
- bazy i hurtownie danych – zbiory baz danych zawierających informacje pochodzące z wielu źródeł,
- systemy wspomaganie decyzji – interaktywne systemy komputerowe wykorzystywane do realizacji funkcji planistycznych i podejmowania decyzji,
- narzędzia e-learningu.

3.4. Zagrożenia systemów zarządzania wiedzą

Zdaniem J. Wachowicza [Wachowicz 2003] istnieją następujące zagrożenia systemów zarządzania wiedzą:

- strach przed dzieleniem się wiedzą. Często posiadana wiedza stanowi o pozycji pracownika. Jest jego atutem w stosunku do innych. Dlatego jej ujawnienie może prowadzić do utraty pozycji, a nawet do utraty pracy. Powoduje to, że ludzie niechętnie dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniem. Wielkim wyzwaniem jest stworzenie takiego systemu motywacji, który motywowałby do dzielenia się wiedzą i nagradzał generujących wiedzę;
- nadmierne przywiązywanie uwagi do rozwiązań technicznych, co powoduje niedostateczne przygotowanie danych na potrzeby systemu zarządzania wiedzą;
- niedostateczna organizacja informacji, spowodowana szybkim zwiększaniem się ilości informacji na skutek ogromnych ilości danych, w wyniku czego intuicyjne metody zarządzania informacją okazują się nieefektywne;

- erozja wiedzy. Wiedza niepielęgowana ulega dezaktualizacji. Nieaktualna wiedza prowadzi do błędnych wniosków i niewłaściwych decyzji, a więc w efekcie do strat, co podważa sensowność wykorzystania systemu zarządzania wiedzą;

- brak kompleksowości.

Źródłem wymienionych zagrożeń mogą być – zdaniem M. Fic [Fic 2003] – następujące bariery dzielenia się wiedzą:

- bariera braku zaufania – wynika z braku zaufania pracowników co do tego, jak wiedza zostanie wykorzystana. Pracownicy obawiają się przede wszystkim przejęcia pomysłów przez innych;
- bariera braku otwarcia – polega na traktowaniu przez niektórych wiedzy innych jako bezużytecznej, ponieważ „nie ja na to wpadłem” (Erisman 2002);
- nadmierna ochrona własności intelektualnej – niezbędnym jest stworzenie kreatywnego środowiska, otwartego na współpracę i dzielenie się z innymi swoją wiedzą tak, aby dobre pomysły mogły się rozwijać.

3.5. Kierunki rozwoju systemów zarządzania wiedzą

Współczesne systemy informacyjne zmieniają się pod wpływem wielu czynników, ale największy wpływ mają najnowsze technologie informacyjne. Aby organizacja mogła efektywnie działać, powinna posiadać dobrze funkcjonujący system informacyjny, pozwalający z informacji generować wiedzę, a następnie efektywnie nią zarządzać.

Poszukiwanie efektywnych narzędzi do tworzenia, przepływu, ochrony i dzielenia się wiedzą staje się ważnym zadaniem nie tylko współczesnego zarządzania, ale i informacji naukowej [Leja 2003]. Nie bez znaczenia jest fakt, czy wiedza jest tworzona na potrzeby zarządzania strategicznego, taktycznego, czy operacyjnego. W procesie tworzenia wiedzy na potrzeby zarządzania strategicznego i taktycznego szczególną rolę odgrywają systemy wspomaganie decyzji z bazą wiedzy oraz systemy ekspertowe. Pierwszy rodzaj tych inteligentnych systemów wspomaga decydenta w rozwiązywaniu trudnych, słabo ustrukturalizowanych problemów, zaś drugi wręcz usiłuje go zastąpić. Stosowane w wymienionych rodzajach systemów techniki z zakresu sztucznej inteligencji wspomagają sposoby pozyskiwania, gromadzenia i generowania wiedzy. Opierają się one na [Drelichowski 2004]:

- przetwarzaniu języka naturalnego, dzięki czemu ich użytkownik może do systemu wprowadzać wiedzę w sposób naturalny;
- systemach ekspertowych, w których dzięki symbolicznej reprezentacji wiedzy użytkownik może łatwo zrozumieć zadawane mu pytania oraz prowadzone przez system rozumowanie i generowane konkluzje;
- sieciach neuronowych, posiadających zdolność do symulowania procesu myślowego człowieka, rozpoznawania wzorców, uczenia się, klasyfikacji i generowania wiedzy poprzez interpretację niepoprawnych i niepełnych danych;
- logice rozmytej, stosowanej wówczas, gdy wiedza systemu o rozwiązywanym problemie zawiera reguły heurystyczne, które są nieprecyzyjne, przybliżone, ale umożliwiają wnioskowanie oparte na podobieństwie;
- algorytmach genetycznych, będących ze względu na swoje własności optymalizacyjne narzędziem do znajdowania najefektywniejszej struktury oraz do gromadzenia wiedzy przez sieci neuronowe i systemy ekspertowe;

- inteligentnych agentach, dostarczających wiedzy z globalnych i rozproszonych zasobów informacyjnych spełniających preferencje użytkownika;
- technologii Case Base Reasoning (CBR), pozwalającej formułować wnioski z porównania określonej symulacji lub pojawiającego się problemu z podobnymi sytuacjami z przeszłości.

Ważnym źródłem i materiałem w tworzeniu wiedzy są bazy danych oraz ostatnio hurtownie danych z mechanizmami OLAP (On Line Analytical Processing – systemy analitycznego przetwarzania na bieżąco) i eksploracją danych (ang. *data mining*). W wielu bazach danych ważne informacje dostępne w standardowych danych często są głęboko ukryte. Technologie szybkiego wyszukiwania mogą ujawniać (odkrywać) nieznanne dotąd zależności. Eksploracja danych pozwala na tworzenie różnych typów informacji i wiedzy w oparciu o relacje pomiędzy danymi w bazie: asocjacji (skojarzenia), sekwencji (kolejności), klasyfikacji (segregowania), klasteryzacji (gromadzenia, grupowania), prognozowania (przewidywania). W tym celu wykorzystywane są różne techniki wnioskowania, takie jak: metody najbliższego sąsiedztwa, drzewa decyzyjne, sieci neuronowe, algorytmy genetyczne.

Podsumowanie

Jednym z najtrudniejszych problemów zarządzania wiedzą jest proces przemiany posiadanych zasobów danych w wiedzę, z pośrednim etapem, w którym następuje przekształcenie danych w informacje. Przekształcenie danych w informacje wymaga, poza ich zebraniem, dodatkowych zabiegów pozwalających łączyć dane w grupy tematyczne (z możliwością przyporządkowania do więcej niż jednej grupy), sortować je, analizować i interpretować. Przemiana informacji w wiedzę nie jest właściwie transformacją sensu stricto, lecz jej osadzeniem w kontekście konkretnych doświadczeń.

W zarządzaniu wiedzą problemem jest także umożliwienie efektywnego dostępu do wiedzy. Dotyczy to zarówno wstępnej klasyfikacji posiadanych zasobów wiedzy, jak i takiego jej indeksowania, aby możliwe było proste i szybkie docieranie do odpowiednich jej zasobów. Takiego efektu nie da się uzyskać bez dynamicznej selekcji wiedzy uwzględniającej indywidualne kryteria zainteresowanych. Tu nieocenieni stają się tzw. inteligentni agenci, automatycznie wyszukujący informacje i wiedzę, zgodnie z wcześniej sformułowanymi indywidualnymi kryteriami.

Nieodzowne jest wsparcie procesu zarządzania wiedzą technologią informatyczną i telekomunikacyjną. Możliwość szybkiego docierania do różnorodnych źródeł informacji i wiedzy, przeprowadzania konsultacji i ekspertyz na odległość zapewniają nowoczesne systemy multimedialne, które stają się podstawą efektywnego zarządzania wiedzą.

Bibliografia

1. Babik W. (2004): *Sustainable Development of Information Society: Towards a Knowledge Management*. [In] 12th International Seminar „Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe”, Zakopane 21-24 May 2003. [CD-ROM]. Warszawa: Ośrodek Przetwarzania Informacji

2. Bojar B., red. (2002): *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
3. Bolesta-Kukulka K. (2000): *Decyzje menedżerskie w teorii i praktyce zarządzania*. Warszawa.
4. Brillman J. (2002): *Nowoczesne koncepcje zarządzania*. Warszawa: PWE.
5. Brooking A. (1999): *Corporate Memory. Strategies for Knowledge Memory*. London: International Thomson Business Press.
6. Czerniachowicz (2003): *Wiedza jako czynnik ograniczający obszary niepewności w przedsiębiorstwie*. [W:] Szewczyk A., red. (2003): *Wiedza – światłem na drodze do społeczeństwa przyszłości*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 52-60.
7. Davenport T.H., Prusak L. (1998): *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Boston: Harvard Business School Press.
8. Drelichowski L. (2004): *Koncepcja metod edukacji i zastosowań technik informacyjnych w społeczeństwie wiedzy*. [W:] Abramowicz W., Nowicki A., Owoc M., red. (2004): *Zarządzanie wiedzą w systemach informacyjnych*. Wrocław: Wydawnictwo AE im. Oskara Lange s. 305-331.
9. Dretske F. (1981): *Knowledge and the Flow of Information*. Cambridge: MIT Press.
10. Erisman A.M. (2002): *Bariery dzielenia się wiedzą*. *Magazyn Kadry Zarządzającej*.
11. Fic M. (2003): *Wybrane koncepcje zarządzania wiedzą*. [W:] Szewczyk A., red. (2003): *Wiedza – światłem na drodze do społeczeństwa przyszłości*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 77-87.
12. Głowacka E. (2002): *Rola pracowników informacji w zarządzaniu wiedzą w organizacjach*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 2(80) s. 46-52.
13. Kowalczyk A. (2003): *Wiedza, a wartość dla klienta*. [W:] Szewczyk A., red. (2003): *Wiedza – światłem na drodze do społeczeństwa przyszłości*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 168-173.
14. Krupińska G., Stobińska K. (1996): *Inwestowanie w pracownika*. Warszawa: Poltext
15. Kwiecień K., Majewski M. (2001): *Tajniki wykorzystania wiedzy*. [W:] Wawrzyniak B., red. (2001): *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*. Warszawa.
16. Leja K., red. (2003): *Zarządzanie wiedzą: wybrane problemy*. Gdańsk.
17. Leonard-Barton D. (1995): *Wellsprings of Knowledge*. Boston: Harvard Business School Press.
18. Łobejko S. (2004): *Systemy informacyjne w zarządzaniu wiedzą i innowacją w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Oficyna Wydawnicza.
19. Matouk K. (2003): *Pozyskiwanie i zarządzanie wiedzą w organizacjach wirtualnych*. [W:] Szewczyk A., red. (2003): *Wiedza – światłem na drodze do społeczeństwa przyszłości*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 225-231.
20. McDermott R. (1999): *Why Information Technology Inspired But Cannot Deliver Knowledge Management*. „California Management Review” no 4.
21. Mercier-Laurent E., Jakubczyc J., Owoc M.L. (1999). *What is Knowledge Management? [In] Pozyskiwanie wiedzy z baz danych*. Red. nauk. A. Baborski. Wrocław: AE we Wrocławiu.
22. Mięka B. (2001): *Elementy nowoczesnego zarządzania. W kierunku organizacji inteligentnych*. Kraków: Antykwa.
23. Murray P., Meyers A. (1999). *The Facts about Knowledge. Study of the Cranfield School of Management*. URL – <http://www.info-strategy.com/knowsurl/> oraz <http://citeseer.nj.nec.com/con-text/>
24. Nonaka I., Konno N. (1998): *The Concept of 'Ba': Building a Foundation for Knowledge Creation*. „California Management Review” no 3.
25. Nonaka I., Takeuchi H. (2000) *Kreowanie wiedzy w organizacji*. Warszawa: Poltext.
26. Nycz M., red. (2004): *Generowanie wiedzy dla przedsiębiorstwa. Metody i techniki*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.
27. Polany M. (1967): *The Tacit Dimension*. London.

28. Probst G., Raub S., Romhardt K. (2002): *Zarządzanie wiedzą w organizacji*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
29. Skrzypek E. (2000): *Zarządzanie wiedzą i informacją jako podstawa zintegrowanego systemu zarządzania przedsiębiorstwem*. [W:] Borowiecki R., red. (2000): *Zarządzanie wiedzą a procesy restrukturyzacji i rozwoju przedsiębiorstw*. Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie.
30. Sobczak A. (2002): *Narzędzie informatyczne wspierające zarządzanie wiedzą w instytucjach sektora publicznego*. URL – <http://www.egov.pl/teksty>
31. Sutton R.I., Pfeffer J. (2002): *Wiedza a działanie. Przeszkody w wykorzystywaniu zasobów wiedzy*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
32. Van Nostrand A.D. (1997): *Fundable Knowledge. The Marketing of Defense Technology*. Malwah: Lawrence Erlbaum Associates.
33. Wachowicz J. (2003): *Zarządzanie wiedzą w sieciach korporacyjnych*. [W:] Szewczyk A., red. (2003): *Wiedza – światłem na drodze do społeczeństwa przyszłości*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 370-376.

Summary

Searching effective tools for developing, storage, protection, and dissemination of knowledge becomes an important task not only for modern management, but also information science. The article discusses knowledge management defined as realisation of management function in regard to the knowledge process. The author indicates terminology enabling an interdisciplinary approach to knowledge management in regard to information systems. Knowledge is understood as a result of a process of thinking realised on information classes. An analysis approach was used in describing a knowledge process, including the problems of development, transfer, and transition of knowledge. Significance of adequate knowledge management systems is underlined.

MODEL UMIEJĘTNOŚCI ZAWODOWYCH PRACOWNIKA USŁUG INFORMACYJNYCH*

Ewa Głowacka
IINiB UMK
Toruń

Kadry bibliotek, pracownicy służb informacyjnych, usługi informacyjne

Wiedzę i umiejętności pracowników uważa się obecnie za jeden z najważniejszych zasobów organizacji, a zatem coraz wyraźniej dostrzega się także rolę kompetencji personelu bibliotek. Od instytucji biblioteczno-informacyjnych oczekuje się postaw aktywnych, proklienckich i projakościowych, a od pracowników bibliotek otwartości na nową wiedzę i nowych umiejętności. W polskiej teorii i praktyce związanej z polityką kadrową w bibliotekach jest jeszcze wiele do zrobienia. Dopracowanie profili zawodowych dla poszczególnych grup pracowników i stanowisk pracy szczególnie ważne wydaje się w odniesieniu do personelu związanego z usługami informacyjnymi, a więc z bezpośrednim kontaktem z użytkownikiem, a także w zakresie usług, które ze względu na otoczenie społeczne i technologiczne ulegają najszybszym zmianom. Konieczne jest zatem określenie niezbędnego zakresu umiejętności i działań pracowników informacji, które ułatwią dopasowanie się do zmieniających się potrzeb, oczekiwań i wymagań oraz pozwolą świadczyć usługi wysokiej jakości, zgodnie z określonymi wcześniej standardami.

Taką potrzebę dostrzegło American Library Association (ALA), którego sekcja Reference and User Services Association (RUSA) w 2003 r. opracowała ogólny model podstawowych kompetencji pracownika służb informacyjnych *Professional Competencies for Reference and User Services Librarian*. Warto się temu modelowi przyjrzeć bliżej, gdyż może on być podstawą przemyśleń i dyskusji polskich bibliotekarzy. W dokumencie tym wymagania i działania ujęto w pięć, wzajemnie powiązanych kategorii.

Pierwszą z nich są kwalifikacje związane z zapewnianiem dostępu do zasobów informacyjnych. Zaliczono do nich umiejętności odnalezienia właściwych dokumentów, zapewniania do nich dostępu, czyli opracowania i indeksowania, minimalizacji barier dostępu do dokumentów i informacji (zarówno fizycznych, jak i poznawczych). Za jedną z najważniejszych cech usług związanych z zapewnianiem dostępu uznano odpowiedniość, czyli ich dostosowanie do potrzeb. Kompetentny pracownik informacji określa kontekst sytuacyjny potrzeb informacyjnych poszczególnych użytkowników, analizuje źródła informacji pod kątem ich przydatności dla każdego użytkownika, wywołuje dyskusje z użytkownikami na temat ich doświadczeń związanych z obsługą informa-

---

* *Professional Competencies for Reference and User Services Librarian*. Oprac. Reference and User Services Association (RUSA) American Library Association. 2003. Dostępny na stronie: <http://www.ala.org/ala/rusa/rusaprotocols/referenceguide/professional.htm> [dostęp 10.10.2004].

cyjną. Ważne jest również dostosowanie organizacji i planowania usług informacyjnych do potrzeb klientów danej placówki, a więc dostosowanych do potrzeb różnych grup użytkowników sposobów prezentacji zasobów informacji, przygotowanie różnych narzędzi (zestawień bibliograficznych, prezentacji, wykazów odsyłaczy w sieci Internet itp.), które wskażą użytkownikom odpowiednie zasoby i zachęcą do korzystania. Kompetentny pracownik projektuje usługi w taki sposób, by adaptować je do wymagań specjalnych grup użytkowników (np. osób niepełnosprawnych), zarządza informacją i tworzy meta-informację na temat zasobów dla wszystkich grup użytkowników. W omawianym dokumencie podkreśla się rolę umiejętności analizy i krytycznego myślenia. Ważna też jest biegłość w zakresie syntezy różnych zasobów informacyjnych oraz wykorzystywanie materiałów zarówno drukowanych, jak i elektronicznych. Odpowiednie przygotowanie instrumentów wyszukiwawczych wymaga analizy sposobów wykorzystywania informacji przez użytkowników oraz zastosowania wiedzy o procesie wyszukiwania w praktyce.

Druga kategoria kwalifikacji związana jest z zakresem wiedzy fachowej pracownika informacji. Tutaj mieszczą się umiejętności klasyfikacji, opracowania rzeczowego i wszelkiej organizacji zawartości treściowej zasobów informacyjnych przeznaczonych dla poszczególnych grup użytkowników oraz wiedza dotycząca narzędzi wyszukiwania informacji: katalogów online, serwisów informacyjnych, witryn internetowych i bibliotek wirtualnych, ważniejszych źródeł pierwotnych w różnych postaciach, znajomość sposobów wyszukiwania i zachowań użytkowników, wpływu technologii na strukturę informacji, prawa autorskiego oraz standardów podstawowych umiejętności poszukiwań informacji (ang. *information competency standards*). Wymaga to od bibliotekarzy śledzenia przemian otoczenia społecznego i technologicznego w zakresie związanym z rozwojem usług informacyjnych, a więc ciągłej aktualizacji wiedzy o najważniejszych zasobach i usługach informacyjnych dla poszczególnych grup użytkowników, znajomości różnych kanałów informacyjnych i nowych technologii informacyjnych. W omawianym dokumencie podkreśla się konieczność dzielenia się wiedzą z kolegami oraz potrzebę szkolenia nowej kadry, co w praktyce oznacza przygotowanie szkoleń, prezentacji, tworzenie witryn www, udzielanie się na różnych forach współpracy i wymiany myśli, a więc spotkaniach, konferencjach, listach dyskusyjnych itd. Dużą wagę przywiązuje się też do aktywnego uczenia się przez włączanie się do działalności stowarzyszeń zawodowych oraz zespołów pracujących nad różnymi zagadnieniami.

Trzecia grupa kompetencji obejmuje projektowanie i planowanie usług informacyjnych oraz ich promocję. Tutaj ważne są umiejętności opracowywania planu marketingowego, strategii promocji nowych usług oraz oceny efektywności zastosowanych rozwiązań. Pierwszym etapem tych działań jest określenie rodzaju usług oraz ich adresatów, co wymaga badań potrzeb w zakresie usług informacyjnych (spotkania z grupami użytkowników, konsultacje i współpraca z innymi bibliotekami), przygotowanie podstawowego planu rozwoju usług oraz wprowadzenie programu w życie. Należy też dokładnie poinformować o zakresie i rodzajach świadczonych usług, przygotować odpowiedni plan marketingowy, opracować program public relations dla personelu, zaaranżować otoczenie materialne przyciągające klientów do biblioteki. Trzeba więc nauczyć się odpowiedniego wykorzystywania mediów (elektronicznych i tradycyjnych) w prezentacji i promowaniu usług informacyjnych, nawiązywa-

nia kontaktów z otoczeniem społecznym biblioteki oraz angażowania użytkowników w promowanie usług. Ważnym elementem jest doskonalenie narzędzi i metod oceny efektywności usług informacyjnych oraz efektywności działań marketingowych i promocyjnych. Pomaga w tym prowadzenie narad i sesji treningowych dla pracowników informacji kształtujących umiejętność oceny proponowanych form działalności, badania użytkowników, tendencji w zakresie usług informacyjnych. Ważne jest też dostosowywanie usług do nowych potrzeb i ich promocja, ocena siły i słabości oferowanych produktów, a także rozpoznanie nowych produktów, nowych metod obsługi i nowych klientów.

Czwarty obszar kompetencji to zadania związane ze współpracą. Konieczność współpracy wynika z szybkiego rozwoju zasobów informacyjnych, technologii, różnorodności sposobów dostępu do informacji. Kooperacja ułatwia dostarczanie informacji aktualnej i dostosowanej do potrzeb. Użytkownicy powinni być partnerami w poszukiwaniach informacji, a to wiąże się ze słuchaniem ich opinii i ich uwzględnianiem w procesie decyzyjnym. Często konieczne jest przyznawanie się do braków w zasobach lokalnych i kierowanie czytelników do właściwych zasobów zewnętrznych. Współpraca to także odpowiednie relacje z kolegami, wykorzystywanie ich umiejętności i wiedzy oraz udzielanie pomocy, a więc praca zespołowa. Twórcy omawianego dokumentu podkreślają znaczenie integracji bibliotekarzy ze swoją grupą zawodową (członkostwo w stowarzyszeniach i organizacjach lokalnych, regionalnych, narodowych oraz międzynarodowych, udział w różnorodnych inicjatywach współpracy) a także z szerszym otoczeniem.

Piąty obszar to kompetencje związane z mierzaniem oraz oceną zasobów i usług informacyjnych. Wyróżniono tu kilka zakresów działań oraz związanych z nimi umiejętności. Należy do nich oszacowanie potrzeb użytkowników, co wymaga określenia populacji użytkowników rzeczywistych i potencjalnych, stały monitoring potrzeb informacyjnych oraz odpowiednia modyfikacja praktyki informacyjnej, a więc przekładania potrzeb na plan usług. W tym obszarze mieści się również ocena efektywności świadczonych usług informacyjnych, co wymaga stworzenia mierników oceny i opracowania standardów wykonywania istniejących i nowych usług oraz prowadzenia systematycznej kontroli usług i zgodności ich świadczenia z przyjętymi standardami. Konieczna jest też umiejętność dostosowania zasobów do potrzeb użytkowników oraz dbałość o ich wysoką jakość, a więc określenia stopnia dokładności, aktualności i wiarygodności zasobów (określenia przedstawionego w źródle informacji punktu widzenia). Pracownicy informacji powinni dostosować technologie i kanały przekazu informacji do potrzeb określonych grup użytkowników, ustalić, czy istnieją zasoby alternatywne wyposażone w lepszy interfejs użytkownika, a także negocjować z twórcami i projektantami zasobów informacji.

Omawiany dokument jest cenną inicjatywą: pokazuje wieloaspektowość i zróżnicowanie zadań oraz koniecznych umiejętności pracowników usług informacyjnych, zwraca uwagę na wymóg ciągłego rozwijania kwalifikacji i ich ukierunkowania na tworzenie i ocenę mierników standardów tych usług, daje podstawę do przemyśleń nad kierunkami dydaktyki w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

Summary

The author presents the document *Professional Competencies for Reference and User Services Librarian* prepared in 2003 by the Reference and User Services Association (RUSA), as the American Library Association (ALA), describing a general model of basic competences of an information professional. Basing on this model, she describes the range of competencies and activities of information professionals, enabling them adaptation to changing needs, expectations, and requirements of the users, and offering high quality services, according to the standards defined previously.

BIBLIOTEKA W OPINII UŻYTKOWNIKÓW (A.D. 2004)

Stanisława Kurek-Kokocińska
Uniwersytet Łódzki

*Biblioteka, badanie użytkowników, zachowania
informacyjne*

Przedmiotem badań, których rezultaty prezentuję, stała się biblioteka i dostęp do informacji. Rozróżnienie dwóch tak bliskich sobie obszarów nawiązuje do tradycyjnej roli księżnicy, trwale obecnej w szerszej świadomości społecznej oraz odzwierciedla upowszechniający się kierunek postrzegania biblioteki jako źródła i swoistego centrum informacji.

Punkt wyjściowy dla przeprowadzonych analiz stanowiły zainteresowania zagadnieniem heurystyki informacyjnej. Ustalenia teoretyczne opisane w tekście *Heurystyka informacyjna: modus faciendi w procesie wyszukiwania informacji*¹ zdopingowały do poszukiwania obrazu empirycznego w zakresie zachowań informacyjnych użytkowników, a zwłaszcza dróg poszukiwania przez nich informacji o dokumentach, strategii formułowania zapytań o informację. Takich charakterystyk jednak brakuje. Prezentowana praca, choć zainspirowana poczuciem niedosytu istniejących badań w sygnalizowanym zakresie, nie rozwija tezy przedstawionej i scharakteryzowanej w przywołanym artykule. Wykazuje w tej mierze punkty styczne, lecz stawia osobne cele. Przedmiot wyjściowy zainteresowań został tu poszerzony, rozciągając się na teren biblioteki traktowanej i jako skarbnica, i jako źródło dla różnorodnych zachowań oraz poszukiwań informacyjnych. Dążono, by przeprowadzone badania rzuciły światło na zagadnienie stanu świadomości w zakresie postrzegania roli biblioteki na mapie placówek kultury w 1. dekadzie XXI w. a także sposobu myślenia o bibliotece przez współczesnego, otwartego na wiedzę człowieka. W dalszej perspektywie planowany jest eksperyment i badania pod kątem heurystyki informacyjnej.

PRZEDMIOT, METODA I ORGANIZACJA BADAŃ W ŚRODOWISKU STUDENTÓW BIBLIOTEKOZNAWSTWA *IN SPE*

Tradycja biblioteczna jest długa, trwała i znana społeczeństwu, umacniana wysiłkiem i zespołem przedsięwzięć podejmowanych przez różne gremia w zmieniających się czasach. Obecnie sprzyja jej kształtowaniu w środowisku dzieci i młodzieży kilka grup oddziaływań, ze wskazaniem przede wszystkim na szkołę i biblioteki szkolne, biblioteki publiczne, rodzinę. W otoczeniu odpowiedzialnym za prawidłowy rozwój młodych ludzi formuje się też

---

¹ S. Kurek-Kokocińska: *Heurystyka informacyjna: modus faciendi w procesie wyszukiwania informacji*. „Acta Univ. Lodz. Folia Librorum” 2005 T. 12 s. 43-152.

relacja do bibliotek, ich postrzegania, wyobrażenia, znaczenia – w ogóle i dla siebie.

Przedmiotem pracy uczyniono bibliotekę i dostęp do informacji widziane oczami młodzieży, kulturę biblioteczną młodych dorosłych ludzi oraz ich pogląd na pracę i na zawód bibliotekarza.

Biblioteka, podobnie jak inne instytucje o charakterze społecznym, zmienia się, podlegając szerszym procesom kulturowym. Potoczna wiedza o bibliotece uwzględnia jej tradycyjną rolę, ale coraz częściej traktowana jest jako placówka informacji. Reakcja młodzieży na ten eksponowany obecnie informacyjny aspekt funkcjonowania bibliotek wyznaczyła równorzędny przedmiot badań.

Badania zostały przeprowadzone na terenie Uniwersytetu Łódzkiego. Do badań wybrano grupę młodzieży kandydującej na studia bibliotekoznawcze (bibliotekoznawstwo i informacja naukowa). Założono, iż wstępnie określone wymagania wobec kandydatów na ten kierunek studiów, upowszechnione w *Informatorze o kierunkach kształcenia na UŁ*, zgromadzą grupę młodych ludzi mających określone doświadczenia w kontakcie z bibliotekami, co pozwoli na uzyskanie oczekiwanych w trakcie badań opinii, poglądów i ocen składających się na współczesne *spojrzenie na bibliotekę*. Udział w badaniu był dobrowolny i polegał na udzieleniu wywiadu. Rozmowy ze 181 osobami przeprowadzili, na podstawie opracowanego zestawu pytań, bibliotekoznawcy (*in spe* oraz *de facto*), student III roku oraz absolwentka studiów z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na UŁ. Przygotowano 12 pytań zasadniczych; niektóre spośród nich mogły wymagać rozszerzonej wypowiedzi, co w efekcie prowadziło do uwzględnienia kilku pytań opcjonalnych. Z uwagi na wymogi artykułu pytania wywiadu będą prezentowane sukcesywnie. W wywiadzie nie były zadawane pytania typowe (pytania o wiek, miejsce zamieszkania, obecność w nim instytucji kultury, rodzaj ukończonej szkoły, sytuację rodzinną, itp.), cel badań, tj. *spojrzenie na bibliotekę* młodych poszukujących wiedzy i sposobności do dalszego kształcenia się ludzi, nie wymagało bowiem rozszerzenia kontekstu socjologicznego. Uznano, że niezależnie od tego typu uwarunkowań, osoby kandydujące na humanistyczne studia dzienne na wyższej uczelni państwowej wpisują się w obraz maturzysty, odebrały i poznały określoną wiedzę ogólną oraz że są to osoby dostatecznie motywowane do uczestnictwa zarówno w kulturze, jak i życiu społecznym.

Przyjęty zamysł badawczy odnosi się do nastawienia młodzieży wobec biblioteki, skupiając uwagę na postawach ukształtowanych zarówno przez bezpośrednie doświadczenia młodego krytycznego użytkownika w kontaktach z bibliotekami, jak też jego wiedzę i wyobrażenie o instytucji biblioteki. Przeprowadzone badanie w pierwszej kolejności pozwoli rozpoznać:

- stan świadomości młodzieży w zakresie postrzegania roli biblioteki na mapie placówek kultury w 1. dekadzie XXI w.,
- sposób myślenia o bibliotece współczesnego, otwartego na wiedzę człowieka,
- stosunek młodych ludzi do instytucji biblioteki.

Pośrednio, ta część badania posłuży do oświetlenia następujących kwestii:

- kształtowania się stosunku do biblioteki młodego użytkownika, który styka się z planowym kształceniem w zakresie „bycia użytkownikiem biblioteki” od dzieciństwa (specjalne programy realizowane przez biblioteki publiczne oraz biblioteki szkolne) oraz wspomagającą w tym zakresie kulturą domu rodzinnego,

- orientacji w świecie instytucjonalnych źródeł informacji,
- wizerunku bibliotekarza, jaki utrwała się w oczach użytkowników.

W dalszym planie, badanie rzuci światło na wyobrażenie zawodu bibliotekarza oraz miejsca zajmowanego w społecznym podziale pracy przez reprezentantów tej profesji w oczach potencjalnych przyszłych specjalistów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Dodatkowo, uzyskane wyniki mogą zainspirować środowiska zawodowe praktyków, ale i teoretyków, do dalszej dyskusji nad przyszłością w danym nam obszarze działania.

STUDENCI *IN SPE* JAKO ZAREJESTROWANI I NIEZAREJESTROWANI UŻYTKOWNICY BIBLIOTEKI

Osoby badane, w przeważającej większości zadeklarowały swój formalnie uregulowany status użytkownika biblioteki. W odpowiedzi na pytanie *Czy jesteś zapisany do biblioteki* 172 osoby potwierdziły ten fakt, 9 osób wypowiedziało się negatywnie. Ta niewielka grupa nie udzieliła również odpowiedzi na pytanie kolejne, *Jaka to biblioteka*, poświadczając prawdziwość wyrażonych deklaracji.

Należy przyjąć, że wspomnianych 9 wypowiedziujących się osób (5% respondentów) nie było w chwili badania faktycznym (zarejestrowanym) użytkownikiem żadnej biblioteki. To ustalenie daje do myślenia, zwłaszcza że w przeszłości siedmioro respondentów z tego grona miało sformalizowany kontakt z biblioteką; informowali o tym, udzielając odpowiedzi na jedno z dalszych pytań wywiadu *Jak to się stało, że zapisałeś się do biblioteki*. Do tej kwestii powrócę w odpowiednim miejscu.

Na podstawie powyższych danych należy zauważyć:

- młodzież w okresie ubiegania się o przyjęcie na wyższą uczelnię powszechnie (95% badanych) korzysta z bibliotek i ma świadomość potrzeby korzystania z tych instytucji,

- o tym, że nie wszyscy respondenci zadeklarowali swój stały udział w społeczności użytkowników bibliotek zdecydował pewnie fakt, iż można skorzystać z biblioteki i jej zbiorów nie będąc stałym (zapisanym) użytkownikiem;

- można mówić o doraźnych użytkownikach bibliotek lub – jak częściej spotyka się – o korzystaniu wyłącznie (udostępnianiu) na miejscu.

Badana młodzież zadeklarowała korzystanie z różnych typów bibliotek jednocześnie. W odpowiedzi na pytanie *Jaka to biblioteka*, najczęściej była mowa o bibliotekach publicznych, które przywołane zostały pod różnymi nazwami, np. biblioteki i publicznej i wojewódzkiej, albo gminnej i miejskiej czy też powiatowej i publicznej (tab. 1).

Drugą w kolejności kategorią bibliotek, z której korzystają młode osoby 19-20-letnie okazały się biblioteki szkół wyższych (tab. 2).

Jak można zauważyć, pewna grupa kandydatów na studia (ok. 16%) korzystała z takich bibliotek w Łodzi i innych ośrodkach akademickich. Były to przede wszystkim: główna biblioteka uniwersytecka w Łodzi, biblioteki wydziałowe oraz biblioteki innych jednostek związanych z Uniwersytetem. Można przyjąć, że Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (główna biblioteka UŁ, znana jako BUŁ) jest najbardziej znana przyszłym studentom tej uczelni, gdyż przywołało ją ok. 8% spośród zapisanych do bibliotek osób uczestników badania.

Zbliżony poziom korzystania z bibliotek przez przyszłą młodzież akademicką dotyczy również bibliotek pedagogicznych, niewielki – bibliotek szkolnych, pojedynczo – bibliotek innych typów, np. parafialnych czy wojskowych (tab. 3).

Tabela 1. Korzystanie z biblioteki publicznej *

RODZAJ BIBLIOTEKI	Liczba deklaracji	%
Biblioteka		
publiczna	80	46,5
rejonowa	53	30,8
miejska	25	14,5
miejska im. Piłsudskiego	12	7,0
wojewódzka	10	5,8
gminna	6	3,5
dzielnicowa	5	2,9
powiatowa	2	1,2
miejsko-powiatowa	1	0,6
publiczno-miejska	1	0,6
publiczno-szkolna	1	0,6
wojewódzka im. Piłsudskiego	1	0,6

* Tu i dalej dane nie sumują się do ogólnej liczby badanych, pokazują bowiem liczbę wskazań a często przywoływane były różne biblioteki.

Tabela 2. Korzystanie z bibliotek szkół wyższych

RODZAJ BIBLIOTEKI	Liczba deklaracji	%
Biblioteka		
BUŁ	14	8,1
uniwersytecka	6	3,5
WSHE [Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi]	2	1,2
Brytyjska (UŁ) [British Council]	1	0,6
Francuska (UŁ) [Alliance Française]	1	0,6
Psychologiczna (UŁ)	1	0,6
Socjologiczna (UŁ)	1	0,6
Uniwersytetu Medycznego w Łodzi	1	0,6
Uniwersytetu we Wrocławiu	1	0,6

Tabela 3. Korzystanie z innych rodzajów bibliotek

RODZAJ BIBLIOTEKI	Liczba deklaracji	%
Biblioteka		
pedagogiczna	23	13,4
szkolna	9	5,2
parafialna	1	0,6
PZN [Polskiego Związku Niewidomych]	1	0,6
Raczyńskich w Poznaniu	1	0,6
wojskowa	1	0,6

Zgodnie z przewidywaniami, najbardziej znanymi i najczęściej użytkowanymi przez młodzież „przedakademicką” bibliotekami w Polsce są biblioteki publiczne. Z bibliotek tych korzysta się powszechnie, często z kilku jednocześnie. Placówki te w latach 90. podlegały przeobrażeniom związanym z nową organizacją instytucji kultury w państwie. W konsekwencji m.in. uległy zmianie nazwy własne wielu bibliotek, ale w pamięci użytkowników wiele bibliotek pozostało pod ich dawnymi „identyfikatorami”, jak np. biblioteka rejonowa czy biblioteka dzielnicowa i młodzież częściowo posłużyła się tymi określeniami.

Dane prezentowane w kategoriach wyróżnionych w tab. 1 nie są rozłączne. Zwraca uwagę liczba przywołań Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka J. Piłsudskiego w Łodzi za pomocą zmodyfikowanej nazwy własnej (ogółem 13 wskazań, tj. ok. 8 %) i określenia „biblioteka wojewódzka” (badani reprezentowali teren województwa łódzkiego) co daje łącznie ok. 13% wskazań i świadczy o tym, że badana młodzież potrzebowała kontaktu z publiczną, naukową, zasobną biblioteką o profilu uniwersalnym. Zbliżony poziom osiągnęły dane obrazujące kontakt maturzystów z bibliotekami miejskimi (ok. 14%, nie licząc wyraźnych wskazań biblioteki łódzkiej).

Biblioteki rejonowe (i dzielnicowe) wyróżnione liczbą deklaracji (razem 58, tj. ok. 34% badanych) zajmują, rzecz jasna, szczególną pozycję w doświadczeniu młodych ludzi, a to z racji powszechności tych bibliotek.

Nazewnictwo użyte przez respondentów oraz przywołanie bibliotek publicznych z różnych poziomów ich organizacji może wskazywać, że świadomość społeczna biblioteki te wiąże z ich zróżnicowaniem w zakresie zajmowanego miejsca i roli spełnianej w systemie bibliotecznym.

Użytkowanie przez młodzież „przedakademicką” bibliotek uczelnianych świadczy o otwartości i dostępności tych zbiorów dla odpowiednio motywowanych czytelników (na wysokość wskaźnika liczbowego, 16%, mogło mieć wpływ miejsce zamieszkania i pobierania nauki przez respondentów).

Szczególnie znane są młodzieży biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, przywołane często w skrótovej nazwie jako BUŁ, ale także jako biblioteka wydziałowa czy wyspecjalizowane biblioteki jednostek funkcjonujących przy UŁ (Alliance Française, British Council) – 24 wskazania, 14% zarejestrowanych użytkowników bibliotek świadczy o znajomości i popularności bibliotek Uniwersytetu Łódzkiego wśród kandydatów na studia.

Zaskakująco małą liczbę zapisanych do bibliotek szkolnych tłumaczy ukończony cykl nauki młodzieży szkół średnich. Niewykluczony jest jednak (5% badanych) brak zrozumienia pytania wywiadu i/lub intensywne oraz ważne doświadczenia niepozwalające pominąć biblioteki szkolnej.

MOTYWACJE INICJACJI UŻYTKOWNIKA BIBLIOTEKI

Młodzi uczestnicy badania zainteresowani studiami bibliotekoznawczymi bez wątplenia stanowili grupę nietypową wobec ogółu środowiska młodzieży. Z tym większą uwagą przypatrywać się należy uzyskanym wypowiedziom.

W odpowiedzi na pytanie *Jak to się stało, że zapisałeś się do biblioteki?* wskazane zostały wyraźniej (powyżej 30 wskazań) dwa powody:

- polecenie – sugestia – oddziaływanie kogoś z rodziny,
- obowiązek – wymóg – przymus szkolny.

Oto zestawienie uzyskanych wypowiedzi.

Tabela 4. Powody / okoliczności zapisania się do biblioteki

POWÓD / OKOLICZNOŚCI	Liczba deklaracji	% (181 osób) badanych
bliska rodzina	45	24,9
obowiązek szkolny	34	18,8
typ biblioteki	19	10,5
wiek dziecięcy	18	9,9
potrzeba wewnętrzna	18	9,9
samodzielność	13	7,2
zapotrzebowanie lektur	12	6,6
upodobanie w czytaniu	7	3,9
sugestia koleżeństwa	6	3,3
awaria komputera	1	0,6
doraźna potrzeba	1	0,6
potrzeba informacji	1	0,6
praca domowa	1	0,6
sugestia znajomej bibliotekarki	1	0,6
zainteresowania literaturą techniczną	1	0,6
nie pamięta	2	1,1
nie podaje żadnej przyczyny i nie jest zarejestrowanym użytkownikiem	1	0,6

Na liście, wśród okoliczności sprzyjających zapisaniu się do biblioteki, wyróżnia się też, przywołana w kilkunastu deklaracjach, wewnętrzna potrzeba kontaktu z biblioteką oraz poczucie koniecznego poznania szkolnych lektur.

Badani nie zawsze uzasadniali przyczyny sformalizowanego kontaktu z biblioteką. Pewna grupa wskazała na czas wejścia w ten układ w dzieciństwie, inni poprzestali na przywołaniu typu biblioteki, której stali się czytelnikami we wczesnym okresie swego życia, niektórzy podkreślili swą samodzielność w akcie zapisania się do biblioteki.

Spośród 9 osób, które zaprzeczyły posiadania statusu użytkownika biblioteki, tylko jedna nie udzieliła tu odpowiedzi, inni wskazywali różne motywy i okoliczności, w których stali się kiedyś oficjalnymi członkami biblioteki. Badani niekiedy formułowali wielokrotne uzasadnienie przyczyn i okoliczności ich wejścia w rolę użytkowników biblioteki. Po uwzględnieniu takich deklaracji zmianie ulegną wskaźniki w następujących grupach (vide tab. 4): bliska rodzina (47 osób), typ biblioteki (20), potrzeba wewnętrzna (20), samodzielność (14), sugestia koleżeństwa (7), doraźna potrzeba (2).

U źródeł wejścia w rolę użytkownika biblioteki widzieć należy sytuację bycia uczniem i następstwa z niej wynikające. Najwięcej osób klarownie motywuje ten fakt obowiązkiem szkolnym (34), powinnością poznania / przeczyta-

nia lektur (12), wykonaniem domowego zadania (1); łącznie w stosunku do ok. 26% osób można mówić o nakazanym kontakcie z biblioteką.

Na uwagę zasługuje inspirująca rola bliskiej rodziny. Dla ok. 26% młodzieży pierwsi we wprowadzaniu w świat biblioteki byli rodzice, przede wszystkim matka. Niewielką rolę spełnili tu inni członkowie rodziny.

Badania potwierdzają, że okres dzieciństwa, w połączeniu z przekraczaniem kolejnych progów samodzielności, to najbardziej odpowiednia faza życia człowieka dla wprowadzania go do uczestnictwa w kulturze (odpowiednie dane: wiek dziecięcy – 18 osób, samodzielność zapisania się do biblioteki w młodym okresie życia – 14 oraz wskazanie specjalizowanego dla dzieci typu biblioteki – 20).

Otwarcie dziecka na polecenia rodziców czy innych członków rodziny, naturalny autorytet nauczyciela w pierwszym okresie edukacji szkolnej oraz ciekawość biblioteki to momenty ważne i wykorzystywane dla kształtowania chętnego stosunku do biblioteki, wyrobienia poczucia, że jest to instytucja ważna w życiu zdobywającego wiedzę człowieka.

Wyższa motywacja kontaktu z biblioteką wskazana została przez 29 osób (potrzeba wewnętrzna – 20, upodobanie w czytaniu – 7, zainteresowanie literaturą techniczną – 1, potrzeba informacji – 1) co stanowi 16% wskazań ogółu badanych.

RODZINNE WZORY UŻYTKOWNIKA BIBLIOTEKI

Obserwacje i doświadczenia badanych osób na polu kontaktów ich rodzin z bibliotekami rzucają pewne światło na postawy młodzieży w zakresie jej kultury bibliotecznej. Na pytanie *Czy Twoja bliska rodzina korzysta z biblioteki* uzyskano następujące dane.

Tabela 5. Korzystanie z bibliotek przez rodziny

KORZYSTANIE Z BIBLIOTEK PRZEZ RODZINY	Liczba deklaracji	% (181 osób badanych)
tak	151	83,4
nie	27	14,9
bardzo rzadko	3	1,7
Razem	181	100,0

W grupie 30 osób, których bliscy bardzo rzadko lub wcale nie korzystają z bibliotek, motywacja młodych ludzi wobec nawiązania kontaktów z instytucją biblioteczną w pierwszej kolejności wyniknęła z obowiązku szkolnego, potrzeby szkolnych lektur, wiązała się z okresem nauki w szkole podstawowej.

Warto dokonać porównania pomiędzy danymi prezentowanymi w tabeli 6, a materiałem obrazującym deklaracje ogółu osób w zakresie analogicznie określonych przyczyn zapisania się do biblioteki (tab. 7).

Tabela 6. Powody i okoliczności zapisania się do biblioteki osób, których bliska rodzina nie korzysta z bibliotek

POWÓD / OKOLICZNOŚCI	Liczba deklaracji	% (z 30 osób)
obowiązek / wymóg / przymus szkolny	16	53,3
wiek dziecięcy	5	16,7
inspiracja bliskich	4	13,3
potrzeba wewnętrzna	4	13,3
awaria komputera	1	3,3
nie jest zapisany do biblioteki	1	3,3
sugestia koleżanki	1	3,3
upodobanie w czytaniu (niewystarczająca ilość książek w domu)	1	3,3

Tabela 7. Powody i okoliczności zapisania się do bibliotek osób badanych i osób, których bliska rodzina nie korzysta z bibliotek

POWODY ZAPISANIA SIĘ DO BIBLIOTEKI (dotyczy 181 osób)	Liczba deklaracji	% ogółu badanych	POWODY ZAPISANIA SIĘ DO BIBLIOTEKI (dotyczy 30 osób, których bliscy nie i rzadko korzystają z biblioteki)	Liczba deklaracji	% (z 30 osób)
obowiązek / wymóg / przymus szkolny	34	18,8	obowiązek / wymóg / przymus szkolny	16	53,3
potrzeba wewnętrzna	20	11,0	potrzeba wewnętrzna	4	13,3
wiek dziecięcy	18	9,9	wiek dziecięcy	5	16,7
inspiracja bliskiej rodziny	47	26,0	inspiracja bliskiej rodziny	4	13,3

W grupie młodzieży, której bliska rodzina nie zalicza się do aktywnych użytkowników biblioteki, wystąpiły w zasadzie te same powody zapisania się do biblioteki, co w ustaleniach odnoszących się do ogółu badanych. Zwraca uwagę, że w okolicznościach niedostatecznie silnego przykładu płynącego od najbliższych motywacja zapisania się do biblioteki wiązała się z wymogiem szkolnym (ponad 50%). W tym kontekście zaskakuje brak wskazania na poczucie obowiązku czytania lektur.

Niezależnie od aktualnej aktywności czytelniczej rodzina młodego człowieka często zdawała sobie sprawę z zasadności kontaktu z biblioteką. Takie postawy owocowały zapisaniem dziecka do biblioteki, sprzyjając kształtowaniu wrażliwości na ten typ placówek kultury (ponad 13%). Jednak dzieci z rodzin, w których nie korzysta się z bibliotek nie wykazały samodzielności w zakresie zapisania się do biblioteki ani nie przywołały typowej dla korzystania w młodym wieku biblioteki publicznej dla dzieci i młodzieży (kategoria: wskazanie typu biblioteki w tabeli 4). Motywacja wewnętrzna jako przyczyna kontaktu z biblioteką uzyskała tu nieco wyższy wskaźnik procentowy.

POGLĄDY NA TEMAT CELOWOŚCI I ATRAKCYJNOŚCI KONTAKTÓW Z BIBLIOTEKĄ

Osoby uczestniczące w badaniu – kandydaci na studia uniwersyteckie zorientowani w świecie bibliotek i aktywni użytkownicy bibliotek publicznych – zaprezentowali swą ocenę bibliotekarstwa. Temu celowi służyło kilka pytań wywiadu. Oto rezultaty wynikające z analizy odpowiedzi na pytania o to:

- *Czy biblioteka to atrakcyjne / nieatrakcyjne miejsce dla młodzieży (gimnazjalistów, licealistów)?*
- *Co przyciąga do korzystania z biblioteki?*
- *Co zniechęca do korzystania z biblioteki?*

Tabela 8. Stosunek do biblioteki jako instytucji

TREŚĆ OPINII BADANYCH	Liczba opinii badanych	% (181 osób badanych)
biblioteka to atrakcyjne miejsce	101	55,8
biblioteka to nieatrakcyjne miejsce	64	35,4
atrakcyjność /nieatrakcyjność biblioteki jako miejsca jest względna	6	3,3
ani atrakcyjna ani nieatrakcyjna - jest potrzebna	4	2,2
średnio atrakcyjna	2	1,1
brak opinii	4	2,2
Razem	181	100,0

Badani wyrażający opinię na temat biblioteki jako miejsca atrakcyjnego / nieatrakcyjnego dla młodzieży w wieku kilkunastu lat (gimnazjaliści, licealiści) zostali też poproszeni o skonkretyzowanie wypowiedzi. Wiele osób rozwinęło spostrzeżenia. Młodzież oceniająca negatywnie atrakcyjność biblioteki, równie solennie uzasadniała swoje zdanie, co grupa uznająca bibliotekę za miejsce atrakcyjne. Więcej światła na zagadnienie „biblioteka w oczach młodzieży”, badane za pomocą szczegółowego pytania *Co przyciąga do korzystania z biblioteki – co zniechęca do korzystania z biblioteki*, rzuca poniższy opis. Uzyskane wyniki pozwalają przyjąć układ odpowiadający odstawianiu dwóch odmiennych charakterystyk: pozytywnej, odnoszonej do czynników zachęcających do korzystania z biblioteki oraz negatywnej, identyfikującej i komentującej okoliczności zniechęcające.

OKOLICZNOŚCI PODNOSZĄCE ATRAKCYJNOŚĆ BIBLIOTEKI

W opinii tych, którzy uznali, że biblioteka to atrakcyjne miejsce (tj. w gronie 101 osób), za motywujące do korzystania z biblioteki uznane zostały różne czynniki. Wskazało je 55 osób (nazwy pochodzą od autorki pracy): zbiory (w tym książki) – 43, cisza – 41, atmosfera – 23, zainteresowania – 12, zbiory (nowości) – 12, lokal – 10, niedostępność książek: cenowa – 10, personel – 10,

działalność kulturalna – 7, Internet – 7, promocje, wystawy – 3, rówieśnicy – 3, niedostępność książek: rynkowa – 2, rozmowa – 2, zbiory: prasa – 2, komputer – 1.

Czynniki zachęcające do kontaktów z bibliotekami wskazało 39 osób, które uznają atrakcyjność biblioteki, lecz jednocześnie wykazują się krytycyzmem: zbiory (książki) – 19, atmosfera – 9, personel – 7, zainteresowania – 7, cisza – 6, lokal – 6, zbiory (nowości) – 5, niedostępność książek: cenowa – 4, niedostępność książek: rynkowa – 4, działalność kulturalna – 3, Internet – 2, zainteresowanie czytelnikiem – 2, promocje – 1, rozmowa – 1, rówieśnicy – 1, zbiory: prasa – 1.

Kolejna prezentacja czynników zachęcających do korzystania z biblioteki to pogląd wyrażony przez 21 badanych, spośród 64 osób, które generalnie uznały bibliotekę za nieatrakcyjne miejsce dla młodych ludzi, ale potrafiły wyrazić opinię i wskazać okoliczności przyciągające do biblioteki: zbiory (w tym książki) – 9, działalność kulturalna – 3, niedostępność książek: cenowa – 3, atmosfera – 2, cisza, spokój – 2, Internet – 2, komputer – 2, lokal – 2, zainteresowania – 2, katalogi – 1, promocje książek – 1, zbiory (nowości) – 1, zbiory: prasa – 1, zbiory specjalne – 1.

Należy jeszcze przedstawić argumenty osób, które generalnie uchylili się od jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy biblioteka to miejsce atrakcyjne / nieatrakcyjne dla młodzieży w wieku przed studiami (16 osób), lecz były skłonne i wskazały (16 osób) na czynniki zachęcające do kontaktów z biblioteką: zbiory (w tym książki) – 6, personel – 4, zbiory (nowości) – 4, działalność kulturalna – 3, lokal – 3, niedostępność książek: cenowa – 3, atmosfera – 2, zainteresowania – 2, zbiory: prasa – 2, egzaminy – 1, Internet – 1, niedostępność książek: rynkowa – 1, promocje książek – 1, wolny dostęp – 1, zainteresowanie czytelnikiem – 1.

Ogółem 131 osób spośród 181 uczestniczących w badaniu (72%) wypowiedziało się na temat biblioteki, wskazując dobre strony, niejako podbudowujące sens korzystania i bycia użytkownikiem. Przydatne będzie następujące zestawienie materiału.

Zdaniem młodych osób najsilniejszym atutem biblioteki pozostają jej zbiory, bogate pod względem tematycznym, liczniejsze pod względem liczby egzemplarzy, różnorodne pod względem nośnika i formy, zadbane pod względem stanu zewnętrznego (łącznie wskazane 106 razy). Odbiór biblioteki przede wszystkim przez pryzmat posiadanych i dostępnych zbiorów trzeba odczytać jako jednoznaczną wskazówkę i kierunek dalszego rozwoju instytucji bibliotecznych, tym bardziej, że część badanych podnosiła aspekt „wysokich cen książek” oraz to, że dzięki bibliotekom „nie musi ich kupować” (20 wskazań).

Biblioteka przyciąga użytkowników charakterystyczną, utrwaloną i rozpoznawalną atmosferą, która oddziałuje na zmysły odbiorcy. Mieści się tu zarówno wyciszenie, ale też zapach czy specyficzna uroda ustawionych na regałach książek. Generalnie, sumując dane dotyczące tych dwóch czynników, ok. 47% badanych docenia, szanuje i podtrzymuje w świadomości obraz biblioteki jako miejsca wyjątkowego (łącznie wskazane 85 razy).

Stosunkowo wysoko cenią sobie użytkownicy cechy lokalu, w którym usytuowana jest biblioteka, gdzie personel przyjmuje swoich gości, oraz kompetencje i postawę personelu (łącznie wskazane 42 razy, co stanowi ok. 23% ogółu badanych).

Stosunkowo niewysoką wartość uzyskały w oczach użytkowników inne czynniki. Słabiej aniżeli wymienione motywują więc do korzystania z bibliotek zarówno własne zainteresowania użytkowników biblioteki i potrzeba wiedzy (23 wskazania), przejawy bibliotecznych inicjatyw kulturalnych (16), promocje i wystawy (6), a nawet dostęp do komputerów (3) i Internetu (12).

Wśród czynników przyciągających do biblioteki wiele zostało wskazanych jednostkowo (od 2-1). Do tej grupy zaliczają się: katalogi, wolny dostęp, zbiory specjalne, egzaminy.

OKOLICZNOŚCI OBNIŻAJĄCE ATRAKCYJNOŚĆ BIBLIOTEKI

Przechodzimy do prezentacji czynników, które zniechęcają młodych ludzi do korzystania z biblioteki (spośród 101 osób uznających bibliotekę za atrakcyjną 39 wymieniło przyczyny zniechęcające i zachęcające, a 7 osób tylko zniechęcające). A oto powody wymienione przez pierwszą z tych grup (nazwy czynników pochodzą od autorki pracy): personel – 20, zbiory – 15, lokal (wygląd biblioteki) – 7, cisza – 5, atmosfera – 3, długie oczekiwanie na realizację – 3, lokalizacja (położone w nieciekawych miejscach, odległość od biblioteki) – 2, bariery architektoniczne – 1, brak miejsca (kąciaków dla dzieci) – 1, brak pomocy – 1, brak wolnego dostępu – 1, brak zainteresowania ze strony bibliotekarza – 1, formalności – 1, krótkie terminy wypożyczeń – 1, niechęć do książek – 1, nieumiejętność korzystania z katalogów – 1, telefony komórkowe, które dzwonią w czytelni – 1, za mało personelu, trzeba długo czekać – 1.

7 osób, spośród 101 odbierających bibliotekę jako atrakcyjne miejsce dla młodych ludzi, po stronie słabości bibliotek wymieniło następujące elementy: komputer (preferowane przez młodzież) – 2, personel – 2, brak miejsc do spotkań i dyskusji – 1, duża liczba książek – 1*, dużo czasu, który trzeba w bibliotece poświęcić – 1*, Internet – 2, kultura masowa – 1, mała liczba książek, które zazwyczaj są wypożyczone – 1, obskurny wygląd – 1, skomplikowane korzystanie z katalogów – 1, telewizja (preferowana przez młodzież) – 1.

Obszerna jest lista czynników wskazywanych przez 43 respondentów (spośród 64 oceniających bibliotekę jako nieatrakcyjną), które postrzegają oni jako zniechęcające do korzystania z biblioteki: Internet – 12, komputer – 12, lokal – 10, kultura masowa – 7, atmosfera – 2, niechęć do czytania, małe zainteresowanie książkami – 5, telewizja – 5, zbiory – 5, rozwój techniki – 4, duża liczba książek, bogaty księgozbiór – 2, formalności (biurokracja) – 2, cisza – 4, niekompetentny personel – 2, inne rozrywki – 2, biblioteki nie zachęcają do czytania – 1, brak w bibliotece rozrywki – 1, instytucja nieprzyjazna czytelnikom – 1, trudno powiedzieć – 1,

W tym samym gronie badanych uznających brak atrakcyjności biblioteki, 18 osób wskazało jednocześnie czynniki zachęcające i zniechęcające do korzystania. Oto szczegółowe dane (zniechęcające): atmosfera – 7 wskazań, personel – 7, lokal – 5, zbiory – 3, cisza – 2, brak miejsc do spotkań i rozmowy – 1.

---

* udzieloną odpowiedź można rozumieć jako wyraz niezadowolenia z istniejącego aparatu informującego o zawartości biblioteki, ułatwiającego poruszanie się po tej instytucji i jej zbiorach, a także jako głos użytkownika zagubionego, który czuje się w bibliotece źle, bo nie umie się w niej poruszać, zachować.

Kolejna prezentacja uwzględnia wypowiedzi 16 osób, które wstrzymały się od jednoznacznej wypowiedzi na temat atrakcyjności biblioteki i posłużyły się formułą „potrzebne”, „zależy”, „średnio” itp. Udzielając odpowiedzi na pytanie wywiadu, 15 osób wskazało następujące czynniki zniechęcające do kontaktów z bibliotekami: personel – 10, zbiory – 4, bałagan (bałagan w książkach, w informacji) – 3, dostęp do informacji – 3, bariery architektoniczne – 1, brak pomocy ze strony bibliotekarza – 1, formalności –1, małe ciasne biblioteki – 1, trudno powiedzieć – 1.

Łącznie 122 osoby (ok. 67% ogółu badanych) wskazało na jeden bądź kilka czynników, które ich zdaniem zniechęcają do korzystania z bibliotek.

Ostrze krytyki młodzieży skierowane zostało głównie pod adresem personelu (41 wskazań), następnie stanu zbiorów (28) oraz lokalu i jego estetyki (26). Opinie takie wyrażały osoby zarówno uznające bibliotekę za miejsce atrakcyjne, jak i osoby reprezentujące przeciwny pogląd.

Charakterystyczny obraz biblioteki stworzyły wypowiedzi osób upatrujących w tej instytucji kultury miejsce nieatrakcyjne dla młodzieży. Za zniechęcający do korzystania badani uznali w pierwszym rzędzie stan lokali bibliotecznych, w tym ich wyposażenie (15 wskazań). Usposabia niechętnie do biblioteki także poziom rozwoju techniki (4) oraz niezależnie szeroka komputeryzacja (12) różnych dziedzin życia oraz upowszechnienie i atrakcyjność Internetu (12).

W opinii tej grupy okoliczności składające się na nieatrakcyjny obraz biblioteki w oczach młodych ludzi w znacznym stopniu sytuują się poza biblioteką – w efekcie na 43 wskazania łącznie, tj. na 70% głosów krytycznych w stosunku do 61 osób wskazujących okoliczności zniechęcające do biblioteki złożyły się odniesienia biblioteki do kultury masowej (7), telewizji (5), rozwoju techniki (4), Internetu (12), komputerów (12), braku w bibliotece rozrywki (1), faktu istnienia innych rozrywek (2).

Troską napawa wysoki wskaźnik osób krytycznie odnoszących się do kategorii personel (łącznie 41 wskazań), zwłaszcza w grupie osób, które generalnie uznają bibliotekę za atrakcyjne miejsce dla młodzieży (22) oraz w opinii osób, które nie opowiedziały się jednoznacznie, co do braku atrakcyjności biblioteki (10). Uwzględniając pozostałe negatywnie postrzegane czynniki, jak bałagan (3), formalności (4), nienajlepszy dostęp do informacji (3), otrzymujemy negatywny obraz nakreślony przez 28% ogółu badanych.

Trzeba też zauważyć, że Internet zarówno przyciąga (12 wskazań), jak i zniechęca (14) do korzystania z bibliotek. Z kolei Internet i komputer okazały się „parą”, która słabiej przyciąga do biblioteki jako atrakcyjny element jej oferty (komputer: 3, Internet: 12), zaś z dwukrotną siłą odciąga od biblioteki (komputer: 14, Internet: 14). Absolwenci szkół średnich dali do zrozumienia, że istnieją i są im znane również inne źródła pozyskiwania wiedzy i realizacji zainteresowań, w tym uczestnictwa w różnych formach działalności kulturalnej, oprócz tego, że Internet dostępny jest powszechnie, a zadowolenie z obsługi w bibliotece bywa różne.

Swoista antynomia, z przewagą ocen pozytywnych, dotyczy postrzegania atmosfery oraz swoistej statyczności (cisza), jaką opinia publiczna łączy z instytucją biblioteki: ta właściwość otrzymała 25 negatywnych wskazań od 122 użytkowników wobec 85 wskazań dokonanych przez 131 użytkowników, upatrujących pozytywną wartość w tym swoistym klimacie wyciszenia i spokoju.

Odmienne rysuje się relacja ocen odnoszonych do jakości obsługi przez personel biblioteczny oraz stanu lokalu i estetyki jego wyposażenia. Wymienione elementy zostały przywołane przez opiniujących pozytywnie (personel: 21 wskazań, lokal: 21) i negatywnie (personel: 41, lokal: 26), zyskując znacznie więcej ocen nieprzychylnych.

Należy uznać, że współczesny rozwój techniki i mediów włączających się w czynność przekazywania wiedzy, szerokiego informowania o nauce, literaturze itp. nie stanowi konkurencji z bibliotekami i wcale nie przyczynia się do zmniejszenia liczby użytkowników bibliotek, podobnie jak i kultura masowa, która w badaniach środowiska młodzieży pomaturalnej zaistniała marginalnie jako czynnik zniechęcający do korzystania z zasobów i usług bibliotek. Wynika z tego, iż biblioteka naszych czasów winna przede wszystkim stawić czoła własnym słabościom, dostrzeżanym przez obserwatorów i użytkowników.

Tak więc źródło wewnętrznego niedomagania ułokowane zostało przez studentów bibliotekoznawstwa *in spe*:

1) w nieprzestrzeganiu standardów współczesności w zakresie lokalizacji i wyposażenia tych instytucji kultury,

2) w stanie zbiorów książek, czasopism i innych dokumentów potrzebnych i wykorzystywanych przez zdobywających wiedzę i pragnących uczestniczyć w kulturze użytkowników,

3) w postawach bibliotekarzy.

O ile permanentnie prowadzona edukacja bibliotekarzy może przyczynić się do pozytywnych zmian i wyeliminowania niepożądanych sytuacji, to dwa pierwsze powody powinny skłonić do poszukiwania rozwiązań gremia decyzyjne dysponujące odpowiednimi środkami.

POGLĄD NA TEMAT USŁUG ORAZ JAKOŚCI USŁUG DOSTĘPNYCH W BIBLIOTECE

Z przedstawionymi opiniami na temat bibliotek, ich pracy, zaopatrzenia i atrakcyjności jako instytucji kultury koresponduje treść odpowiedzi na kolejne pytania: *Czy podczas Twojej wizyty w bibliotece, personel okazuje ci ze swej strony zainteresowanie?* (pytanie 6) oraz *Czy bibliotekarze pomogli ci w sprawach, z którymi przyszedłeś do biblioteki?* wraz z pytaniami uściślającymi: *Na czym polegała ta pomoc?* oraz *Jak sądzisz – dlaczego było to niemożliwe?* (pytanie 7).

Pytania 6 oraz 7 w założeniu stanowić miały pewną całość. Przyjęto założenie, że uzyskane wypowiedzi zbiorą opinie młodzieży oparte na jej osobistym doświadczeniu jako osób zgłaszających się do biblioteki w sytuacji problemowej oraz typowej, tj. wymiany (wypożyczenia) książek. Nie sposób było ustalić, czy ta wyrażona opinia odnosi się do zdarzenia szczególnego, rzutującego na ogólniejszy osąd, czy też jest pewną wypadkową, większej liczby wizyt w bibliotekach. W statystyce poziom zadowolenia użytkowników przedstawia się następująco.

Tabela 9. Stan zadowolenia użytkownika biblioteki z zainteresowania się przez bibliotekarzy ich sprawami

TREŚĆ OPINII	Liczba odpowiedzi	% (181 osób badanych)
tak	125	69,1
tak duże	4	2,2
raczej tak	3	1,6
zależy od osoby	11	6,1
różnie bywa	9	5,0
nie zawsze	5	2,8
średnio	2	1,1
rzadko, raczej nie	5	2,8
bierny personel	3	1,6
nie	11	6,1
brak odpowiedzi	3	1,6
Razem	181	100,0

Pozytywnie o przyjęciu użytkowników przez bibliotekarzy wypowiedziały się 132 osoby, negatywnie – 19, a 27 osób przyjęło postawę wyrozumiałą.

Obraz biblioteki jako miejsca, w którym użytkownik może spotkać się z większym lub mniejszym zainteresowaniem ze strony bibliotekarzy dopełniają zapamiętane przez młodych ludzi sytuacje skutecznej pomocy i wsparcia. Oto dane zebrane w odpowiedzi na pytanie 7:

Tabela 10. Stan zadowolenia z form pomocy uzyskanej podczas wizyt w bibliotece

TREŚĆ OPINII	Liczba odpowiedzi	% (181 osób badanych)
tak, bardzo / zawsze	5	2,8
tak	138	76,2
na ogół tak	7	3,8
trzeba pytać	6	3,3
różnie bywa	4	2,2
niechętnie, nie zawsze	4	2,2
czasami, rzadko	2	1,1
zależy, czego się szuka	1	0,6
nie	9	5,0
brak odpowiedzi	5	2,8
Razem	181	100,0

W gronie 143 osób deklarujących otrzymanie pomocy wskazano na jeden i kilka rodzajów okoliczności uzyskiwania takiego wsparcia, jedna osoba nie rozwinęła swej odpowiedzi, jedna osoba określiła, iż otrzymuje w bibliotece „wszelką pomoc”. Badani wskazali na następujące przejawy uzyskanej pomocy: wyszukiwanie – 54 wskazania, odszukanie – 37, wybór – 20, informacja – 17, wskazanie miejsca/działu – 17, rada – 14, polecenie – 12, formalna pomoc – 7,

katalogowa pomoc – 4, rozmowa – 4, wypożyczenia – 2, wypożyczenia międzybiblioteczne – 2.

Pojedyncze wskazania badanych dotyczyły takich form pomocy ze strony bibliotekarza, jak: możliwość nakręcenia filmu na przedmiot przysposobienie czytelnicze, [możliwość] pytania, [objaśnienie] kiedy przyjść po książkę, [objaśnienie] układu w księgozbiornie, pomoc w obsłudze Internetu, promocja [książek], [udostępnienie] pomocy naukowych (encyklopedie), recenzowanie [książek], uwzględnienie życzeń czytelników w zakupach nowości, wszelka pomoc.

Pewna grupa badanych nie zadeklarowała jednoznacznego zadowolenia z pomocy uzyskanej w bibliotekach. Komentując dane, zaprezentowane w tabeli 10, należy się teraz odnieść do opinii wyrażonych przez osoby mniej zadowolone i niezadowolone (ogółem 181 badanych, 143 deklaracje w pełni aprobujące, 24 deklaracje różne od jednoznacznej aprobaty oraz 9 wypowiedzi negatywnych).

W gronie 7 osób deklarujących aprobatę względną (*na ogół tak*) uzyskano odpowiedzi wskazujące następujące formy pomocy: wyszukiwanie – 3 wskazania, odszukanie – 2, wskazanie miejsca/działu – 2, formalna pomoc (jak wypełnić rewers) – 1, polecenie (książek) – 1.

W gronie 6 osób deklarujących aprobatę warunkowaną (*trzeba pytać i prosić*) uzyskano odpowiedzi upatrujące pomoc bibliotekarską w postaci: wskazania miejsca/działu – 6 wskazań, informacji (szukanie informacji) – 1, polecenie książek (polecają literaturę) – 1, odszukania (odnalezienie literatury) – 1.

W gronie 4 osób deklarujących aprobatę z dyskomfortem (*różnie bywa*) uzyskano 2 wskazania w kategorii wskazanie miejsca/działu (*wskazuje literaturę, jaki dział przydatny będzie*) oraz pojedyncze wskazania w kategoriach: informacja (*fachowe udzielenie informacji*), polecenie, udostępnienie zbioru podręcznego.

Spośród kolejnych 4 osób, które nie zawsze otrzymywały pomoc w bibliotece, 3 badanych nie rozszerzyło wypowiedzi, jedna osoba zauważyła, iż formą pomocy ze strony bibliotekarza było wskazanie katalogu komputerowego. Dla 2 respondentów, którzy rzadko lub czasami bywają ukontentowani pomocą ze strony bibliotekarza, ważne okazało się wskazanie książki na półce. Jedna osoba, uzależniająca swą ocenę stanu pomocy bibliotecznej od tego czego się szuka, fakt pomocy dostrzegła w znalezieniu tytułu książki. Z grona 5 badanych, którzy powstrzymali się od ogólnej odpowiedzi na pytanie o pomoc biblioteczną, dwie osoby mimo to wskazały na konkretne formy uzyskanej pomocy, wymieniając: wyszukiwanie książek – 1 wskazanie, informacje na temat książek – 1, polecenie literatury – 1, odszukanie (znalezienie) książki – 1.

Spośród 9 osób negujących uzyskanie pomocy bibliotecznej jedna dostrzegła, iż bibliotekarze podają książki oraz doradzają / polecają pozycje książkowe.

Odnosząc się do zebranego i przedstawionego materiału należy przypomnieć, że w odpowiedzi na pytanie o stan zadowolenia z form pomocy uzyskanej podczas wizyt składanych w bibliotece, potwierdziło uzyskanie takiej pomocy 167 osób (*vide tab. 10*). W opinii badanych wystąpiły sformułowania pozwalające wyodrębnić kategorie pokrewne. Studenci *in spe* odwoływali się w swym krytycyzmie do zasobu dokumentów lub zbiorów informacji, do znajomości warsztatu przez pracowników bibliotek, kultury osobistej personelu.

Można, tytułem niezbędnej redukcji, choć nie bez koniecznych uproszczeń przyjąć, że mówiąc o wyszukiwaniu (łącznie 58 wskazań) odnosili się badani do wyszukiwania w systemie informacyjno-wyszukiwawczym, jak np. bibliografie, katalogi, elektroniczne i tradycyjne (kartkowe, spisy). Przejawy pomocy bibliotekarskiej określone jako odszukanie (łącznie 42 wskazania) odnoszą się do odnalezienia dokumentu w zbiorach, np. w zbiorze magazynowym, na półkach biblioteki praktykującej wolny dostęp, na kartach opublikowanego i udostępnionego dokumentu itp. Pomoc określoną jako wybór (20 wskazań) chcemy wiązać z decyzją opierającą się na kryterium orientacji i znajomości kwestii merytorycznych poruszonych w piśmiennictwie. W kategorii informacja (20 wskazań) zawierają się sytuacje uzyskania odpowiedzi na konkretne pytania użytkowników. Rada oraz polecenie książek (31 wskazań) winny być kojarzone z sugestią odwołującą się do indywidualnych preferencji. Wypożyczenia oraz wypożyczenia międzybiblioteczne, jak też udostępnianie dokumentów z księgozbioru podręcznego, wskazówki i objaśnienia dotyczące poruszania się po bibliotece, nadto wypełnianie rewersów itp. wolno uznać za rudymenty pracy z użytkownikiem.

Częścią analizowanych tu odpowiedzi na pytanie 7 wywiadu *Czy bibliotekarze pomogli Ci w sprawach, z którymi przyszedłeś do biblioteki?*, było dopełniające pytanie: *Jak sądzisz – dlaczego było to niemożliwe?* Wypowiedziały się w tej kwestii, niezależnie od ogólnego zadowolenia bądź braku zadowolenia, 62 osoby, 119 osób nie wypowiedziało się.

A oto widziane oczami krytycznej młodzieży czynniki mające wpływ na słabsze efekty pracy bibliotekarzy.

Zdaniem 33 osób, deklarujących pełną aprobatę dla pomocy uzyskanej w bibliotece, utrudnia świadczenie tej pomocy: brak literatury – 25 wskazań, niewłaściwa postawa bibliotekarza – 11, sytuacja, jaką napotyka użytkownik w bibliotece – 5, warunki pracy bibliotekarza – 3.

Według 6 osób wyrażających względną aprobatę dla form bibliotekarskiej pomocy nie było możliwe uzyskanie jej w pełni z następujących powodów: niewłaściwa postawa bibliotekarza – 5 wskazań, brak literatury – 2. Zdaniem 1 osoby, która udzieliła aprobaty względnej, utrudnia tę pomoc: brak literatury – 1 wskazanie.

Według 3 osób reprezentujących aprobatę warunkowaną uzyskanie pomocy w bibliotece utrudnia: brak literatury – 2 wskazania, niewłaściwa postawa bibliotekarza – 2 wskazania.

W wypowiedziach, które zgrupowano w kategorii aprobaty z dyskomfortem (4 osoby) zwrócono uwagę na zachowanie się personelu oraz niedostateczne zaopatrzenie (niewłaściwa postawa bibliotekarza – 6 wskazań, brak literatury – 1 wskazanie).

Zdaniem 3 osób dostrzegających element przypadku w zakresie możliwości zadowolającego stanu pomocy, utrudniają jej otrzymanie: warunki pracy bibliotekarza – 2 wskazania, niewłaściwa postawa bibliotekarza (brak kompetencji bibliotekarzy) – 1 wskazanie.

Według 2 osób, które czasami uzyskują pomoc w bibliotece, negatywne sytuacje mają związek z następującymi czynnikami: warunki pracy bibliotekarza – 2 wskazania, niewłaściwa postawa bibliotekarza (brak chęci bibliotekarza) – 1 wskazanie.

W wypowiedziach 9 osób, które całkowicie zanegowały fakt otrzymania pomocy w bibliotece, za przyczynę tej sytuacji uznane zostały: niewłaściwa

postawa bibliotekarza – 8 wskazań, warunki pracy bibliotekarza – 6, brak literatury – 1.

Jedna osoba z grona tych, którzy pominęli odpowiedź na pytanie o sam fakt uzyskiwania pomocy w bibliotece, za przyczynę uniemożliwiającą jej udzielenie uznała brak potrzebnej książki.

Uzyskanie zadowolającej pomocy w sprawach, z którymi użytkownicy zwracali się do bibliotekarzy, w opinii badanych nie było możliwe w pełni z kilku powodów.

Aż połowa osób opiniujących zwróciła uwagę na niewłaściwe postawy bibliotekarzy (ok. 55%) oraz braki literaturowe (ok. 53%). Źródeł słabości biblioteki badani upatrują też w – ogólnie mówiąc – warunkach pracy personelu bibliotecznego (ok. 21%) oraz pewnych sytuacjach, które napotyka użytkownik (8% badanych).

Wysuwając na czołowe miejsce pomoc bibliotekarską, polegającą na odszukaniu / wskazaniu dokumentów, badani zauważyli, iż braki w zaopatrzeniu uniemożliwiają pozytywną realizację tego zadania. Osobną przeszkodę stojącą na drodze do udzielenia użytkownikom pomocy na miarę ich oczekiwań stanowią, niewłaściwe postawy bibliotekarzy.

W tym miejscu warto porównać czynniki postrzegane jako obniżające i utrudniające kształtowanie pozytywnego obrazu biblioteki jako instytucji.

Tabela 11. Zestawienie wybranych czynników obniżających atrakcyjność biblioteki oraz przyczyn utrudniających użytkownikom uzyskanie pomocy

CZYNNIKI OBNIŻAJĄCE ATRAKCYJNOŚĆ BIBLIOTEKI			PRZYCZYNY UTRUDNIAJĄCE UŻYTKOWNIKOM UZYSKANIE POMOCY W BIBLIOTECE		
Treść opinii	w liczbach	% do 122 osób, które wypowiedziały się na temat czynników obniżających atrakcyjność biblioteki	Treść opinii	w liczbach	% do 62 osób, które wypowiedziały się na temat przyczyn uniemożliwiających uzyskanie w bibliotece pomocy
Personel	41	33,6	niewłaściwa postawa bibliotekarza	34	54,8
zbiory; mała liczba książek; brak lektur	28	23,0	brak literatury	33	53,2

Okazuje się, że dwa względy – personel oraz właściwości zbiorów, a raczej braki w literaturze – postrzegane są przez badanych jako ważne czynniki przyczyniające się do obniżenia oceny biblioteki jako instytucji.

PRZYCZYNY WIZYT UŻYTKOWNIKÓW W BIBLIOTECE

Badanym użytkownikom bibliotek postawione zostało również pytanie *Po co przychodzą do biblioteki?* Dane ilustruje tabela 12.

Tabela 12. Powody wizyt badanych użytkowników w bibliotece

POWODY WIZYT W BIBLIOTECE	Liczba odpowiedzi	% (181 badanych osób)
tylko wypożyczać	76	42,0
wypożyczać i inne powody	82	45,3
powody różne od wypożyczania	14	7,7
osoby nie są zapisane do biblioteki i nie udzieliły odpowiedzi	9	5,0
Razem	181	100,0

Ogółem 158 osób, tj. ok. 87% badanych za główny powód kontaktów z biblioteką uznało wypożyczanie tam książek. Tym bardziej ciekawe są przyczyny dodatkowo skłaniające do wizyt w bibliotekach. Oto one (wskazane przez 82 respondentów): czytelnia – 45 wskazań, informacja – 24, Internet – 24, ksero – 23, rozmowa – 8, odreagowanie stresu – 1, oglądać wystawę – 1, udział w wieczorkach literackich – 1, wiedza – 2, zbiory (nowości) – 1.

W sytuacji, gdy respondenci nie korzystali z biblioteki jako wypożyczalni książek, odwiedzali i czerpali z jej zasobów z następujących powodów (14 osób): informacja – 9 wskazań, czytelnia – 4, wiedza – 3, zbiory (nowości) – 3, odreagowanie stresu – 1, wyszukanie książki – 1, Internet – 1.

Na podstawie przygotowanego zestawienia dogodniej będzie porównać uzyskane wyniki.

Tabela 13. Przyczyny wizyt w bibliotekach (z pominięciem wypożyczania książek)

PRZYCZYNY WIZYT W BIBLIOTEKACH	DEKLARACJE MŁODZIEŻY, KTÓRA:			
	m.in. wypożycza książki	nie wypożycza książek	łącznie w liczbach	% (181 badanych osób)
	w liczbach	w liczbach		
czytelnia	45	4	49	27,1
informacja	24	9	33	18,2
Internet	24	1	25	13,8
ksero	23	0	23	12,7
odreagować stres	1	1	2	1,1
oglądać wystawę	1	0	1	0,6
rozmowa	8	0	8	4,4
udział w wieczorkach literackich	1	0	1	0,6
wiedza	2	3	5	2,8
wyszukać książkę	0	1	1	0,6
Zbiory: nowości	1	3	4	2,2

Dominującym powodem korzystania z bibliotek przez młodych ludzi jest wypożyczanie książek (87%). Nadto wizyty mają na celu korzystanie z księgozbioru podręcznego, tj. czytelnia (27%), z Internetu (14%) i usług kserograficznych (13%). Młodzież deklaruje też korzystanie z bibliotek w celach informacyjnych określonych *explicite* (18%).

Ciekawe, że grupa badanych określająca siebie jako korzystających z biblioteki z innych powodów aniżeli wypożyczanie (14 osób), w odpowiedzi na komentowane pytanie posługiwała się kategorią informacji znacznie częściej. Przez tę grupę, jak można sądzić, biblioteka przestaje być odbierana jako magazyn-wypożyczalnia, stając się po prostu źródłem – wiedzy, informacji, nowości, ważnym ogniwnem niezbędnym kulturze.

OCZEKIWANIA UŻYTKOWNIKÓW WOBEC BIBLIOTEKI

Biblioteka jako instytucja społeczna oferująca określone usługi bywa nie tylko przedmiotem oceny przez jej odbiorców, ale także adresatem różnych pomysłów. W odpowiedzi na pytanie *Czego spodziewasz się w bibliotece poza... (wypożyczeniem)?* badani wypowiedzieli się postulatycznie. Zebrane wyniki prezentują w grupach.

Osoby (76), które przychodzą do biblioteki po wypożyczenia (tab.12) przedstawiły następujące sugestie: działalność klubowa – 29 wskazań, Internet – 27, udostępnianie różnorodnych zbiorów – 16, promocje i handel książkami – 15, rozszerzenie profilu zbiorów – 14, aktywna praca z książką – 10, otwarcie na czytelnika – 8, usługi kserograficzne – 8, brak sugestii – 6, organizacja i troska o przestrzeń biblioteczną – 3, komputery – 2, organizacja pracy biblioteki – 2.

Osoby (tab. 12) deklarujące wypożyczenie i inne powody korzystania z bibliotek (82 osoby) w odpowiedzi na pytanie *Czego spodziewasz się w bibliotece poza... (wypożyczeniem)?* dały następujące sugestie: działalność klubowa – 53 wskazania, rozszerzenie profilu zbiorów – 27, Internet – 21, otwarcie na czytelnika – 18, promocje i handel książkami – 17, usługi kserograficzne – 8, organizacja pracy biblioteki – 6, komputery – 5, niczego (wszystko jest zapewnione) – 5, aktywna praca z książką – 4, działalność informacyjna – 2, utrzymanie ciszy sprzyjającej użytkownikowi – 2, brak odpowiedzi – 1, działalność charytatywna – 1, działalność ogólnokulturalna (wszystko, co wiąże się z kulturą) – 1, promocja biblioteki i łatwiejszy dostęp – 1, utrzymanie specyfiki miejsca (ciepły klimat) – 1.

Dalsze szczegółowe wskazania oczekiwań pod adresem bibliotek pochodzą od grupy 14 osób, które przychodzą do biblioteki po różne rzeczy, z wyjątkiem wypożyczenia: Internet – 11 wskazań, działalność klubowa – 8, rozszerzenie profilu zbiorów – 4, niczego – 2, promocja biblioteki i łatwiejszy dostęp (szkolenia biblioteczne) – 2, aktywna praca z książką (propagowanie czytelnictwa) – 1, barek – 1, działalność informacyjna (np. o imprezach kulturalnych w Łodzi) – 1, działalność ogólnokulturalna (szerzenie kultury) – 1, działalność wspomagająca edukację (przygotowywanie do egzaminów na studia) – 1.

Wykracza poza oczekiwania odnoszone do książki i samej instytucji sugestia uruchomienia w bibliotece barku, choć oczekiwanie to należy potraktować z wyrozumiałością.

W grupie 9 osób, które nie są zapisane do biblioteki szczegółowe oczekiwania względem bibliotek określone zostały następująco: aktywna praca z książką – 2 wskazania, niczego – 2, organizacja i troska o przestrzeń biblioteczną – 2, działalność klubowa (wystawy) – 1, Internet – 1, promocja biblioteki (zwiedzanie budynku bibliotecznego) – 1, promocje i handel książkami (kiermasz książek) – 1, rozszerzenie profilu zbiorów (wypożyczenie płyt CD) – 1, utrzymanie ciszy sprzyjającej użytkownikowi (cisza, spokój) – 1.

W podsumowaniu warto przedstawić zbiorcze zestawienie pomysłów sformułowanych przez badanych.

Tabela 14. Oczekiwania wobec biblioteki

TREŚĆ WYPOWIEDZI	OCZEKIWANIA WOBEC BIBLIOTEK SFORMUŁOWANE PRZEZ OSOBY, KTÓRE W BIBLIOTECE:					
	tylko wypożyczają książki	m.in. wypożyczają książki	nie wypożyczają książek	nie są zapisane do biblioteki	ogółem w liczbach	% do ogółu badanych
	w liczbach	w liczbach	w liczbach	w liczbach		
aktywna praca z książką	10	4	1	2	17	9,4
barek	-	-	1	-	1	0,6
działalność charytatywna	-	1	-	-	1	0,6
działalność informacyjna	-	2	1	-	3	1,7
działalność klubowa	29	53	8	1	91	50,3
działalność ogólnokulturalna	-	1	1	-	2	1,1
działalność wspomagająca edukację	-	-	1	-	1	0,6
Internet	27	21	11	1	60	33,1
komputery	2	5	-	-	7	3,9
organizacja i troska o przestrzeń biblioteczną	3	-	-	2	5	2,8
organizacja pracy biblioteki	2	6	-	-	8	4,4
otwarcie na czytelnika	8	18	-	-	26	14,4
promocja biblioteki i łatwiejszy dostęp	-	1	2	1	4	2,2
promocje i handel książkami	15	17	-	1	33	18,2
udostępnianie różnorodnych zbiorów	16	-	-	-	16	8,8
usługi kserograficzne	8	8	-	-	16	8,8
rozszerzenie profilu zbiorów	14	27	4	1	46	25,4
utrzymanie ciszy sprzyjającej użytkownikowi	-	2	-	1	3	1,7
utrzymanie specyfiki miejsca	-	1	-	-	1	0,6
niczego	-	5	2	2	9	5,0
brak sugestii	6	-	-	-	6	3,3
brak odpowiedzi	-	1	-	-	1	0,6

Oczekiwania wobec biblioteki sformułowane przez badanych studentów *in spe* zawierają życzenia, sugestie i propozycje różnorodne, niełatwo je skategoryzować, nie gubiąc przy tym swoistości wypowiedzi. W gruncie rzeczy postulaty oscylują wokół przedsięwzięć o charakterze życia kulturalnego. Badani oczekują od biblioteki przede wszystkim pełnienia przez nią roli instytucji kultury, aktywnej i działającej wielokierunkowo w obszarze książek i – szerzej – źródeł informacji. Zważmy, że są to opinie osób, które doświadczały kontaktów z biblioteką w zasadzie w szkole i bibliotece publicznej.

Młodzi ludzie oczekują takiej instytucji bibliotecznej, która wypełni lub zainspiruje ich do zagospodarowania wolnego czasu, którym dysponują po wypełnieniu obowiązków szkolnych. Pojawiło się oczekiwanie biblioteki jako miejsca pozwalającego spędzić ten wolny czas aktywnie i ambitnie, lecz nie samotnie, a w gronie osób skłonnych do rozmowy, wymiany myśli, wspólnego przebywania. Stąd zapewne oczekiwanie spotkań z pisarzami, rozmów, wieczorów literackich i poetyckich, kół zainteresowań, organizowanych imprez kulturalnych, promocji książek i nowości itp.

Od biblioteki oczekuje się również możliwości skorzystania z różnorodnych zbiorów piśmienniczych, ale też filmowych oraz innych, zwłaszcza muzycznych.

Na liście postulatów względem placówek bibliotecznych stosunkowo wysoki wskaźnik uzyskał dostęp do Internetu, czego przyczyną może być nieodpłatność tej usługi w bibliotece.

Do biblioteki zniechęca przede wszystkim cisza, znudzony personel, bierność i statyczność.

KULTURA BIBLIOTECZNA UŻYTKOWNIKÓW

Wykładnikiem kultury bibliotecznej użytkowników staje się również orientacja w zakresie bogactwa istniejących bibliotek. Dysponując taką wiedzą, użytkownicy zwiększają też swoje szanse realizacji potrzeb informacyjnych.

UŻYTKOWNICY O RÓŻNORODNOŚCI ISTNIEJĄCYCH BIBLIOTEK

Placówki wymienione w odpowiedzi na pytanie *Czy słyszałeś jeszcze o innych bibliotekach, jakie to biblioteki?*, prezentuje w zestawieniu tabela 15 (zachowano nazewnictwo podane przez respondentów).

Respondenci wykazali się znajomością istniejących bibliotek, nie bez znaczenia był tu zapewne skład badanego zespołu osób. W tym gronie ok. 1/3 badanych orientuje się w istnieniu bibliotek wirtualnych, a nieco ponad połowa wymieniła najważniejsze księżnice narodowe: Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Jagiellońską. Charakterystyczne, że zdecydowana większość osób, aspirując do środowiska akademickiego, przywołała jako znane sobie przede wszystkim biblioteki naukowe. Zaskakująco niewielu badanych (4 %) w odpowiedzi na pytanie *Czy słyszałeś jeszcze o innych bibliotekach, jakie to biblioteki?* wymieniło biblioteki (biblioteczki) domowe, prywatne, rodzinne.

Biblioteki obecne są więc w świadomości ich potencjalnych użytkowników jako instytucje indywidualne, identyfikowane przez nazwy własne (częściej fragmenty nazw własnych), jako jednostki stanowiące część składową więk-

Tabela 15. Orientacja dotycząca różnorodności bibliotek

NAZWA / TYP BIBLIOTEKI	Liczba deklaracji	% (181 osób badanych)
biblioteka wirtualna	68	37,6
biblioteka internetowa	1	0,6
biblioteki wyższych uczelni: oraz:	57	31,5
uczelniane	22	12,2
uniwersyteckie	16	8,8
BUŁ	6	3,3
akademickie	2	1,1
BUW	2	1,1
Akademii Medycznych	1	0,6
ASP [Akademii Sztuk Pięknych]	1	0,6
Biblioteka British Council	1	0,6
biblioteka filmówki	1	0,6
biblioteka francuska (Alliance Francaise)	1	0,6
politechniki	1	0,6
Uniwersytetu Zielonogórskiego	1	0,6
uczelni muzycznych	1	0,6
uczelni teatralnych	1	0,6
Biblioteka Jagiellońska	33	18,2
Biblioteka Narodowa	59	32,6
biblioteki naukowe	47	26,0
Biblioteka Załuskich	2	1,1
Biblioteka PAN	1	0,6
Biblioteka Kongresu	1	0,6
biblioteki językowe	1	0,6
biblioteki specjalne i specjalistyczne oraz:	22	12,2
szpitalne	11	6,1
zakładowe	10	5,5
więzienne	5	2,8
garnizonowe	4	2,2
medyczne	3	1,7
parafialne	3	1,7
seminaryjne	2	1,1
Biblioteka Polska w Paryżu	1	0,6
Biblioteka Raczyńskich	1	0,6
Biblioteka Sienkiewicza	1	0,6
fachowe	1	0,6
Polskiego Związku Niewidomych	1	0,6
szkolne	23	12,7
pedagogiczne	17	9,4
publiczne	6	3,3
Miejska im. Piłsudskiego	5	2,8
miejskie	1	0,6
gminne	1	0,6
rejonowe	1	0,6
samorządowe	1	0,6
domowe, prywatne	7	3,9
sprzedaż wysyłkowa	1	0,6
akcja uwolnionej książki	1	0,6

szych organizmów oraz jako placówki współtworzące pewien określony typ bibliotek. Zawilości typologii bibliotek odwzorowują się w sposobie ich różnicowania przez użytkowników.

Na marginesie należy zauważyć, że w polszczyźnie utrwała się nazwa *biblioteka wirtualna*, na określenie dostępu do informacji o zbiorach dokumentów i tekstów dokumentów, jako pierwsza spośród wyrażen: *biblioteka internetowa*, *biblioteka komputerowa*, *biblioteka automatyczna*, *biblioteka sieciowa*, *biblioteka w sieci*.

INTENSYWNOŚĆ KONTAKTÓW UŻYTKOWNIKÓW Z BIBLIOTEKĄ

W kwestii częstości odwiedzin biblioteki respondenci oznajmili pewną regularność co wynika z przyjętej perspektywy deklaracji: tygodniowej, miesięcznej, rocznej. Zmieniała się skala frekwencji, tj. wskazanie na wizytę jednorazową lub kilkurazową. Oto szczegółowe wyniki uzyskane w odpowiedzi na pytanie wywiadu *Jak często odwiedzasz bibliotekę (te biblioteki)?*

Tabela 16. Częstość wizyt w bibliotekach

DEKLARACJA CZĘSTOŚCI ODWIEDZIN BIBLIOTEK	Liczba wskazań	% (181 osób badanych)
codziennie	1	0,6
kilka razy w tygodniu (trzy, cztery razy w tygodniu)	6	3,3
dwa razy w tygodniu	11	6,1
raz w tygodniu	31	17,1
raz na dwa tygodnie	23	12,7
kilka razy w miesiącu	17	9,4
pięć razy w miesiącu	1	0,6
cztery razy w miesiącu	3	1,6
trzy razy w miesiącu (czasem 4 razy)	7	3,9
dwa razy w miesiącu	19	10,5
raz w miesiącu (czasem dwa razy)	39	21,5
raz na dwa miesiące	4	2,2
kilka razy w roku (oraz raz, dwa, trzy razy na pół roku)	4	2,2
zależy od potrzeb	6	3,3
brak wizyt (osoby niezapisane)	9	5,0
Razem	181	100,0

Uwagę zwraca niezwykła skrupulatność badanych w określeniu swej frekwencji w bibliotekach, a także warunkowanie, przez skromne grono badanych, częstości odwiedzin zaistniałymi potrzebami – te nieliczne osoby starały

się na ogół doprecyzować wypowiedzi, uzupełniając stwierdzeniami: kilka razy w miesiącu, raz na 2 tygodnie, kilka razy w tygodniu, raz w miesiącu, co dwa tygodnie.

KORZYSTANIE PRZEZ UŻYTKOWNIKÓW Z KATALOGÓW BIBLIOTECZNYCH

Na liście oczekiwań dotyczących kontaktów z biblioteką znalazł się łatwy dostęp do informacji o zbiorach oraz do katalogów. W wywiadzie osoby badane zostały zapytane o to, czy korzystały w bibliotece z katalogów, w tym również komputerowych. Interesowało nas bowiem, jakie doświadczenie użytkowników komputerowych katalogów bibliotecznych przypadło w udziale kandydatom na studia w połowie 1. dekady XXI w. Dane zawiera tabela 17.

Tabela 17. Korzystanie z katalogów bibliotecznych

KORZYSTANIE Z KATALOGÓW	liczba osób	%	KORZYSTANIE Z KATALOGÓW KOMPUTEROWYCH	liczba osób	%
TAK	99	54,7	TAK	52	28,7
			NIE	47	26,0
NIE	82	45,3	TAK	19	10,5
			NIE	63	34,8
RAZEM	181	100,0	Razem	181	100,0

Ogółem 99 osób korzystało w bibliotece z katalogów tradycyjnych kartkowych, 71 z katalogów komputerowych, w tym:

- 52 osoby (29%) korzystało z obu form katalogu bibliotecznego,
- 63 osoby (35%) nie korzystały z żadnych katalogów,
- 19 osób (10%) korzystało tylko z katalogu komputerowego,
- 47 osób (26%) korzystało tylko z katalogu tradycyjnego.

Zestawienie to obrazuje stan doświadczeń użytkowników bibliotek w zakresie posługiwania się pochodnymi zbiorami informacji: zaskakująco niewielkie wykorzystanie katalogów, tak komputerowych, jak i tradycyjnych. Rozmowy z uczestnikami badania nie wyjaśniły przyczyn takiego stanu rzeczy, ale odpowiedzi na inne pytania pozwalają sądzić, że:

- brak jest nawyku posługiwania się katalogiem,
- dominujące magazynowanie i udostępnianie w trybie wolnego dostępu nie sprzyja wyrobieniu takiego nawyku i odczucia takiej konieczności,
- użytkownicy mają skłonność do zadawania bibliotekarzom pytań dotyczących określonych książek w bibliotece i oczekiwania na wskazanie przez personel biblioteki lokalizacji dokumentu,
- korzystanie z katalogów wydaje się niektórym użytkownikom trudne i skomplikowane.

Nie przesądzając o przewadze którejkolwiek z przyczyn, trzeba odnotować, iż współczesny użytkownik biblioteki nie jest dostatecznie przygotowany do samodzielnych poszukiwań w zbiorze metainformacji. Ta konstatacja winna znaleźć się w polu uwagi środowiska bibliotekoznawców i bibliotekarzy praktyków, szczególnie że docelowy kierunek rozwoju społecznego (społeczeń-

stwo informacyjne i społeczeństwo wiedzy) będzie wymagał swobodnego i samodzielnego dostępu do zasobów przechowywanych wirtualnie.

Na razie można mówić o wstępnej znajomości przez młodą inteligencję tego obszaru. Ustalona na podstawie uzyskanych danych zależność między korzystaniem z katalogów komputerowych a orientacją w zakresie istnienia bibliotek wirtualnych przedstawia się następująco: w gronie 71 osób, które korzystały z komputerowych katalogów, 27 osób wiedziało o wirtualnych bibliotekach. Ogółem o wirtualnych bibliotekach wiedziało 68 osób, tj. poniżej 40% badanych kandydatów na studia bibliotekoznawcze AD 2004.

* * *

Przeprowadzone badanie można potraktować jako sondaż, który rzuca pewne światło na odbiór biblioteki przez jej użytkowników. Opinia ta zyskuje na znaczeniu tym bardziej, iż pochodzi od młodzieży wykształconej na poziomie średnim, chętniej podjąć wysiłek dalszej nauki. Ogólne czytanie i rozbudzone horyzonty niedawnych uczniów należy uznać za charakterystykę całego środowiska studentów *in spe*, a doświadczenie użytkowników bibliotek nie powinno być wiązane przede wszystkim z zainteresowaniami humanistycznymi.

W połowie 1. dekady XXI w. biblioteka jest postrzegana jako miejsce i placówka określona, wobec której formułowane są wyraźne oczekiwania – badani wykazali się ogólną znajomością takich instytucji, ich oferty i możliwości.

W ich oczach najważniejsze są zbiory, ich stan, różnorodność, wielkość, reprezentatywność względem istniejącego piśmiennictwa. Stan zbiorów w dużym stopniu determinuje zasadność kontaktów z biblioteką, sprzyja kształtowaniu opinii o jej atrakcyjności i przydatności. W różnych kontekstach przewijały się też opinie dotyczące personelu bibliotek – są one ważne, bo to w bezpośredniej styczności pracowników i użytkowników realizuje się współczesna rola biblioteki jako źródła informacji, a bibliotekarza jako mediatora.

Summary

The article presents the study on a library and access to information in the opinion of the youth, a library culture of the young adults, and their opinions on the work and profession of a librarian. The study was conducted at the University of Lodz, on the group of candidates aspiring to the LIS studies. It was assumed, that requirements for such candidates, listed previously in the directory of UL studies, would gather people with some specific experiences in contacting libraries.

W KOLEJCE DO SIECI. RAPORT O WYKORZYSTANIU INTERNETU PRZEZ STUDENTÓW WYŻSZYCH UCZELNI

Dagmara Sawicka
Biblioteka Główna
Akademii Rolniczej w Lublinie
Oddział Informacji Naukowej

Internet, badanie użytkowników, wyższe uczelnie

Trudno dzisiaj wyobrazić sobie życie bez Internetu. Szczególnie tym, którzy w pracy, i coraz częściej w domu, mają stałe łącze. W ciągu zaledwie kilku lat Internet nas wciągnął i niemal uzależnił, jedne sprawy upraszczając, inne nieco komplikując. Powodując również, że nieumiejętność posługiwania się komputerem i przeglądania stron WWW stała się przejawem współczesnego analfabetyzmu.

W gąszczu zagadnień, projektów i przedsięwzięć rozwijanych na internetowej fali, ich autorzy nierzadko zapominają o problemie fundamentalnym, bez rozwiązania którego pozostałe pomysły tracą sens. Chodzi o dostęp do Internetu. Na przekór logice, w środowisku, w którym nie powinno to stanowić problemu, korzystanie z sieci nadal, niestety, jest przywilejem.

Koncepcja ogólnoswiatowej sieci komputerowej, podobnie jak większość współczesnych wynalazków i odkryć, powstała w środowisku naukowo-akademickim. Przez wiele późniejszych lat dobrodziejstwa komunikacji komputerowej były na świecie i w Polsce dostępne praktycznie tylko dla pracowników ośrodków naukowych. Początkowy rozwój Internetu w naszym kraju zawdzięczamy zatem uczelniom z ich środkami budżetowymi.

Od ponad dziesięciu lat sieć utraciła swój wyłącznie naukowo-akademicki charakter i stała się rodzajem usługi telekomunikacyjnej. Równolegle z coraz szerszym i bardziej masowym dostępem łatwiejsze i prostsze staje się samo korzystanie z sieci. Z Internetu korzysta obecnie ponad 1/4 Polaków, z czego blisko 2/3 czyni to w domu.¹

Proces umasowienia Internetu przyczynił się do wzbogacenia go w dodatkowe funkcje, niewystępujące w pierwotnej komunikacji komputerowej. Jednocześnie stał się on źródłem zjawisk nie zawsze pozytywnych, a często nawet patologicznych. Nadal jednak dominującą i najczęściej wykorzystywaną pozostaje funkcja komunikacyjna. W ciągu ostatnich kilku lat łączność z wykorzystaniem Internetu uzyskała kilka nowych form. Najnowsze pomysły to powszechne przesyłanie obrazu w czasie rzeczywistym i telefonia VoIP. Wciąż jednak najpopularniejszym środkiem porozumiewania się z pomocą sieci jest poczta elektroniczna, czyli e-mail – najstarszy wynalazek z obszaru sieciowej łączności.

Analizując dotychczasowy proces zmian oraz kierunki ewolucji i wykorzystania sieci, można postawić następującą tezę: Internet stał się nieodłącznym

---

¹ Z. Domaszewicz: *Zbadali Internet*. Wyniki badania polskiego Internetu, przeprowadzonego przez PBI i Gemius. „Gazeta Wyborcza”, 12 stycznia 2005, s. 25.

elementem i środkiem łączności we współczesnym świecie. Jako środowisko anarchiczne rozwija się w sposób spontaniczny. Dostępne obecnie w sieci funkcje pojawiły się jako odpowiedź na istniejące potrzeby oraz na potrzeby pojawiające się wraz z powstawaniem nowych funkcji. Proces przenikania Internetu do poszczególnych obszarów naszej aktywności wciąż trwa, a tempo tego przenikania zależy od wielu czynników, poczynając od finansowych, poprzez techniczno-lokalizacyjne, na mentalnych kończąc.

Dużą rolę w procesie upowszechniania Internetu odgrywa sektor edukacji. Załączki obecnej sieci powstały w środowisku naukowo-akademickim, a obecnie są to nadal najsilniejsze ośrodki rozwoju, wykorzystania i edukacji w zakresie łączności komputerowej. Twórcy i popularyzatorzy Internetu, wywodzący się ze środowisk uczelni wyższych, pozostają z nim w stałej „łączności”, ale stopień internetowej świadomości studentów nie zawsze odpowiada rzeczywistości potencjalowi tego modelu komunikacji.

Odpowiedzi na pytanie, jakie są przyczyny takiego stanu rzeczy oraz jakie są faktyczne preferencje studentów w zakresie użytkowania Internetu posłużyło badanie ankietowe przeprowadzone wśród studentów czterech największych lubelskich uczelni. Ogółem odpowiedzi udzieliło 320 osób² – po 80 osób z czterech ośrodków: Akademii Rolniczej, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Politechniki Lubelskiej i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Badanie zostało przeprowadzone na przełomie października i listopada 2004 r.

„Nie korzystam z Internetu”

To dość śmiało we współczesnym środowisku studenckim oświadczenie dowodzi, że albo student nie uważa tego źródła informacji za niezbędne (radzi sobie bez sieci), albo chciałby korzystać, ale ma utrudniony dostęp do komputera podłączonego do Internetu. Ta druga możliwość tylko w części może stanowić faktyczną przyczynę, każda z badanych uczelni zapewnia bowiem darmowy dostęp do internetowych łącz. Mogłoby się zdawać, że współcześni studenci nie mogą nie korzystać z Internetu, ale uzyskane w ankiecie odpowiedzi wskazują, że takich osób jest aż (a może tylko) 9,4 proc. Obecny wynik jest mimo wszystko dwukrotnie lepszy od zanotowanego w maju 2001 r., kiedy to w podobnym badaniu deklarację o niekorzystaniu z Internetu złożyło wówczas aż 21 proc. studentów³.

Tabela1. Czy korzystasz z Internetu?⁴

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Tak	69	78	73	70	290	90,6
Nie	11	2	7	10	30	9,4

² W panelu udział wzięli studenci czwartego i piątego roku studiów. W doborze reprezentacji nie uwzględniono kryterium aktualnego miejsca zamieszkania, które miało wpływ na treść niektórych odpowiedzi

³ L. Tokarczyk: *Lubelscy studenci „w sieci”*, Aktualności, Koło Naukowe Studentów Socjologii UMCS. [dostęp 21 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://knss.umcs.lublin.pl/sondaz1.htm>

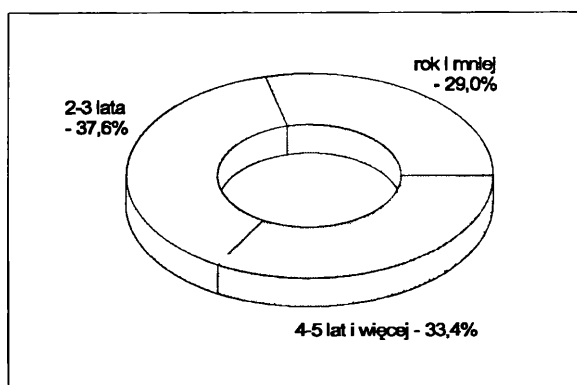
⁴ AR – Akademia Rolnicza, KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski, PL – Politechnika Lubelska, UMCS – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Dane we wszystkich tabelach, o ile nie zaznaczono inaczej, określają liczbę wskazań danej odpowiedzi.

Jak wykazują badania, Internet jest najszybciej zwiększającym zasięg medium w historii. Wraz ze zwiększaniem zasięgu, wzrasta także aktywność użytkowników polskiego Internetu oraz liczba bardziej doświadczonych internautów⁵.

W grupie ankietowanych studentów kilkuletnim „internetowym stażem” chwali się przeszło połowa badanych. Ponad 1/3 deklaruje, iż korzysta z sieci cztery, pięć i więcej lat.

Tabela 2. Jak długo jesteś użytkownikiem Internetu?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Rok i mniej	26	18	13	27	84	29,0
2-3 lata	17	29	37	26	109	37,6
4-5 lat i więcej	26	31	23	17	97	33,4

Rys. 1. Jak długo jesteś użytkownikiem Internetu?

Trzeba jednak skonstatować, iż skalę użytkowania Internetu wciąż jeszcze determinuje przede wszystkim dostęp. W przeważającym procencie, rzeczywistą treścią odpowiedzi „nie korzystam” jest „nie mam dostępu”.

Sporą grupę studentów lubelskich uczelni stanowią osoby niemieszkające na stałe w tym dużym ośrodku akademickim. Taka sytuacja powoduje, że większość z nich nie posiada własnego, prywatnego komputera zapewniającego dostęp do Internetu w dowolnym czasie. Są oni zatem zmuszeni korzystać ze sprzętu zaprzyjaźnionych osób lub płacą za dostęp w tzw. kawiarniach internetowych.

Dość duże, zdawałoby się, możliwości dostępu do Internetu stwarzają same uczelnie. Jak jednak faktycznie wygląda sytuacja w tym zakresie, najlepiej przekonać się studiując kalendarze zapisów w uczelnianych salach komputerowych. Oczekiwanie na jedno- lub dwugodzinną sesję w Internecie trwa około kilku dni, a niekiedy nawet tydzień. Biorąc pod uwagę tempo rozwoju samego Internetu oraz szybkość transmisji danych, jest to sytuacja paradoksalna.

⁵ Raport IAB Polska. *Polski rynek internetowy po dwóch kwartałach 2004 r.* [dostęp 24 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://www.iab.pl/_files/prezentacje/raport_polroczny_iab_2004.pdf

Na wszystkich czterech uczelniach organizacja dostępu do sieci wygląda podobnie: z reguły jest to sala, w której znajduje się od kilku do kilkunastu komputerów, natomiast komputery udostępniane w bibliotekach uczelnianych zapewniają dostęp jedynie do katalogów biblioteki i baz danych.

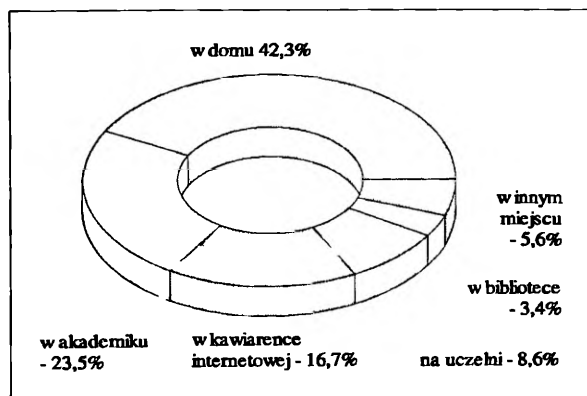
Zdecydowana większość ankietowanych studentów używa Internetu w miejscu zamieszkania (akademik, stacja, prywatne mieszkanie). W akademikach w większości lubelskich uczelni w każdym pokoju, przynajmniej do poziomu trzeciego piętra, znajduje się gniazdko umożliwiające podłączenie komputera do sieci uczelnianej. Korzystanie z podłączenia jest nieodpłatne. Możliwość darmowego korzystania z Internetu (nawet w kilkosobowym pokoju), to duże udogodnienie dla mieszkańców domów studenckich, a realizacja tego projektu świadczy o tym, iż władze uczelni mają świadomość istnienia dużego zapotrzebowania na komunikację sieciową. Jednak z powodu ograniczonej liczby miejsc w akademikach z tak dogodnej formy łączności korzysta niestety stosunkowo nieduża grupa studentów.

Doraźnym rozwiązaniem obserwowanej w uczelnianych pracowniach informatycznych sytuacji wyraźnej przewagi popytu nad podażą są kawiarnie internetowe, ale korzystanie z tej formy dostępu jest odpłatne. Studenci zapytani, gdzie najchętniej korzystaliby z Internetu, wskazują uczelnie, co wynika prawdopodobnie nie tylko z braku opłat, ale również z szybkości akademickich łączy sieciowych. Opłaty i prędkość transmisji to bowiem, poza dostępem do samego komputera, największe bariery utrudniające korzystanie z Internetu.

Tabela 3. Gdzie najczęściej korzystasz z Internetu?*

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
W domu	34	39	34	30	137	42,3
W akademiku	25	14	24	13	76	23,5
W kawiarence internetowej	13	20	14	7	54	16,7
Na uczelni	5	15	2	6	28	8,6
W bibliotece	3	2	1	5	11	3,4
W innym miejscu	3	2	7	6	18	5,6

* możliwość więcej niż jednej odpowiedzi

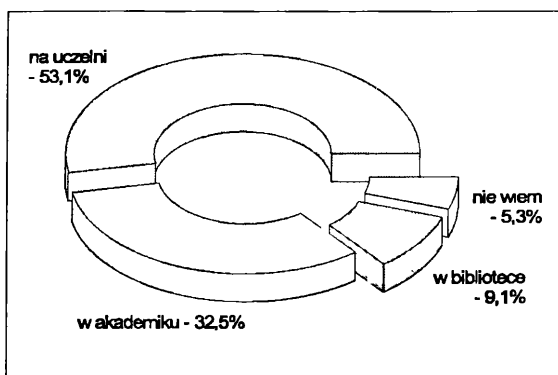

Rys. 2. Gdzie najczęściej korzystasz z Internetu?*

Tabela 4. Gdzie najchętniej korzysta(a)byś z Internetu?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Na uczelni	39	57	33	41	170	53,1
W akademiku	34	8	32	30	104	32,5
W bibliotece	6	9	9	5	29	9,1
Nie wiem	1	6	6	4	17	5,3

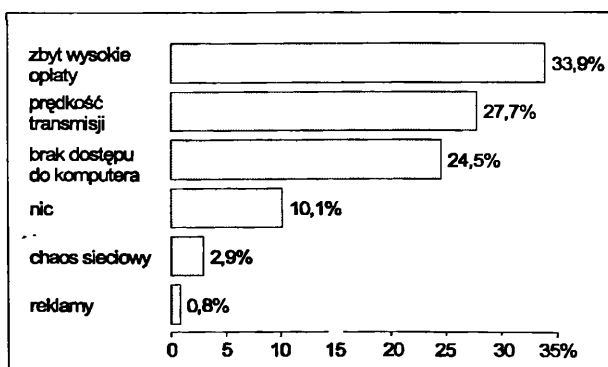

Rys. 3. Gdzie najchętniej korzysta(a)byś z Internetu?

Tabela 5. Co sprawia największą trudność w dostępie do Internetu?*

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Zbyt wysokie opłaty	23	37	44	23	127	33,9
Prędkość transmisji	27	16	39	22	104	27,7
Brak dostępu do komputera	22	28	12	30	92	24,5
Nic	10	7	9	12	38	10,1
Chaos sieciowy	4	2	2	3	11	2,9
Okienka reklamowe	0	2	0	1	3	0,8

* możliwość więcej niż jednej odpowiedzi

Rys. 4. Co sprawia największą trudność w dostępie do Internetu?*

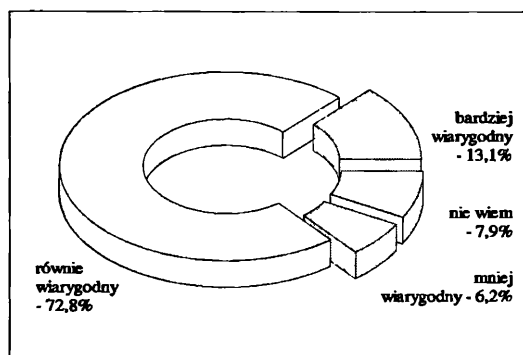
Jak widać, główną przyczyną ograniczonego korzystania z Internetu jest obecnie trudny dostęp do tego medium spowodowany przyczynami technicznymi i finansowymi, dlatego też poszukiwanie innych powodów wpływających na deprecjację znaczenia Internetu w świadomości jego użytkowników może stanowić zaledwie incydentalny przedmiot analiz.

Wiarygodność Internetu

Jedną z częściej występujących przyczyn niedostatecznego zainteresowania Internetem jest istniejące przekonanie o zbyt małej wiarygodności treści dostępnych na stronach www. Istotny udział w podtrzymywaniu takiej opinii ma darmowy dostęp do większości danych. Wprawdzie opinia taka dotyczy wielu innych dziedzin naszej życiowej aktywności, to w Internecie znajduje ona jednoznaczny wyraz. Najlepiej widać to na przykładzie licznych serwisów tematycznych powstałych wyłącznie za sprawą entuzjazmu ich autorów i ku zadowoleniu czytelników.

Tabela 6. Wiarygodność Internetu jako źródła informacji w porównaniu z innymi mediami

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Bardziej wiarygodny	13	9	8	8	38	13,1
Równie wiarygodny	48	57	59	47	211	72,8
Mniej wiarygodny	4	4	3	7	18	6,2
Nie wiem	4	8	3	8	23	7,9

Rys. 5. Wiarygodność Internetu jako źródła informacji w porównaniu z innymi mediami

Poziom zaufania do treści zamieszczanych na wybranych portalach i serwisach, a tym samym stopień ich wiarygodności, najlepiej odzwierciedla lista odwiedzin wybranego miejsca w sieci. Od początku funkcjonowania przestrzeni www specjalne programy monitorujące zliczały ilość odwiedzin (wejść dziennych), tworząc tzw. statystyki stron. Na początku robiono to w celach wyłącznie informacyjnych, później stały się nieodłącznym elementem każdego, mniej lub bardziej komercyjnego, przedsięwzięcia. Dziś jest liczone już prawie każde „kliknięcie”.

W ten sposób firmy zajmujące się badaniem Internetu otrzymują na bieżąco aktualizowane dane o ruchu w najczęściej odwiedzanych miejscach Internetu.

Jak wynika z deklaracji studentów lubelskich uczelni, ich preferencje w zakresie najczęściej odwiedzanych miejsc w sieci są bardzo zbliżone do średniej krajowej⁶. Taki rezultat nie jest niczym zaskakującym. Wyszukiwarka Google nie ma jak dotąd równego sobie konkurenta, a jeśli chodzi o polskie portale, od kilku lat obserwuje się stabilizację oglądalności. Istotną rolę w tym przypadku odgrywa również przyzwyczajenie: osoby korzystające z portalu onet.pl i wp.pl być może nie dostrzegły, że obok, na platformie gazeta.pl, wyrósł im silny konkurent dysponujący równie bogatą ofertą informacyjno-katalogowo-rozrywkową.

Czy można zatem na podstawie liczby odwiedzin mówić o wiarygodności danego miejsca w sieci? Na tę istotną „właściwość”, jak wiadomo trzeba długo pracować, a można ją utracić w kilka chwil. Wyspecjalizowane portale i serwisy, chcąc zachować i powiększać swoją oglądalność, a także przyciągać reklamodawców, muszą bowiem dowodzić rzetelności i wiarygodności.

Pojęcie wiarygodności w odniesieniu do Internetu dotyczy jednak nie tyle rzetelności i prawdziwości zawartych w nim treści, co uzyskania przez to medium porównywalnego statusu z innymi, starszymi środkami przekazu, takimi jak prasa, radio i telewizja. Ze względu na swój anarchiczny charakter Internet prawdopodobnie nigdy nie będzie wystarczająco i równie wiarygodny. Pozostałe media na prowadzenie działalności uzyskują stosowne pozwolenia, co jednak, nie zawsze jest gwarantem wiarygodności. Tak więc dotychczasowi radiosłuchacze i telewidzowie stają się sukcesywnie internautami, choć przecież to wciąż ci sami ludzie. Termin „internauta” ma jednak nadal w świadomości społecznej wydźwięk o zabarwieniu niepoważnym, infantylnym.

Tabela 7. Najczęściej odwiedzane miejsca w sieci?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
www.onet.pl	12	29	21	26	88	28,3
www.google.pl	14	23	11	12	60	19,3
www.wp.pl	15	7	16	8	46	14,8
www.interia.pl	5	2	1	1	9	2,9
www.mos.gov.pl	2	2	1	0	5	1,6
www.gazeta.pl	0	0	3	0	3	1,0
inne	7	3	13	11	34	10,9
nie wiem	26	12	7	21	66	21,2

Ocena i potrzeba wiarygodności danego medium zależy przede wszystkim od potrzeb i celu, w jakim z niego korzystamy. I choć mogłoby się wydawać, że okres studiowania nie sprzyja zajęciom „poważnym”, to, jak wynika z odpowiedzi zaznaczonych w ankietach, Internet jest wykorzystywany najczęściej właśnie do celów naukowych i informacyjnych.

⁶ Ł. DEC: *Internet w sondażu SMG/KRC*. BiznesNet.pl. [dostęp 24 lutego 2005] Dostępny w World Wide Web: <http://www.biznesnet.pl/a/7124/>.

Internet – sposób na oszczędzanie

Otrzymany wynik dotyczący wykorzystywania sieci do celów głównie naukowych nie powinien zaskakiwać. Trudno wykorzystywać Internet w innym celu niż ten, w jakim wyewoluował. Jak już wcześniej wspomniano, Internet – najbardziej żywiołowe i masowe zjawisko przełomu wieków – dostosowuje swoje funkcje do naszych potrzeb i rodzi nowe potrzeby wraz z pojawiającymi się funkcjami. Obecnie najczęściej wykorzystywana jest funkcja wyszukiwawcza, a dzieje się tak głównie z powodu chaosu panującego w Internecie.

Mimo że próby uporządkowania tej rzeczywistości dają dość dobre rezultaty, korzystanie z powstałych tą drogą tzw. katalogów stron nie cieszy się tak dużą popularnością jak wpisanie poszukiwanego ciągu znaków, z nadzieją na znalezienie trafnego rezultatu. Korzystanie z katalogów wymaga bowiem od użytkownika znacznie więcej skupienia i czasu, a, jak wiadomo, czas to pieniądź, szczególnie w połączeniach modemowych, wciąż jeszcze często używanych.

Również pieniądź, a dokładniej jego oszczędzanie, jest powodem regularnych odwiedzin na stronach bramek sms. Operatorzy telefonii komórkowej są ustawowo zobligowani do bezpłatnego udostępniania takich bramek i, pomimo tworzonych utrudnień, nie udaje im się skutecznie ograniczyć korzystania z tej formy komunikacji.

Równie popularna wśród studentów jest komunikacja poprzez tzw. komunikatory, z których korzysta obecnie ok. 40 proc. wszystkich polskich internautów⁷. W upowszechnieniu się rozmów z pomocą klawiatury również dużą rolę odegrały koszty takiej łączności, niskie w porównaniu z ceną rozmowy telefonicznej. Nie wnikając jednak w socjo- i psychologiczne aspekty rozmów na tlenie lub gadu-gadu, można zaryzykować tezę, że komunikatory powoli zaczynają odchodzić do lamusa. Wypiera je coraz bardziej popularny telefon internetowy. Równolegle rozwijają się także usługi pozwalające na bezpośrednią komunikację wideo. Nowe funkcje nie byłyby możliwe bez rozwoju infrastruktury technicznej i zwiększenia przepustowości oraz szybkości łączy.

Tabela 8. Do jakich celów najczęściej wykorzystujesz Internet?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Do celów naukowych i informacyjnych	32	33	24	25	114	39,3
Do nauki i komunikacji ze znajomymi	11	27	14	16	68	23,4
Do nauki i rozrywki	9	8	19	9	45	15,5
Głównie do komunikacji i poznawania ludzi	3	3	6	8	20	6,9
Głównie dla rozrywki	3	5	7	4	19	6,6
Jako źródło wiadomości (newsy)	4	2	3	3	12	4,1
Nie wiem	7	0	0	5	12	4,1

Analizując aktywną stronę korzystania z Internetu nie można pominąć, jakże istotnych z punktu widzenia ewolucji tego medium, grup dyskusyjnych. Jest to druga, najstarsza poza e-mailem, funkcja Internetu. Usenet, bo tak nazywa się warstwa Internetu, na której funkcjonują listy z grupami dyskusyjnymi, jest dziś dostępny nie tylko dla zaawansowanych użytkowników specjalnych czytników newsowych. Z usenetu można obecnie korzystać również

⁷ Z. Domaszewicz: *Zbadali Internet. Wyniki badania polskiego Internetu, przeprowadzonego przez PBI i Gemius. „Gazeta Wyborcza”, 12 stycznia 2005, s. 25.*

poprzez strony www kilku największych portali oraz wyszukiwarki Google. Równolegle na tychże portalach powstają podobne w strukturze i zawartości listy dyskusyjne w ramach tzw. forów dyskusyjnych. Większość liczących się serwisów tematycznych oferuje ponadto możliwość wypowiedzenia się w zakresie przedmiotu zamieszczanych tam informacji.

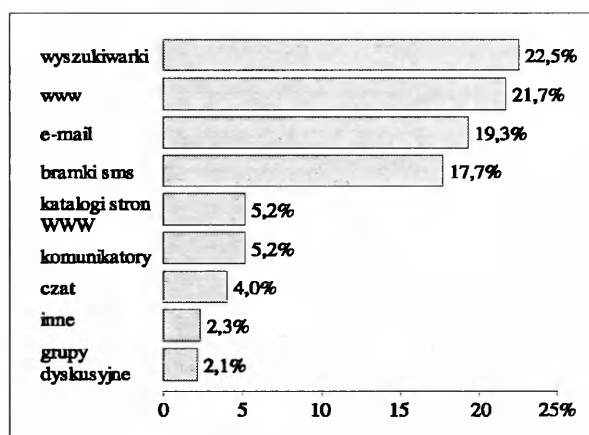
Ankietowani w badaniu studenci przyznają, że rzadko udzielają się jako internetowi dyskutanci. Aktywne uczestnictwo w polemice na stronach usenetu i forów dyskusyjnych wymaga od użytkowników określonej wiedzy w zakresie poruszanego zagadnienia. Jak wynika z bieżących obserwacji, niestety, dyskusje często przeistaczają się w potok epitetów rzucających bez wyraźnego celu. Może to być jedną z przyczyn małego zainteresowania studentów taką formą wymiany myśli.

Równie mało popularną usługą są newslettery e-mailowe. Stanowią one bardzo wygodną formę otrzymywania podsumowania najważniejszych informacji, powiadomień i komunikatów związanych z interesującym nas zagadnieniem. Najczęściej jest to przegląd bieżących wydarzeń z kraju i ze świata. Codzienny zestaw odsyłaczy do ciekawych informacji, generowany przez program komputerowy, ułatwia dostęp do określonych wiadomości i jednocześnie przyczynia się do wzrostu oglądalności danej witryny.

Tabela 9. Jakich narzędzi internetowych używasz najczęściej?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Wyszukiwarki	57	68	51	47	223	22,5
WWW	49	51	61	54	215	21,7
e-mail	47	40	49	55	191	19,3
Bramki sms	41	58	37	39	175	17,7
Katalogi stron www	17	13	8	13	51	5,2
Komunikatory	14	9	14	14	51	5,2
Czat	11	9	15	5	40	4,0
Inne	7	5	6	5	23	2,3
Grupy dyskusyjne	4	1	8	8	21	2,1

* możliwość więcej niż jednej odpowiedzi

Rys. 6. Jakich narzędzi internetowych używasz najczęściej?

Tabela 10. Czy subskrybujesz newslettery e-mailowe?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Tak	10	15	8	20	53	18,3
Nie	59	63	65	50	237	81,7

Te i inne narzędzia internetowe wykorzystywane przez studentów sprzyjają poszerzaniu horyzontów tyleż umysłowych, co towarzyskich, a przede wszystkim umilają czas.

Internet ułatwia studiowanie

Przechodząc do meritum analizy, należy jednoznacznie stwierdzić, że 80 proc. ankietowanych studentów utrzymuje, iż studiowanie bez dostępu do Internetu byłoby znacznie trudniejsze.

Rolą każdego wynalazku jest bezpośrednio lub pośrednio ułatwienie wykonywania dotychczasowych czynności. Internet podnosi jakość życia w wielu sferach naszej aktywności. Najwyraźniej jest to widoczne w obszarze wydatków na transport i łączność, które za sprawą ogólnosiwiatowej sieci komputerowej stają się coraz mniejsze. Największą zaletą sieci jest bowiem to, że możemy przy jej pomocy „załatwić” wiele spraw, które dotychczas można było wykonać wyłącznie osobiście.

Drugą istotnie ważną cechą Internetu jest szybkość przepływu informacji. Pozwala to na utrzymywanie poprzez sieć stałego kontaktu na żywo z innymi użytkownikami. Ta cecha znakomicie skraca czas reakcji i eliminuje niepotrzebne okresy oczekiwania występujące w tradycyjnej komunikacji.

Udogodnienia tworzone z pomocą Internetu są oczywiste. Odpowiednie wykorzystanie poszczególnych narzędzi w wybranych obszarach, w tym przede wszystkim w edukacyjnym, może pomóc rozwiązać wiele problemów, nie tylko tych dotyczących dostępu do wiedzy. Tak też się dzieje i naturalnym jest, że zdecydowana większość studentów deklaruje uzyskiwanie dzięki Internetowi odczuwalnej poprawy w zakresie jakości procesu dydaktycznego. Ich zdaniem nauka bez Internetu byłaby trudniejsza. Oznacza to, że pomimo istniejących barier technicznych i finansowych osoby, które korzystają z Internetu, czynią to ze względu na wynikające z tego ułatwienie lub z powodu braku innej możliwości dokonania danej czynności.

Tabela 11. Czy studiowanie bez Internetu byłoby trudniejsze?

	AR	KUL	PL	UMCS	Suma	Proc.
Tak	58	62	63	54	237	79
Nie	11	26	10	16	63	21

Po pierwsze dostęp

Proces upowszechniania się Internetu w Polsce przebiega wyraźnie wolniej niż w krajach rozwiniętych. Wynika to z oczywistych przyczyn finansowych i infrastrukturalnych. Niemniej jednak coraz większa część społeczeństwa, w tym studentów, ma dostęp do tej ogólnosiwiatowej sieci informatycznej.

Odsetek osób ankietowanych w badaniu, które zadeklarowały, że nie korzystają z Internetu, nie przekraczał 10 proc. To niewiele, ale jest to wyraźnym symptomem trwania jeszcze procesu dojrzenia społeczeństwa informacyjnego – okresu przejściowego na drodze upowszechniania się komunikacji internetowej, szczególnie w jej technicznym aspekcie, wskazuje także na istniejące bariery w dostępie. Spośród wymienianych ograniczeń największą przeszkodą są duże koszty samego komputera i opłaty abonamentowe za korzystanie z połączeń. Darmowe stanowiska udostępniane studentom w budynkach uczelni, ze względu na ich bardzo ograniczoną liczbę i duże zainteresowanie, nie zaspokajają faktycznych potrzeb studentów. Potwierdzają to wskazania ankietowe dotyczące miejsca, w którym studenci najchętniej korzystaliby z Internetu: ponad połowa respondentów ukazywała właśnie na uczelnię. Konieczna jest zatem dalsza rozbudowa istniejącego zaplecza informatycznego szkół wyższych w zakresie dostępu do Internetu i to nie tylko w ośrodku lubelskim.

Internet, jako zjawisko o charakterze spontanicznym i masowym, przenika coraz głębiej do prawie wszystkich sfer naszego życia. Niesie ze sobą tyleż korzyści, co i zagrożeń. Nie ulega wątpliwości, że nie ma już odwrotu z informatycznej drogi, na jaką nie tak dawno weszły społeczeństwa wielu krajów. Chcąc im dorównać, zanim zapytamy studentów, w jakim stopniu i celu wykorzystują dziś Internet, i czy w ogóle umieją z niego korzystać, zastanówmy się najpierw, czy łatwy mają do niego dostęp.

BIBLIOGRAFIA

1. Bergman M. K.: *The Deep Web: surfacing hidden value* [on-line]. [dostęp 21 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.brightplanet.com/technology/deepweb.asp>
2. Dec Ł.: *Internet w sondażu SMG/KRC. BesNet.pl*. [dostęp 24 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biznesnet.pl/a/7124/>
3. Ejdyś P., Grzanka M.: *Badania Internetu w Polsce (przykład badan typu site-centric)*. In Biuletyn EBIB [on-line]. 2002, nr 9 (38) [dostęp 21 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/38/gemius.php>. ISSN 1507-7187.
4. Domaszewicz Z.: *Zbadali Internet*. „Gazeta Wyborcza” z dnia 12 stycznia 2005, s. 25.
5. Jarmoszuk Z.: *Internet w pracy dziennikarzy*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2004, nr 1 (83), s. 15-21. ISSN 0324-8194.
6. Raport IAB Polska. *Polski rynek internetowy po dwóch kwartałach 2004 r.* [dostęp 24 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://www.iab.pl/_files_/prezentacje/raport_polroczny_iab_2004.pdf
7. Tokarczyk Ł.: *Lubelscy studenci „w sieci”*, Aktualności, Koło Naukowe Studentów Socjologii UMCS [dostęp 21 lutego 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://knss.umcs.lublin.pl/sondaz1.htm>
8. Williams P., Nicholas D., Huntington P.: *Wykorzystywanie Internetu: typologia użytkowników*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2002, nr 1 (79), s. 3-14. ISSN 0324-8194.
9. Woźniak J.: *Internet – spojrzenie z perspektywy organizacji informacji*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2004, nr 1 (83), s. 29-45. ISSN 0324-8194.

Summary

Nowadays it is difficult to imagine life without the Internet, especially for those who have a permanent connection to the Internet not only at work, but also at home. Within the last few years the Internet has absorbed and almost enslaved us making some of the issues less and some more complicated. Therefore, the inability to use a computer or browse web pages has become a symptom of illiteracy.

The authors of the myriad of issues, projects or undertakings embarked on by the Internet often neglect the most fundamental problem - the access to the Internet, which if not solved makes any other ideas and efforts pointless.

The article discusses the survey made on a group of 320 students of four biggest universities in Lublin. The survey was aimed at establishing to what extent the Internet is used by the students, how accessible it is for them, and finally which Internet tools are most often chosen.

The authors of the survey have not arrived at optimistic conclusions. In the academic community, where using the Internet should not be problematic, it is still considered a privilege.

Z HISTORII PROGRAMU CIP – CATALOGUING IN PUBLICATION

Teresa Kołacz
Biblioteka Narodowa

CIP – Cataloguing in Publication, opis bibliograficzny, Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej

„Cataloguing in Publication” (CIP)¹ to międzynarodowy program opracowany przez bibliotekarzy, którego istotą jest tworzenie opisu bibliograficznego dokumentu w toku procesu wydawniczego w celu dostarczenia bibliograficznej informacji prospektywnej. Dzięki temu nowo wydana publikacja trafia do bibliotekarzy, bibliografów oraz indywidualnych czytelników z gotowym opisem bibliograficznym.

W opracowaniu na temat CIP, przygotowanym dla UNESCO w 1975 roku, L.R. Swindley opisał program następująco: „Celem katalogowania w procesie wydawniczym (CIP) jest dostarczenie informacji katalogowej [bibliograficznej] wydawcom przed opublikowaniem, aby informacja ta mogła być wydrukowana w książce, której dotyczy. W ten sposób książka i jej dane [bibliograficzne] są dostępne jednocześnie bibliotekarzom, księgarzom i wszystkim innym osobom, które ich potrzebują”².

Podobnie określono program CIP w *The ALA glossary of library and information science* (Chicago, 1983): „Program wyprzedzającego katalogowania publikacji, w którym uczestnicy-wydawcy dostarczają odbitki korektowe, albo tytułaturę swoich książek do biblioteki narodowej albo innej centralnej agencji katalogowania, gdzie zostaje przygotowany opis bibliograficzny i przekazany wydawcy. Opis, z wyjątkiem elementów znajdujących się pomiędzy tytułem właściwym i nazwą serii, jest drukowany na książce, zwykle na odwrocie strony tytułowej [na stronie redakcyjnej]”³.

W polskich dokumentach o programie CIP pisano następująco: „Katalogowanie wyprzedzające ukazanie się książki, znane na świecie pod nazwą Cataloguing in Publication (CIP), a w Polsce określane jako *katalogowanie u źródła lub katalogowanie w trakcie procesu wydawniczego*, polega na drukowaniu danych katalogowych bezpośrednio na egzemplarzach publikacji”⁴.

We wskazówkach do realizacji programu Krystyna Ramlau-Klekowska pisała: „CIP jest akronimem angielskiej nazwy międzynarodowego programu Cataloguing in Publication, którego istota polega na tworzeniu opisu katalogowego publikacji już w trakcie jej procesu wydawniczego. Opis ten, lub jego

---

¹ Przyjęcie tego skrótu na skalę międzynarodową zarekomendowano na spotkaniu agencji CIP w Waszyngtonie w 1976 r.

² *Guidelines for Cataloguing-in-Publication*. Comp. by D. Anderson London 1986. Cyt. wg przekładu K. Ramlau-Klekowskiej [rękopis w IB BN].

³ Tamże.

⁴ *Propozycja Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej w sprawie realizacji programu CIP w Polsce*. Oprac. K. Ramlau-Klekowska, 1984, s. 1 [maszynopis w IB BN].

najistotniejsze elementy, drukuje się następnie na wszystkich egzemplarzach danego wydania publikacji. Zaopatrzenie każdego egzemplarza publikacji w jej opis, opracowany według ujednoczonych zasad katalogowania, umożliwia szybkie i poprawne przejmowanie danych bibliograficznych do różnych celów informacyjnych⁵.

Początkiem programu CIP była, wyrażona w 1876 roku, myśl Justina Winsora, bibliotekarza z Harvard College, który zwrócił uwagę na marnotrawstwo czasu spowodowane wielokrotnym katalogowaniem tego samego dzieła. Przez kilka lat podejmowano wysiłki, aby ideę usprawnienia procesu katalogowania zastosować w praktyce. Pierwsze próby zakończyły się niepowodzeniem i działań tych zaniechano na początku lat osiemdziesiątych XIX wieku.

W 1889 roku w Londynie ukazała się książka pt.: *How to catalogue a library*, w której Henry B. Wheatley przedstawił zarys planu katalogowania książek w procesie wydawniczym: każdy wydawca powinien zamieścić w każdym egzemplarzu wydanej książki, kartę katalogową wykonaną według reguł ustalonych przez kompetentną instytucję, co powinno zapewnić zadowalający stopień ujednoczenia opisu. Wheatley zdawał sobie sprawę, że praktyczna realizacja tego programu była wówczas niemożliwa z przyczyn organizacyjnych, czyli trudności z włączeniem w ten system wszystkich wydawców w kraju.

Kolejne próby włączenia karty katalogowej na stałe do egzemplarza książki podjęła Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie w pierwszych latach XX wieku. Eksperymenty z CIP były także podejmowane w Kanadzie (w 1913 r.), w Australii (w latach 1945-1950) i w Brazylii (po 1960 r.). Najskuteczniejsza była próba podjęta w Stanach Zjednoczonych przez Bibliotekę Kongresu w latach 1958-1959. Eksperyment „Cataloging in Source”, czyli *katalogowanie u źródła*, został jednak przerwany z powodu wątpliwości co do kierunków rozwoju tego systemu oraz dużych kosztów. Korzyści z opisu bibliograficznego zamieszczonego w publikowanym dokumencie odnosiły biblioteki i bibliotekarze, natomiast zainteresowanie wydawców nie było zbyt duże, bo operacja katalogowania w procesie wydawniczym przysparzała im obowiązków i podnosiła koszty. Problem polegał więc na wypracowaniu jak najlepszej metody tworzenia i rozpowszechniania opisu w programie CIP oraz przekonania wszystkich wydawców do uczestnictwa w tym programie.

Drugim ważnym etapem w rozwoju programu CIP były lata siedemdziesiąte XX wieku. Rozkwit technologii informatycznych spowodował, że interesy bibliotekarzy i wydawców zbliżyły. Przychylniejszy stosunek wydawców wyraził się gotowością włączenia jeszcze jednego etapu w techniczny proces produkcji książki, który polegał na zgłoszeniu tytułu do dokonującej opisu krajowej (narodowej) centrali, zwanej też agencją (centralą) CIP i wydrukowaniu go w całym nakładzie. Tym razem również wydawcy docenili program CIP, widząc możliwość wykorzystania opisów bibliograficznych w drukowanej informacji prospektywnej, przy tworzeniu katalogów wydawniczych, katalogów księgarskich i baz danych (znane dziś katalogi Books in Print, tj. książki w druku, zapowiedzi wydawnicze, katalogi wydawnicze itp.). Z opisów mogą też korzystać redakcje opracowujące różne wydawnictwa informacyjno-bibliograficzne i katalogi, sporządzające przypisy bibliograficzne i bibliografie załącznikowe do wydawanych dzieł. W bibliotekach, zwłaszcza małych, gdzie brak wykwalifikowanych bibliografów, ułatwia to prace katalogowe i pozwala na szybkie udostępnianie nowych książek. Opisy CIP mogą być również przy-

---

⁵ Wskazówki do realizacji programu CIP w Polsce, 1988, s. 1 [maszynopis w IB BN].

datne dla indywidualnych czytelników do tworzenia kartotek dziedzinowych odpowiadających ich zainteresowaniom lub katalogowania książek w prywatnych księgozbiorach. Książki zaopatrzone w opis CIP zyskują dodatkowe walory eksportowe, bo program ten w wielu krajach jest szeroko rozpoznany (dotyczy to zwłaszcza książek w mniej znanych językach).

W 1975 roku L. R. Swindley określił warunki wprowadzenia programu CIP. Stwierdził on mianowicie, że skutecznie program CIP może funkcjonować tylko tam, gdzie istnieją:

- stosunkowo stabilny i efektywny rynek księgarski,
- narodowa centrala bibliograficzna, która jest w stanie wykonywać centralne katalogowanie narodowego dorobku piśmienniczego kraju,
- dobre stosunki pomiędzy wydawcami i bibliotekarzami,
- wysoki stopień gotowości środowiska bibliotecznego do przyjęcia norm katalogowania,
- możliwość rozpoczęcia programu edukacji wydawców,
- możliwość podjęcia programu edukacji bibliotekarzy w zakresie wykorzystania opisów CIP⁶.

Założenia te zostały przyjęte przez uczestników konferencji w Ottawie w 1982 roku, odnoszą się jednak tylko do najczęściej realizowanego scentralizowanego programu CIP, a przecież istnieją także programy zdecentralizowane, m.in. w Brazylii, Kanadzie i Rosji (wcześniej również w republikach Związku Radzieckiego).

Aby sporządzić poprawny opis poprzedzający publikację danego dokumentu, centrala CIP powinna otrzymać rzetelną informację od wydawców. Najczęściej dostarczają oni odbitki korektowe strony tytułowej i redakcyjnej oraz wypełniają specjalnie przeznaczone formularze (współcześnie często dostępne na stronach internetowych bibliotek narodowych). Procedury programu CIP określają obowiązki wydawcy, do których należy:

- poinformowanie agencji CIP o każdej większej zmianie w publikacji, jeśli została dokonana po pierwszym zgłoszeniu tytułu (dotyczy to zmian w tytule, w kompozycji strony tytułowej, znaczących zmian w paginacji, cenie itp.),
- wydrukowanie opisu CIP na stronie redakcyjnej dokładnie w takiej formie, w jakiej został utworzony (z zachowaniem interpunkcji, układu, stosowania dużych i małych liter),
- dotrzymywanie terminów ustalonych z agencją CIP,
- po opublikowaniu tytułu dostarczenie egzemplarzy obowiązkowych.

Rozwój nowych technologii produkcji książki oraz zmiany w jakości i szybkości komunikacji wymagają ciągłego dostosowywania procedur CIP do aktualnych rozwiązań technicznych. W 2004 roku IFLA przeprowadziła ankietę dotyczącą programu CIP, można się zatem spodziewać, że na forum międzynarodowym zostaną podjęte działania zmierzające do weryfikacji programu, a przynajmniej do zebrania informacji o działaniu programu w poszczególnych krajach⁷.

Opis bibliograficzny CIP

Opis CIP, w odróżnieniu od opisu bibliograficznego w bibliografii narodowej, tworzonego na podstawie ogłądu wydanej publikacji, jest skróconym opi-

⁶ *Guidelines for Cataloguing-in-Publication ...*, s. 8.

⁷ Ankieta dostępna pod adresem <http://www.loc.gov/catdir/cipsurvey/cipsurvey.html>

sem bibliograficznym sporządzonym na podstawie dokumentów poprzedzających opublikowanie i może ulec modyfikacji. Początkowo zakładano, że podstawą opisu CIP będą korekty po złamaniu, co redukowało do minimum możliwości późniejszych zmian w zawartości książki, tytule itp. Dużą rolę odgrywał potrzebny na dokonanie opisu czas, który był elementem zakłócającym proces produkcji. Idealem byłoby sporządzenie opisu CIP i przekazanie go wydawcy w ciągu doby, co praktycznie okazało się nieosiągalne (najkrótszy termin to 2 dni w Polsce, najdłuższy – do 10 dni w USA i Wielkiej Brytanii), dlatego też zaakceptowano dostarczanie do agencji CIP korekt szpaltowych, a następnie kopii projektów stron tytułowych i preliminariów. Wydawcy w celu sporządzenia prawidłowego opisu powinni dostarczyć następujące dokumenty:

- kopie strony tytułowej i strony redakcyjnej, reprodukcje niektórych lub wszystkich stron stanowiących preliminaria, włączając w to przedmowę, spis rzeczy, obwolutę,

- formularze zawierające dodatkowe dane przeznaczone dla agencji, takie jak: planowana data publikacji, opis fizyczny, rzeczowy, szczegóły dotyczące związku publikacji z innymi wydaniami tego samego dzieła.

W celu ujednoczenia wymagań i ułatwienia pracy centralom CIP w czerwcu 1985 roku przedstawiono sekcji katalogowania IFLA (International Federation Library Associations and Institutions) trzy wersje formularza CIP, który zawierał informacje ważne z bibliograficznego punktu widzenia:

- nazwy osobowe i korporatywne, inne niż autora (autorów) występujących na stronie tytułowej: redaktorów, ilustratorów, tłumaczy,

- dodatkowe informacje odnoszące się do nazw osobowych: daty życia, pełne imiona, narodowość,

- dodatkowe informacje związane z tytułem, np. tytuł równoległy,

- dodatkowe informacje o opublikowaniu: współwydawca, miejsce wydania,

- informacje dotyczące opisu zewnętrznego: przewidywana liczba stron, liczba tomów, obecność ilustracji, map,

- dodatkowe informacje związane z numerem ISBN (International Standard Book Number): cena, oprawa,

- specyficzne informacje wymagane przy katalogowaniu dokumentów specjalnych (druków muzycznych, materiałów konferencyjnych itp.),

- informacje dotyczące przeznaczenia czytelniczego (dla grup wiekowych, zawodowych i innych),

- informacje o rodzaju publikacji (podręczniki, powieści, poezje itp.).

Taki międzynarodowy formularz okazał się niepraktyczny i centrale CIP określiły indywidualnie swoje wymagania.

Katalogowanie dokonywane przez centralę CIP daje w efekcie dwa opisy: jeden umieszczony w książce i drugi, zazwyczaj dostępny jeszcze przed opublikowaniem tytułu (w bibliografii narodowej prospektywnej, w drukowanych katalogach lub bazach danych). Zaleca się, aby opis CIP umieszczony w książce, który funkcjonuje głównie jako pomoc w katalogowaniu bibliotecznym:

- był możliwie kompletny, ale należy pomijać dane, które nie są ostatecznie znane w momencie katalogowania,

- zawierał trzy części: hasło bibliograficzne, opis bibliograficzny, opis rzeczowy,

- był zgodny z międzynarodowymi zasadami katalogowania.

Drukowany w dokumencie opis CIP powinien być poprzedzony znormalizowaną formułą wyrażoną w języku kraju, który sporządza opis. Powinna ona

zawierać skrót CIP oraz identyfikator kraju lub nazwę centrali. W przypadku Polski formuła ta wygląda następująco: **CIP – Biblioteka Narodowa**.

Dla danych CIP dostępnych poza dokumentem, które funkcjonują jako pomoc w doborze i gromadzeniu zbiorów w bibliotekach, opis powinien:

- być możliwie kompletny (należy uwzględnić przybliżone dane dotyczące objętości książki, ilustracji, ceny itp.),
- dać się jednoznacznie zidentyfikować jako opis CIP,
- być zastąpiony przez opis ostateczny tej samej publikacji wykonany z autopsji,
- ukazać się w spisie każdej centrali CIP, jeżeli wydawca wybiera uczestnictwo w więcej niż jednym programie CIP.

Zróznicowane funkcje opisu CIP są związane z dwoma fizycznymi formami: stałym opisem w książce i tymczasowym, dostępnym poza książką. Przed włączeniem do bibliografii narodowej, powinien być zaktualizowany, dlatego opis w książce nie musi być tak kompletny, jak opis funkcjonujący samodzielnie.

Zasady wdrażania programu CIP

Projekt programu, jego zasady, organizacja central CIP i całego procesu jest w gestii środowiska bibliotekarskiego. Zanim program CIP oficjalnie został wdrożony, przeprowadzono programy pilotażowe, które miały dostarczyć informacji, jak program będzie funkcjonował w warunkach danego kraju. Programy te wdrażane były stopniowo, najpierw ograniczały się do kilku wydawców oraz opisów tylko książek. Powodzenie i rozwój programu zależały od stosunków pomiędzy środowiskami bibliotekarzy i wydawców oraz od tego, czy wydawcy, oprócz obowiązków, dostrzegali także korzyści.

Narodowa centrala bibliograficzna przed ustanowieniem narodowego programu CIP musi dokonać oceny działalności i możliwości rozwoju przemysłu wydawniczego w kraju. Przy ustalaniu warunków, w jakich ma funkcjonować program CIP, należy znać odpowiedzi na poniższe pytania:

- Jak często i w jakich formach komunikują się oba środowiska?
- Czy istnieją aktualnie programy, związki, stowarzyszenia, w których współpracują wydawcy i bibliotekarze?
- Czy wydawcy są zapraszani do wstąpienia do narodowych stowarzyszeń bibliotekarzy?
- Czy wydawcy są dobrze poinformowani o usługach bibliograficznych świadczonych przez narodową centralę bibliograficzną?
- Czy stosunki pomiędzy obydwojma środowiskami są prawidłowe, dobre, czy też mogą być lepsze?
- Czy wydawcy są zainteresowani uczestnictwem w programie CIP?
- Czy wydawcy wiedzą jak działają programy CIP w innych krajach?
- Jakie korzyści program CIP przynosi wydawcom?
- Jak przygotować informacje (reklamy), żeby przyciągnąć wydawców?

Niezbędna jest także znajomość danych statystycznych dotyczących stanu rynku wydawniczego w kraju (liczba wydawców, prognozy co do liczby wydawców itp.). Ostateczną decyzję o zorganizowaniu programu CIP w danym kraju podejmuje narodowa centrala bibliograficzna (w Polsce Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej).

Założenia główne programu CIP obowiązywały wszystkie centrale, natomiast realizacja zależała od warunków w danym kraju. Należało wziąć pod

uwagę warunki administracyjne i geograficzne, takie jak wielkość kraju i odległości pomiędzy wydawcami a centralą oraz strukturę rynku wydawniczego. Nie bez znaczenia były też: wielkość produkcji, tradycje bibliotekarstwa w danym kraju, kontakty bibliotekarzy i wydawców, a także warunki językowe i kulturowe.

Wiele krajów, które powoływały program CIP, korzystało z zaleceń L. R. Swindley'a dotyczących realizacji operacji CIP w okresie przygotowawczym.

Złożoność warunków od jakich zależy sprawność w realizowaniu programu, jest tak duża, że korzystanie z doświadczeń innych nie jest w pełni możliwe. Każdy program CIP musi być „skrojony na miarę” konkretnego środowiska bibliotecznego danego kraju, jego geograficznych i kulturalnych uwarunkowań, a także literackich i bibliograficznych tradycji. Uczestnicy konferencji w Ottawie w 1982 roku, rozpatrując rekomendacje Swindley'a w odniesieniu do aktualnych programów CIP stwierdzili, że:

- normą dla funkcjonowania programu CIP jest system scentralizowany, działający w ramach narodowej centrali bibliograficznej,

- system zdecentralizowany może funkcjonować w niektórych krajach, jeśli przemawiają za tym warunki geograficzne, ekonomiczne i wydawnicze, z zastrzeżeniem, że istnieje, lub może być powołana centralna organizacja sprawująca nadzór i kontrolująca jakość opisów CIP,

- nie wyklucza się utworzenia wspólnego programu CIP dla grupy krajów z małą produkcją wydawniczą, pod warunkiem, że istnieje już solidna baza współpracy bibliograficznej i organizacja mogąca sprawować nadzór nad całością programu,

- kraje wprowadzające program CIP powinny rozważyć połączenie agencji narodowej ISBN bezpośrednio z operacjami CIP, aby w ten sposób wzmocnić współdziałanie z wydawcami i udoskonalić narodową rejestrację bibliograficzną⁸.

Funkcjonujące programy CIP różnią się nie tylko w strukturze administracyjnej i organizacyjnej, ale także, co zrozumiałe, w zakresie i rozmiarze, ale wszystkie programy, zdecentralizowane i scentralizowane, mają tę samą podstawę działania i takie same procedury. Wszystkie centrale CIP mają także podobne problemy we współpracy z wydawcami i własnym środowiskiem:

- Jak prowadzić usługę szybko i skutecznie?

- Jak przekonać wydawców do korzyści z programu CIP?

- Jakie informacje w publikowanym dokumencie wystarczą do sporządzenia opisu CIP?

- Jaki powinien być optymalny czas od otrzymania dokumentów i informacji do zwrotu wydawcy opisu CIP?

- Jak kompletny powinien być opis CIP?

- W jakiej formie opisy CIP powinny być wykorzystywane w bibliografii narodowej?

- W jakim czasie od deklarowanej daty ukazania się książki, opis CIP może być zamieszczony w bibliografii narodowej?

- Jak kontrolować, czy wydawcy drukujący CIP wywiązali się z obowiązku dostarczenia egzemplarza obowiązkowego po opublikowaniu książki?

---

⁸ *Guidelines for Cataloguing-in-Publication...*, s. 12-13.

- W jaki sposób powinny być powiązane opisy CIP z autorytatywnymi i pełnymi opisami publikacji w bibliografii narodowej?
- Czy program CIP rozszerzać przez zwiększenie liczby uczestniczących wydawców, czy rodzajów publikacji objętych CIP?

Począwszy od 1982 roku problemy te były dyskutowane na kolejnych konferencjach agencji CIP, co doprowadziło do wypracowania ogólnych zasad, które mogą być stosowane w wielu krajach, niezależnie od przyjętego sposobu realizacji programu CIP.

Program CIP za granicą

Najwcześniej, bo już w 1960 roku program CIP zaczęto realizować w Związku Radzieckim. Początkowo działał on na zasadzie dobrowolności, a od 1969 roku stał się obowiązkowy dla wyróżnionych typów publikacji. Programy CIP w Stanach Zjednoczonych i Brazylii zaczęły funkcjonować w 1971 roku, w latach siedemdziesiątych w Australii, Republice Federalnej Niemiec, Kanadzie i Wielkiej Brytanii. Niektóre z nich były początkowo ograniczone, na przykład do współpracy tylko z kilkoma wydawnictwami, lub pewną grupą instytucji wydawniczych (np. wydawnictwa uniwersyteckie). Takie niepełne programy były w tym okresie realizowane w Kolumbii, Nigerii, Nowej Zelandii, Holandii oraz na Malcie.

Program CIP w byłym Związku Radzieckim różnił się najbardziej od innych programów. Jego odmiennosć polegała na całkowitej decentralizacji – każde większe wydawnictwo samo tworzyło opisy CIP własnych publikacji. System ten był praktyczny i wydajny, ponieważ w tamtym okresie na terenie ZSRR istniała ograniczona liczba wydawnictw, które wydawały odpowiednio dużą liczbę tytułów. Duże wydawnictwa zatrudniały bibliografów, którzy sporządzali opisy CIP, natomiast mniejsze miały obowiązek współpracy z regionalnymi izbami książki (centrale bibliograficzne) lub centralnymi bibliotekami państwowymi i stamtąd otrzymywały opisy. Jednolitość katalogowania w ramach programu CIP była zapewniona przez ustanowienie normy państwowej oraz przez odpowiednie formy poradnictwa prowadzone przez Państwową Bibliotekę im. W.I. Lenina w Moskwie (obecnie Rosyjska Biblioteka Państwowa), która także wydawała podręczniki instruktażowe oraz organizowała spotkania i seminaria dotyczące realizacji programu CIP.

Amerykański program CIP był wspólnym przedsięwzięciem Biblioteki Kongresu i wydawców USA. Jego realizacja rozpoczęła się w 1971 roku. Do programu przystąpiło ponad 2500 wydawców, dzięki czemu CIP rozpowszechnił się szybko i z sukcesem. Liczba opisów CIP sporządzanych w ciągu roku wynosiła około 35 tysięcy. Wydawcy dostarczali do oddziału Biblioteki Kongresu maszynopisy lub odbitki strony tytułowej każdego nowego tytułu i na tej podstawie był tworzony opis CIP przez osoby katalogujące. Wydawcy odsyłało skróconą wersję opisu w celu wydrukowania jej na książce, a wersja pełna była natychmiast rozpowszechniana jako rekord MARC. Cała operacja trwała 10 dni. Zakres programu CIP był bardzo szeroki, jeśli chodzi o wydawców, natomiast ograniczony w stosunku do publikacji, które obejmował. Były to wydawnictwa zwarte, nie uwzględniano wydawnictw ciągłych, masowych wydań broszurowych, materiałów specjalnych typów i tłumaczeń. Program CIP był przedmiotem obszernego sprawozdania (*CIP survey final report*, 1982) z wykorzystywania go w 1200 bibliotekach.

W Wielkiej Brytanii program CIP zaczął działać w 1975 roku na zasadach podobnych jak w Stanach Zjednoczonych. Początkowo brało w nim udział ponad tysiąc wydawców. Opis był sporządzany przez British Library. Czas całej operacji wynosił 10 dni. W momencie przekazywania opisów CIP wydawcy były one także włączane do bazy komputerowej biblioteki, a ponadto drukowane w tygodniowych zeszytach *British National Bibliography*. Ich publikowanie było tak zaplanowane, aby ukazywały się na dwa miesiące przed deklarowanym terminem opublikowania opisywanej książki. Od początku 1985 roku nadano opisom CIP większą rangę. Dzięki wysiłkom Bibliographic Services Division of the British Library osiągnięto zgodność w czasie pomiędzy udostępnianiem opisów w zeszytach BNB i w brytyjskiej bazie MARC. Miało to uczynić opis CIP najważniejszym źródłem danych dla rekordu UKMARC. W założeniu opis CIP miał się stać narodowym opisem bibliograficznym. Przeprowadzono na szeroką skalę konsultacje z zainteresowanymi stronami, czyli bibliotekarzami i wydawcami, zyskując przychylność obu środowisk, ale na przeszkodzie stanął gwałtowny rozwój przemysłu wydawniczego. Wzrost liczby tytułów w 1983 roku w stosunku do roku 1981 wynosił 18%, natomiast w British Library znacznie zmniejszono nakłady finansowe i liczebność personelu. Pomimo trudności podjęto działania w celu rozwiązania zaistniałych problemów w rozwijaniu programu CIP.

W Australii program działał w systemie scentralizowanym. Był realizowany od 1974 roku przez dział Biblioteki Narodowej, odpowiedzialny za bibliografię narodową i ściśle współpracował z narodową agencją ISBN i narodowym ośrodkiem ISSN (International Standard Serial Number). Program obejmował stopniowo coraz więcej wydawców kraju (w latach 80. około dwóch tysięcy). Pomimo że Australia jest krajem o znacznych odległościach geograficznych, cały cykl operacyjny CIP trwa cztery dni: trzy dni na sporządzenie opisu i 24 godziny na dostarczenie go wydawcy.

W Kanadzie program CIP był początkowo realizowany w dwóch ośrodkach – w Toronto oraz w Vancouver i obejmował publikację w języku angielskim. Przewidywano także objęcie tym programem wydawnictw w języku francuskim i utworzenie ośrodka w Bibliothèque Nationale w Quebec. Planowano także dwa dalsze regionalne ośrodki dla publikacji angielskich. W tak rozległym kraju, z regionalnymi obszarami przemysłu wydawniczego, decentralizacja była konieczna ze względów praktycznych. Opiekę nad całością programu sprawuje National Library of Canada, która koordynuje prace poszczególnych ośrodków. Zajmuje się także normalizacją w tym zakresie oraz publikuje opisy CIP w bibliografii narodowej „Canadiana”.

Program CIP w Polsce

Realizacja programu CIP na świecie budziła żywe zainteresowanie środowiska bibliotekarskiego w Polsce. System ten postrzegany z daleka „wydawał się rozwiązaniem zdejmującym z ramion bibliotekarzy wszelką troskę o opracowanie zbiorów”⁹. Domagano się od Ministerstwa Kultury i Sztuki wydania odpowiedniego zarządzenia, które „preferując interesy bibliotekarzy postawiłoby wydawców przed faktem dokonany”¹⁰. Instytut Bibliograficzny Bibliote-

---

⁹ K. Ramlau-Klekowska: *Program Cataloguing-in-Publication w Polsce* [Polska wersja referatu wygłoszonego na IX spotkaniu ekspertów w Moskwie w 1989 r.; maszynopis w IB BN].

¹⁰ Tamże.

ki Narodowej miał się podjąć roli organizatora programu. W 1975 roku, rozpoczęto pierwszą próbę zaprojektowania systemu CIP, wzorowanego na modelu radzieckim. Pojawiło się wtedy wiele poważnych zastrzeżeń, co odsunęło wprowadzenie programu na kilka lat. Po pierwsze, nie mógł sprawdzić się w Polsce system zdecentralizowany, bo nasze wydawnictwa miały zbyt małą produkcję wydawniczą, by utrzymać komórki bibliograficzne. Po drugie, kopiowanie karty katalogowej w bibliotekach mogło być wówczas wykonane przez wielokrotne przepisywanie na maszynie (możliwość pojawienia się nieścisłości i błędów) i po trzecie, „wątpliwości budziło także dążenie do traktowania opisu CIP jako tworu skończonego, nie podlegającego już żadnej obróbce w bibliotekach, prócz przeniesienia na kartę katalogową”¹¹. Prace nad projektem zostały przerwane z powodu zakwestionowania tych zasad działania programu.

Ponownie sprawa została podjęta przez Ministerstwo Kultury na początku lat osiemdziesiątych. Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej opracował drugi projekt katalogowania książek w procesie wydawania. Składał się on z dwóch wariantów:

- systemu zdecentralizowanego, zbliżonego do pierwszego zamysłu sprzed kilku lat, preferowanego przez Ministerstwo,
- programu scentralizowanego, skupiającego operacje CIP w jednym miejscu, w Instytucie Bibliograficznym.

Tym razem system zdecentralizowany miał działać na innej zasadzie – opisy CIP sporządzałby Instytut Bibliograficzny i dziesięć wytypowanych bibliotek wojewódzkich¹². Projekt poddano referendum wśród wszystkich bibliotek tego typu i wybrano wariant drugi. Z 38 bibliotek napłynęły oceny tego przedsięwzięcia i uwagi na temat planowanego zakresu i zasięgu programu CIP. Za przyjęciem pierwszej propozycji opowiedziało się tylko 7 bibliotek, drugą poparło 26, zaś 5 uznało, że żadna ich nie satysfakcjonuje.

Dwie najważniejsze kwestie, które powtarzały się w postulatach bibliotek to: katalogowanie w systemie CIP literatury naukowej i umieszczanie symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej na wszystkich książkach. Były też głosy za pomijaniem literatury pięknej, jako że nie sprawia ona trudności w opracowaniu.

Dużo zastrzeżeń wzbudziła sprawa wykluczenia z katalogowania książek o niskich nakładach. W piśmie Miejskiej Biblioteki Publicznej z Krakowa¹³ czytamy: „Rozwiązanie sugerujące wprowadzenie tych kart dopiero przy nakładzie minimum, 5000 egz. nie jest ŻADNYM rozwiązaniem. Najwięcej trudności sprawia bowiem opracowanie książek naukowych i specjalistycznych, wydawanych akurat w nakładach niskich”. Jako argument przytaczano program CIP działający w Republice Federalnej Niemiec, który zakładał sporządzanie opisów głównie dla literatury naukowej.

Większość bibliotek wyrażała pozytywną opinię o centralnym katalogowaniu w Instytucie Bibliograficznym, bo to gwarantowało większą jednolitość opisu i poprawność, co z punktu widzenia bibliotekarzy, zainteresowanych sprawnością własnych warsztatów, było najistotniejsze.

---

¹¹ Tamże.

¹² Były to Wojewódzkie Biblioteki Publiczne w Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu.

¹³ Pismo Miejskiej Biblioteki Publicznej z dnia 3 marca 1983 r. do Ministerstwa Kultury i Sztuki w sprawie projektu systemu katalogowania, Kraków T: 9/46/83.

Wydawców w ogóle nie zapytano o zdanie, chociaż realizacja programu CIP w dużej mierze zależała od ich czynnego udziału. Mieli przystąpić na zasadzie dobrowolności, ale nie mieli motywacji, aby partycypować w tym programie.

Proces przygotowania programu CIP i opracowania jego założeń trwał kilka lat. W 1985 roku rozpoczęły się intensywne prace przygotowawcze do automatyzacji „Przewodnika Bibliograficznego”, który miał stanowić także bazę warsztatową i personalną dla centrali CIP i z tego powodu przesunięto prace pilotażowe i badawcze związane z programem na drugą połowę 1986 roku.

Wprowadzenie programu CIP okazało się trudne. W końcu 1986 roku do programu pilotażowego udało się nakłonić tylko jedno wydawnictwo – Naszą Księgarnię. Praktycznie realizację programu CIP Biblioteka Narodowa rozpoczęła w 1987 roku od opracowania opisów CIP dla własnych wydawnictw (9 pozycji) i książek dla dzieci (162 pozycje)¹⁴. Pod koniec roku zgłosiła się jeszcze Drukarnia Biblioteczna „Książnica” dla której wykonano 4 opisy. Lata 1986-1987 były okresem eksperymentalnej realizacji programu CIP. Dopiero w maju 1988 roku, po przeprowadzeniu wielu długotrwałych konsultacji i modyfikacji drugiej wersji projektu, wydano Zarządzenie nr 9 Ministra Kultury i Sztuki z 16 maja 1988 roku w sprawie drukowania opisu katalogowego oraz adnotacji w wydawnictwach zwartych, które formalnie rozpoczynało okres stałej realizacji programu CIP w Polsce¹⁵. Wprawdzie, ze względu na przepisy gwarantujące wydawnictwom swobodę w ramach samodzielności przedsiębiorstw i status prawny wydawnictw spółdzielczych, nie było ono tak stanowcze wobec wydawców, jak spodziewali się tego bibliotekarze, ale odegrało pozytywną rolę. Przelamanie oporów nie nastąpiło od razu, pomimo że Instytut Bibliograficzny starał się zainteresować programem jak największą rzeszę wydawców. Dyrekcja Biblioteki Narodowej skierowała pismo do 74 największych wydawnictw w kraju, w którym wyjaśniano istotę i cel programu CIP. Na list ten zareagowało i wyraziło chęć współpracy kilkunastu wydawców.

Wspomniane zarządzenie określało główne cele programu:

- wykonywanie opisów przez centralę CIP posiadającą odpowiedni warsztat bibliograficzny i wykwalifikowaną kadrę,
- dostarczenie użytkownikom wraz z egzemplarzem książki jej poprawnego opisu według jednolitych zasad katalogowania,
- podniesienie walorów książki i jej promocja prospektywna,
- wykorzystanie opisu do celów informacyjnych zarówno po stronie bibliotekarzy jak i wydawców,
- wypracowanie optymalnego rozwiązania w zakresie realizacji programu.

W programie przyjęto zasadę centralnego opracowywania opisów, przez wyspecjalizowaną komórkę Biblioteki Narodowej i powiązania ich z bieżącą bibliografią narodową. Odrzucono metodę stopniowego wdrażania programu – postanowiono objąć nim wszystkich wydawców, których w tamtym czasie w Polsce było około 600 (łącznie z tzw. nieprofesjonalnymi) i wszystkie rodzaje książek (z precyzyjnym określeniem wyjątków). W praktyce dużą niedogodnością okazały się wówczas komunikacja z wydawcami za pomocą poczty i możliwości techniczne wydawnictw w zakresie kopiowania dokumentów.

¹⁴ Sprawozdanie z realizacji programu CIP w 1989 r. [maszynopis w IB BN].

¹⁵ Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 16 maja 1988 roku w sprawie drukowania opisów katalogowych i adnotacji w wydawnictwach zwartych, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kultury i Sztuki, nr 4 poz. 15.

Agencja zobowiązała się opracowywać opisy na podstawie prawidłowo skompletowanych odbitek korektowych preliminarium, czyli tzw. rozszerzonej tytułatury książki. Dysponując takimi dokumentami, mogła opracować opis formalny, bez określenia cech fizycznych dokumentu i jego zawartości treściowej.

Istotnym problemem był wybór właściwego momentu, kiedy wydawca ma się zwrócić do agencji po opis CIP, zależało to bowiem od techniki i organizacji druku. Z punktu widzenia opisu powinno to być jak najpóźniej, żeby w dokumentach nie było zmian, natomiast wydawcy powinni mieć opis względnie szybko, aby nie było za późno na umieszczenie go w książce.

Problemem było nierespektowanie przez wydawców „nietykalności” opisu CIP sporządzonego przez centralę, czasem bowiem redaktor lub drukarz ulegali pokusie poprawiania gotowego opisu. W systemie scentralizowanym, jaki przyjęto w Polsce, powinno być zastrzeżone prawo agencji CIP do wyłącznego sporządzania opisów CIP. Niestety pojawiły się opisy „pirackie” opracowane poza agencją, które zawierały wiele błędów, a na dodatek były poprzedzone formułą: CIP – Biblioteka Narodowa.

W pierwszym roku oficjalnego funkcjonowania CIP wykonano 276 opisów dla 7 wydawców. W sprawozdaniu z realizacji programu CIP w 1989 roku wykazano 12 współpracujących wydawnictw i 430 wykonanych opisów CIP. W latach następnych liczba wydawców zwiększała się minimalnie.

Program CIP realizowany w Polsce był w przeważającej mierze zgodny z zaleceniami międzynarodowymi. Różnice występowały w opisie CIP, który zamiast postulowanych trzech części: opisu bibliograficznego, hasła katalogowego i opisu rzeczowego, miał tylko dwie pierwsze, gdyż polski CIP nie wprowadził formularzy z danymi dodatkowymi dotyczącymi treści, a na podstawie danych z tytułatury nie można było sporządzić opisu rzeczowego książki. Rezygnacja z pożytecznego formularza uzupełniającego materiały korektowe podyktowana była chęcią uwolnienia wydawców od uciążliwej „papierkowej roboty”¹⁶.

Nie został też utworzony drugi kanał przepływu informacji CIP – z powodu trudności poligraficznych i braku w tamtych latach systemu komputerowego w Bibliotece Narodowej, opisy nie były wydawane w formie bibliografii prospektywnej. Dodajmy, że przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, to początek wielkich zmian na rynku wydawniczym w kraju i początek lawinowego wzrostu firm wydawniczych¹⁷.

W założeniach programu CIP w Polsce przewidywano, że zostaną objęte nim książki i że do programu przystąpią wszyscy wydawcy w Polsce, zarówno profesjonalni jak i nieprofesjonalni (instytucje naukowe, stowarzyszenia itp.). Ustalone procedury polskiego programu CIP dotyczące opisu wydawnictw zwartych zalecały selekcję, dlatego część książek pozostawała poza zasięgiem programu. Wydawca nie był zobowiązany do umieszczania opisu CIP w następujących typach publikacji:

- wydawnictwach do użytku wewnętrznego, służbowego lub wydanych na prawach rękopisu,
- reprintach o historycznej szacie zewnętrznej,
- wydawnictwach bibliofilskich,
- wydawnictwach miniaturowych,

¹⁶ K. Ramlau-Klekowska: *Program Cataloguing-in-Publication w Polsce...*, s. 10.

¹⁷ Zob. J. Sadowska: *Wybrane aspekty statystyczne polskiego rynku wydawniczego po 1989 roku*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2004 nr 2

- komiksach, książeczkach dla małych dzieci (malowankach, wycinankach), okolicznościowych broszurach o krótkiej aktualności, poradnikach (np. kulinarnych, zielarskich itp.),
- wydawnictwach reklamowych, katalogach firmowych, programach imprez, dokumentach życia społecznego, zwłaszcza gdy ich znaczenie jest krótkotrwałe lub lokalne,
- wydawnictwach o nakładzie poniżej 1000 egz.,
- wydawnictwach o objętości nieprzekraczającej 16 stron druku,
- wydawnictwach nutowych,
- publikacjach o charakterze materiałów audiowizualnych.

Jeśli wydawca uzna za zasadne zaopatrzenie w opis CIP publikacji należącej do jednej z wyżej wymienionych grup, może opis otrzymać. Takim wyjątkiem w polskim programie CIP były mapy, Wydawnictwo Kartograficzne z Wrocławia samo bowiem wystąpiło z inicjatywą, by zamieszczać na nich opisy CIP. Było to pionierskie przedsięwzięcie, bo w tej fazie rozwoju programu CIP na świecie, mapy nigdzie nie wchodziły w jego zakres.

Podstawa tworzenia opisów CIP w Polsce. Wymagania praktyczne

Opisy CIP są opracowywane wyłącznie w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej w Zakładzie Przewodnika Bibliograficznego, co zapewnia ich jednolitość i poprawność. Samodzielne opracowywanie opisów CIP przez wydawcę lub korzystanie z opisów wykonanych przez bibliotekarzy poza centralą jest niezgodne z Zarządzeniem Ministra nr 9 z 1988 roku i sprzeczne z założeniami programu. Podstawą tworzenia opisu są dokumenty poprzedzające opublikowanie książki, przesłane przez wydawcę do Instytutu Bibliograficznego.

Materiały te określane jako „rozszerzona tytułatura” powinny zawierać:

1. Odbitki korektowe lub kserokopie odbitek korektowych: strony tytułowej (także stron tytułowych z tytułem rozkładowym), strony redakcyjnej, strony przed- i przytytułowej, strony tytułowej obcojęzycznej, strony zawierającej metrykę książki, jeżeli znajduje się poza stroną redakcyjną.

2. Odbitkę projektu okładki i obwoluty lub ich korektę (materiały te są konieczne, jeśli okładka i obwoluta różnią się co do jakości i liczby danych w stosunku do stron tytułowych).

3. Spis treści, przedmowę, postowie, wstęp, notę redakcji i inne materiały wprowadzające, a także teksty przeznaczone na skrzydełko obwoluty, czwartą stronę okładki, adnotację, streszczenie autorskie itp.

4. Dodatkowe informacje pochodzące od wydawcy, jeżeli nie zawierają ich wyżej wymienione materiały: rozwiniętą formę imion autorów i współtwórców dzieła, jeśli na książce występują ich inicjały, informację o języku, z którego dokonano przekładu (także przy tłumaczeniach pośrednich), tytuł oryginału przy przekładach, w przypadku publikacji wielotomowych, informację o liczbie planowanych tomów i czasie zakończenia edycji (w przybliżeniu).

Materiały potrzebne do sporządzenia opisów CIP mogą być dostarczane agencji na różnych etapach produkcji książki – im później tym większa gwarancja poprawności opisu. Przy wznowieniach, w których nie będzie zmieniała szata graficzna książki, opis może być sporządzony na podstawie egzem-

plarza poprzedniego wydania, dostarczonego centrali z naniesionymi poprawkami aktualizującymi dane tytułury. Maszynopisy autorskie nie mogą być podstawą opisu CIP.

Opis jest sporządzany w ciągu 48 godzin od momentu dostarczenia przez wydawcę pełnych i właściwych danych na temat książki. Stałą zasadą polskiej centrali CIP jest wykonanie opisów od razu, jeśli dokumenty potrzebne do ich wykonania są dostarczone osobiście przez wydawcę.

Biblioteka Narodowa ponosi koszty zwrotu przesyłki za pośrednictwem poczty, oraz koszty telefonów do wydawcy. Wszelkie inne wydatki związane z przepływem danych obciążają wydawcę. Obecnie dokumenty potrzebne do opisu CIP są najczęściej przysyłane faksem. Jest to szybki, wygodny i tani środek komunikacji pomiędzy wydawcą a centralą CIP, bo gotowy opis wraca tą samą drogą w ciągu jednego dnia. Opis CIP wykonany dla wydawcy jest jednocześnie wprowadzany do bazy komputerowej. Niestety nie jest ona dostępna dla użytkowników Biblioteki Narodowej ani drukowana w postaci katalogów prospektywnych.

Centrala CIP ma obowiązek służyć wydawcom pomocą w ustalaniu kolejności wydań oraz właściwym formułowaniu tytułury w książkach o skomplikowanej strukturze, szczególnie w tych przypadkach, gdy wydawcy będą poszukiwać informacji niezbędnych do nadania publikacji prawidłowej kompozycji wydawniczej. W zakresie działań centrali mieści się też współpraca z wydawcami obejmująca prawidłowe stosowanie odpowiednich norm. Wszystkie usługi bibliograficzne i informacyjne centrali CIP dotyczące realizacji programu są bezpłatne.

Niestety, program CIP nigdy nie zdołał rozwinąć się w Polsce tak jak w innych krajach. Rocznie centrala CIP opracowuje mniej niż 500 opisów bibliograficznych dla kilkunastu wydawców. Jeśli porównamy to z liczbą działających wydawców i liczbą tytułów książek rejestrowanych rocznie w bibliografii narodowej,¹⁸ to należy uznać, że program CIP w Polsce jest realizowany w postaci szczątkowej. Wydaje się, że złożyło się na to kilka ważnych czynników. Po pierwsze, polski program CIP zaczął działać w niekorzystnym momencie – ani biblioteki, ani wydawnictwa polskie w tamtym czasie nie były zautomatyzowane. Po drugie, pod koniec lat osiemdziesiątych kraj ogarnął kryzys ekonomiczno-społeczny, co miało wpływ na produkcję wydawniczą i sytuację finansową bibliotek, w tym Biblioteki Narodowej. Kolejną przyczyną trudnego startu były nieprzewidziane wcześniej zmiany na rynku wydawniczym, które zaznaczyły się powstaniem wielkiej liczby nowych, nie zawsze profesjonalnych, nastawionych na komercję wydawnictw. Wydawnictwa te protestowały przeciwko obowiązkowi dostarczania egzemplarza obowiązkowego, a także nie widziały pożytku z uczestnictwa w programie CIP. Egzemplarz obowiązkowy udało się obronić za pomocą Ustawy z 1996 roku¹⁹, program CIP nie miał takich środków prawnych, które by nakładały obowiązek uczestniczenia w nim. Szanse, że będzie lepiej są raczej nikłe, bo powoli rolę programu CIP przejmuje Internet. Coraz więcej bibliotek ma do niego dostęp, a prezentowane tam katalogi wielu dużych bibliotek umożliwiają znalezienie poprawnego opisu bibliograficznego każdej nowej książki.

---

¹⁸ Od roku 1999 liczba książek ogłaszanych w „Przewodniku Bibliograficznym” przekracza 20 tys. tytułów rocznie. W 2004 r. zarejestrowano ponad 24 tys.

¹⁹ Ustawa z dnia 7 listopada 1996 roku o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych. Dz. U. nr 152 poz. 722

Bibliografia

1. *CIP survey final report* [Raport końcowy Międzynarodowego Spotkania n/t CIP Ottawa 1982. Tł. z ang. K. Ramlau-Klekowska; rękopis w Instytucie Bibliograficznym BN].
2. Daszkowski Z.: *Katalogowanie książek w toku procesu publikacyjnego*. „Przegląd Biblioteczny” 1975 R. 43 z. 2, s. 153-161.
3. *Guidelines for Cataloging-in-Publication*. Comp. by D. Anderson. London 1985. Tł. z jęz. ang. K. Ramlau-Klekowska [rękopis w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej].
4. Ramlau-Klekowska K.: *Program „Cataloguing in Publication” w Polsce i na świecie*. „Editor” 1990 t. 3, s. 47-61.
5. Ramlau-Klekowska K.: *Uwagi na temat katalogowania scentralizowanego*. „Przegląd Biblioteczny” 1975 R. 43 z. 4, s. 334-342.

Załącznik: Przykład formularza programu CIP

(źródło: Biblioteka Narodowa Nowej Zelandii – <http://www.natlib.govt.nz/en/services/5cipnewpub.html>)

CiP new publication form

Please complete a separate form for each new title. Electronic copies of the title, contents and copyright/imprint page, and any additional information you'd like to provide, can be attached to this form. You can also fax or post attachments to:

Cataloguing-in-Publication
Books Plus Team, Bibliographic Services
National Library of New Zealand
PO Box 1467
Wellington
Fax: 04 474 3161

Where information requested in this form is fully covered in the material you supply, there is no need to complete the relevant sections. Please allow 3 working days for processing, however please advise us if your request is urgent.

Fields marked by a * are mandatory. Use your mouse or tab key to move between the fields.

Publisher's name * (as it will appear in the book):

Imprint (if different from above):

Publisher's address (Complete this field if your address has changed since your last contact with us):

Publisher's phone (Complete this field if your phone number has changed since your last contact with us):

Contact person: *

Contact phone: *

Contact email:

Date CIP record is required: *

Projected date of publication (m/y): *

Title and subtitle/s of the book (as they will appear on the title page):

Title: *

Subtitle:

Has this work been published before?:

Yes No

If yes, please supply:

a) original date of publication:

b) original title (if different from the title of this book):

Edition statement (if present, as it appears in the book, eg 3rd edition):

Authors, editors, etc.

Please enter the full author statement exactly as it appears on the title page. This includes all authors, editors, illustrators, etc. and any words indicating their roles or functions, eg by Deborah Wells BA, LLB, photographs by W.R. McCormack; prepared under the direction of Hillerich-Woodmere Inc.

Extra information

If possible, and with their permission, please supply a full name and year of birth for each person named above. This helps us to distinguish people with identical names.

Full name of 1st author, editor, etc:

Year of birth

Full name of 2nd author, editor, etc:

Year of birth

Full name of 3rd author, editor, etc:

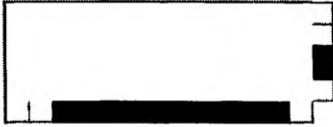
Year of birth

Is this a multi-volume publication?

Yes No

If yes, how many volumes are planned?:

What is the book about? (please describe the main topic/s, theme/s and/or places covered):

Is this book part of a series?:

Yes No

If yes, please provide the title of the series exactly as it appears in the book, along with any series numbering (e.g. Studies in modern poetry, vol 8):

_____

Does the book include a bibliography?:

Yes No

Does the book include an index?:

Yes No

Is this book fiction?:

Yes No

Does the book have any accompanying material? (e.g. CD-ROM, cassette tape, map, pamphlet):

Yes No

If yes, please specify the nature of the material:

_____

Is the book one of the following:

- Novel
- Poetry
- Drama
- Short Stories
- Biography/autobiography
- Junior novel
- Children's picture book

If this is children's material, what age group/level is it aimed at?

_____

ISBN and price

Where applicable please give the ISBNs and associated prices for both hardback and paperback bindings of the same title (an approximate price is fine).

Paperback ISBN Number

_____

Price

_____

Hardback ISBN Number

_____

Price

_____

Other ISBN Number

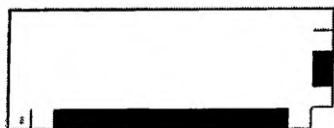
_____

Price

_____

Extra notes, comments, or information about the work (e.g. notes on author's previous works, restrictions, embargoes, etc.):

Copies of title page, contents page, etc

Please send a copy of the title page and other material (if available) by attaching your files to this form using the fields below. Use the browse buttons to locate the files you want to attach. You can attach one file per field.

Attach file 1:

Attach file 2:

Attach file 3:

Attach file 4:

Attach file 5:

Please check all information is complete and correct.

On submitting this form, a confirmation page will be displayed. Please print this for your records.

Summary

The article presents the beginnings and history of the CIP Programme. Its aim has been to prepare correct bibliographic description of a document (in fact: a book) before its publishing, and entering it into this document. Such a description can be used for library purposes, but also for preparing prospective bibliographical information, like directories and databases of publication. There are also information about realization of the CIP Programme in Poland and abroad, as well as the requirements against the publishers participating in it.

DOKUMENTY ELEKTRONICZNE NA NOŚNIKACH OPTYCZNYCH W POLSKICH BIBLIOTEKACH NAUKOWYCH. OCHRONA, PRZECHOWYWANIE, UDOSTĘPNIANIE, ZAGADNIENIA PRAWNE

Paweł Włodarczyk – Biblioteka Główna, AGH
Piotr Picheta – Biblioteka Wydziału Górnictwa
i Geoinżynierii, AGH
Piotr Miodunka – Biblioteka Główna, AGH

Biblioteki naukowe, CD-ROM, dokumenty elektroniczne, magazynowanie, prawo autorskie, przechowywanie, udostępnianie

Biblioteki jako lokalne ośrodki informacji, kultury i edukacji, oprócz księgozbioru tradycyjnego (dokumenty wydane drukiem), gromadzą i udostępniają również dokumenty elektroniczne, a więc książki i czasopisma elektroniczne, materiały audiowizualne udostępniane w sieci Internet (tryb online) oraz dokumenty na nośnikach optycznych CD, CD-ROM (tryb offline), których ilość na rynku z roku na rok rośnie. Dokumenty te pomimo wad są efektywnym nośnikiem informacji. Wraz ze wzrostem popularności dokumentów elektronicznych pojawił się problem ich udostępniania (również wypożyczania poza teren jednostki). Wymaga to prawnych regulacji udostępniania zbiorów cyfrowych oraz wypracowania i przestrzegania zasad magazynowania, opracowania i ochrony. Autorzy artykułu przyjrzeni się rozwiązaniom przyjętym w dwiętnastu polskich bibliotekach naukowych, głównie technicznych i zaproponowali własną strategię postępowania.

1. DOKUMENTY ELEKTRONICZNE

Ważnym elementem wyróżniającym dokumenty elektroniczne spośród innych dokumentów jest sposób prezentacji zawartych w nim informacji oraz nośnik, na którym owe informacje są zawarte.

Zgodnie z definicją encyklopedii powszechnej dokument to: „informacja wraz z nośnikiem, na którym została zapisana” [*Nowa encyklopedia PWN*, 1995]. Nośnikiem w dokumentach elektronicznych może być dyskietka, dysk komputera, dysk optyczny (CD-ROM, DVD-ROM) lub spotykane ostatnio coraz częściej pamięci przenośne typu Pen drive.

„W literaturze anglojęzycznej stosuje się dwie pisownie – disk/disc. Pisownia "disk" wskazuje na dysk elastyczny komputera (dyskietkę). Pisownia "disc" oznacza, że mamy do czynienia z dyskiem kompaktowym (CD), który może być typu audio (muzyczny CD) lub typu komputerowego (CD-ROM)” [Pivovarnick, 1994].

Informacje zawarte w dokumentach elektronicznych mogą występować pod wieloma postaciami, w formie tekstowej lub multimedialnej, przy czym, „słowo multimedia oznaczać będzie bogate aplikacje z jednolicie połączonym tekstem, grafiką, dźwiękiem, animacją i w pełni ruchomym obrazem” [Parker, 1993].

W nauce o informacji funkcjonuje również pojęcie systemu multimedialnego, rozumianego jako kombinacja wielu źródeł informacji, które oprócz tekstu, grafiki i dźwięku mogą zawierać również wykresy statystyczne, tabele i grafikę komputerową [Brusilovsky, 1994]. Taka kompilacja źródeł informacji oznacza nie tylko połączenie, ale również współpracę i współdziałanie zawartych w systemie mediów, co wyróżnia go spośród innych systemów.

Dokumenty elektroniczne bardzo często są też dokumentami hipertekstowymi lub hipermedialnymi, zaopatrzonymi w odsyłacze ułatwiające dostęp do pożądanej informacji.

„Odsyłacze zwane linkami występujące na aktualnie przeglądanej stronie (ekranie), zaznaczone są na ogół przez wyróżnienie wyrazu lub wyrazów (wyraźnie różniący się kolor pisma lub podświetlenie). Najechanie myszą na wyróżniony wyraz i kliknięcie powoduje ukazanie się na monitorze strony, do której odsyła link uaktualniony przez kliknięcie” [Daniłowicz, 1998]. W dokumentach posiadających aplikacje multimedialne, możliwe jest odesłanie do strony zawierającej przekaz filmowy, animację lub dźwięk, co wzmacnia i wzbogaca przekaz informacyjny.

Do powstania dokumentów elektronicznych przyczynił się gwałtowny rozwój urządzeń i technik komputerowych. Dla bibliotek na całym świecie bardzo ważnym był fakt wynalezienia dyskietek, a szczególnie dysków optycznych CD-ROM, które powstały na bazie płyt audio (CD). Dzięki temu możliwe stało się przechowywanie coraz większej ilości informacji na nośnikach, które nie obciążają znacząco kurczących się gwałtownie powierzchni magazynowych.

Powstanie pierwszych CD datuje się na rok 1978, kiedy to dwie firmy Philips i Sony, złączyły swoje siły w celu stworzenia nowego produktu, który w następnych latach niemal całkowicie wyeliminował gramofony i płyty gramofonowe [Parker, 1993]. W roku 1982 firmy zgłosiły opracowany wspólnie standard nagrywania, próbkowania i rozmiaru swoich dysków [Bosak, 1995].

Pierwsze CD-ROM pojawiły się niedługo po wprowadzeniu na rynek płyt CD.

„Po raz pierwszy pojawił się on w 1984 roku jako produkt komercyjny i bardzo szybko, bo już w 1988 format zapisu plików na CD-ROM został zatwierdzony międzynarodowym standardem – ISO 9660” [Parker, 1993]. Uczyniło to CD-ROM produktem uniwersalnym i gwarantującym możliwość prawidłowego odtwarzania tego dysku na dowolnym napędzie CD-ROM, zainstalowanym na sprzęcie komputerowym zaopatrzonym w różne systemy operacyjne.

Technologia CD-ROM niemal od początku znalazła zastosowanie w bibliotekach na całym świecie. Jej zalety doceniono również w Polsce, chociaż biblioteki polskie nie mogły się równać zasobnością finansową z bibliotekami zachodnimi, stąd też pewne opóźnienia we wprowadzaniu tej technologii. Największym powodzeniem cieszyły się dyski optyczne w dużych bibliotekach naukowych, gdzie użytkownicy stanowili zwykle grupę najbardziej operatywną i niebojącą się nowinek technicznych.

W roku 1988 wydano tylko kilka tuzinów dysków CD-ROM z oprogramowaniem, ale już w 1993 liczba wydanych tytułów wzrosła do ponad trzech tysięcy [Bosak, 1995]. W latach późniejszych coraz większą wagę zaczęto

przywiązywać do Internetu i rozwoju technologii sieciowych, przyczyniając się tym samym do spadku zainteresowania nośnikami optycznymi. CD-ROM nie zostały jednak całkowicie wyeliminowane na rzecz Internetu – technologia ta rozwija się do dziś, a widoczne zalety dysków optycznych (znaczna pojemność i względna trwałość) są w dalszym ciągu wykorzystywane, zwłaszcza w połączeniu z techniką sieciowego rozpowszechniania. Na płycie CD-ROM można zapisać 700 megabajtów danych (około 500 dyskietek). Wyższą generacją technologiczną są dziś płyty DVD-ROM, które mogą pomieścić tyle informacji, co kilka standardowych krążków (4,7 GB). Do ich odtwarzania niezbędne są napędy DVD-ROM, które są dosyć kosztowne. Możliwość umieszczenia wielotomowego dzieła na jednym dysku eliminuje konieczność przeglądania wielu półek bibliotecznych, ale wymaga sprzętu i sporych nakładów finansowych, a z powodu ceny nie każdą bibliotekę na to stać.

Współczesne dokumenty elektroniczne na nośnikach optycznych umożliwiają użytkownikowi lepszą orientację w treści zawartego na nich dzieła (dotarcie do interesujących go fragmentów). Rozbudowane kryteria wyszukiwawcze, połączenia hipertekstowe, aktywne spisy treści przenoszą czytelnika do wybranego fragmentu pracy lub poza nią (połączenie z siecią Internet), do innych dokumentów, np. uzupełniających lub aktualizujących treść. Zapewnia to dołączone do dysku optycznego interaktywne oprogramowanie [Górska, 1996].

Prezentacje multimedialne sprzyjają szybszej interaktywnej edukacji. Wzbogacenie tradycyjnego przekazu tekstowego dźwiękiem, animacją i obrazem wpływa na lepsze przyswajanie wiedzy. Barię w korzystaniu z dokumentów elektronicznych może być dla niektórych użytkowników brak doświadczenia w posługiwaniu się programami komputerowymi. Nie jest to jednak problem nie do pokonania, ponieważ obecnie tendencją dominującą na świecie jest tworzenie programów jak najbardziej przyjaznych dla użytkowników.

2. MAGAZYNOWANIE, OCHRONA, KONTROLA I UDOSTĘPNIANIE DOKUMENTÓW ELEKTRONICZNYCH WE WSPÓŁCZESNYCH BIBLIOTEKACH

Powszechne zastosowanie rozległych sieci (Internet, Intranet), nieograniczone możliwości transferu danych, coraz pojemniejsze nośniki informacji sprawiają, że oprócz tradycyjnych drukowanych zbiorów większość bibliotek posiada już znaczną kolekcję dokumentów elektronicznych. Należą do nich: bazy danych, czasopisma elektroniczne (online, offline), a także coraz popularniejsze multimedialne dokumenty samoistne wydawniczo i piśmienniczo (całe książki w postaci elektronicznej, materiały konferencyjne itp.) oraz towarzyszące książkom lub czasopismom dokumenty na dyskietkach i nośnikach optycznych.

Aby skutecznie połączyć tradycyjne zasoby z elektronicznymi, konieczne jest uświadomienie sobie znaczenia biblioteki elektronicznej. W literaturze określana jest ona mianem biblioteki hybrydowej ze względu na to, że oprócz zasobu tradycyjnego posiada księgozbiór elektroniczny, który wymusza powoływanie do działań nowych agend bibliotecznych i udoskonalanie już istniejących [Machalska-Garbacz, 1997].

Większość współczesnych bibliotek posiada co najmniej jedno stanowisko komputerowe połączone z siecią Internet. Duże biblioteki od dawna są w pełni zautomatyzowane i z powodzeniem wykorzystują zintegrowane systemy biblioteczne. Oznacza to, że do podstawowych praktyk tych instytucji należy zapewnianie użytkownikom pełnego i komfortowego dostępu do elektronicznych źródeł informacji [Kurek-Kokocińska, 2001].

Współczesny rynek wydawniczy został zdominowany przez płyty CD-ROM, które obok książek stały się jednym z podstawowych nośników informacji. Mimo to biblioteki (zorientowane na specjalistyczne źródła informacji – bazy danych, czasopisma online) traktują CD-ROM jako dokumenty drugiej kategorii: nie są gromadzone w takich ilościach, w jakich ukazują się na rynku, a gdy już znajdują się w zbiorach biblioteki, traktowane są jako dokumenty specjalnej troski, których nie wolno lub nie powinno się wypożyczać.

Popularność dysków optycznych, niewielkie koszty związane z ich zakupem i utrzymaniem, prosta technologia umożliwiająca ich skuteczne wykorzystywanie oraz wzrastające wymagania użytkownika, który domaga się możliwości pełnego, nieskrępowanego dostępu, powinny przemodelować fundamentalne zasady ich magazynowania, opracowania, ochrony i udostępniania we współczesnych bibliotekach.

2.1. Magazynowanie

Magazynowanie płyt CD-ROM wymaga ustalenia, czy są to dokumenty samoistne wydawniczo i piśmienniczo (np. książki elektroniczne), czy też niesamoistne, towarzyszące czasopismom (np. multimedialne uzupełnienia lub rozszerzenia). Po ustaleniu cech formalnych należy podjąć decyzję, czy CD umieszczone zostaną w ciągu księgozbioru (numerus currens) i będą dzielić miejsce z innymi tradycyjnymi zbiorami, czy też konieczne jest wydzielenie odrębnego miejsca i osobnej sygnatury, z uwzględnieniem podziału na dokumenty samoistne i niesamoistne [Dziadkiewicz, 1999].

W przypadku dokumentów elektronicznych samoistnych wydawniczo doskonałym rozwiązaniem jest wydzielenie odrębnego miejsca przechowywania w magazynie (ze względu na inną postać fizyczną) i nadanie im odrębnej sygnatury (np. „E 124”, gdzie litera „E” jest skrótem od słowa „Elektroniczny”, a oznaczenie „124” określa przyporządkowanie dokumentu według kolejnego numeru inwentarza, np. zbiorów specjalnych). W przypadku dokumentów niesamoistnych wydawniczo, które towarzyszą np. książkom niesłusznie wydaje się oddzielanie książek bez płyt od książek z płytami (lub z dyskietkami), których jedyną wyróżniającą cechą jest nośnik optyczny, zazwyczaj dołączony w kopercie (oddzielanie płyt od książek nie wchodzi w rachubę, ze względu na dodatkową trudność pobierania ich z innych miejsc magazynu i dołączania do wypożyczonej książki). Ważne jest natomiast odpowiednie oznaczenie takiej książki: najczęściej do sygnatury dopisuje się oznaczenie typu „+CD” lub „+CD-ROM” lub „+Dok. Elektr” (np. „12345 +CD-ROM” itp., gdzie „12345” to kolejny numer inwentarza, a oznaczenie „CD, CD-ROM, Dok. Elektr.” to oznaczenie dokumentu towarzyszącego), przy czym forma zapisu zależy wyłącznie od biblioteki. Rozwiązanie to ma na celu oznaczenie książek posiadających towarzyszący dokument elektroniczny po to, by bibliotekarz wiedział, że wypożyczona książka zawiera dodatkowo nośnik optyczny.

Sprawa magazynowania dokumentów elektronicznych niesamoistnych wydawniczo znacznie komplikuje się w przypadku czasopism, których w zasa-

dzie nie wypożycza się, a które posiadają towarzyszące nośniki optyczne. Najprościej byłoby zastosować zasadę jak w przypadku książek (tzn. CD, CD-ROM w kopercie dołączony do czasopisma), co jednak nie ma sensu, jeśli czasopismo udostępniane jest wyłącznie w czytelni, która nie posiada (lub posiada zbyt mało) samodzielnych stanowisk komputerowych. W tym wypadku płyty przechowywane są z reguły osobno i na życzenie czytelnika udostępniane z możliwością wypożyczenia na kilka dni, często pod zastaw dowodu tożsamości (rozwiązanie niewłaściwie, gdyż nie powinno się odbierać czytelnikowi dokumentów potrzebnych do codziennego funkcjonowania w społeczeństwie). W kwestii nadania sygnatury powinno stosować się takie same reguły jak w przypadku książek, z tą różnicą, iż czasopisma można by oznaczać np. „C 1234” „+CD” lub „C 1234 +CD-ROM” lub „C 1234 +Dok. Elektr.”, gdzie C to skrót od słowa „Czasopismo”, „1234” kolejny numer wg inwentarza czasopism, a „+CD, CD-ROM, Dok. Elektr.” to oznaczenie dokumentu elektronicznego towarzyszącego czasopismu.

Ważnym problemem jest to, w jaki sposób płyty będą przechowywane. Najczęściej używa się specjalnych pudełek, co jednak uniemożliwia przechowywanie w tym samym miejscu dokumentacji drukowanej w postaci instrukcji obsługi, broszur lub książeczek towarzyszących nośnikom optycznym. Rozwiązaniem mogą okazać się pudełka formatu A4 (lub więcej), dostosowane do potrzeb biblioteki, na których znajdować się powinny podstawowe informacje przejęte z oryginalnego opakowania (wg normy opisu dokumentu elektronicznego) oraz oznaczenia ewidencjonujące dokument elektroniczny (np. sygnatura, ekslibris).

2.2. Ochrona i kontrola zbiorów

Elektroniczny zapis informacji nie daje możliwości bezpośredniego dostępu, dyski optyczne wymagają bowiem sprzętu do ich odczytywania, a trwałość zapisu elektronicznego lub optycznego nadal stoi pod znakiem zapytania. Szybki rozwój technologii elektronicznego utrwalania informacji wymaga podejmowania trafnych decyzji co do przechowywania nośników oraz oprogramowania i sprzętu, który starzeje się równie szybko [Orchard, 1996].

Dla bezpieczeństwa nośników zapisu elektronicznego konieczne jest stworzenie w magazynach odpowiednich warunków ich przechowywania, co jest szczególnie ważne w wypadku dyskietek, które, choć są już archaicznym nośnikiem informacji, nadal znajdują się w wielu bibliotekach jako dodatki do książek i czasopism. Właściwie powinno się tworzyć kopie tych dokumentów na nośniki CD-ROM, które trwałością i pojemnością zdecydowanie przewyższają dyskietki, a koszty ich wytworzenia i utrzymania są niewielkie.

Współczesne CD-ROM (wraz z licznymi odmianami) dają spore możliwości w oszczędności miejsca w magazynach (pojedynczy krążek może zawierać około 250 000 stron tekstu drukowanego). Należy jednak uczciwie powiedzieć, że ich odporność na mechaniczne uszkodzenia nie jest duża (ubytek 1 cm² na dysku to strata dużej liczby dokumentów) ale przechowywane w odpowiednich warunkach przynoszą o wiele więcej korzyści niż potencjalnych strat [Drewniewska-Idziak, 1998]. Dla pełnego bezpieczeństwa powinno się co pewien czas kontrolować zawartość płyt i w miarę możliwości tworzyć kilka kopii zapasowych, zwłaszcza, gdy są często udostępniane czytelnikowi.

Wyjątkowo obiecującym sposobem ochrony dokumentów elektronicznych jest wykorzystanie coraz tańszych dysków twardych o dużych pojemnościach. Integracja systemów informatycznych i sieciowe udostępnianie dokumentów elektronicznych znacznie przyspieszyły dostęp do danych, ograniczyły bariery sprzętowe oraz zwiększyły liczbę użytkowników jednocześnie korzystających z tych samych danych [Koziała, 1999].

2.3. Udostępnianie

Udostępnianie tradycyjnych i elektronicznych zasobów bibliotecznych wymaga odmiennych strategii, gwarantujących dostęp do informacji i dokumentów zgodnie z potrzebami i z poszanowaniem zasady przyjaznego wychodzenia naprzeciw użytkownikowi. Konieczne jest więc przemodelowanie organizacji środowiska informacyjnego, w którym dotychczasowy dokument elektroniczny podlegał specjalnej ochronie a użytkownik stanowił dla niego główne źródło zagrożenia. Współczesna biblioteka hybrydowa powinna być daleka od takiego modelu, konieczne więc są fundamentalne zmiany w zasadach udostępniania dokumentów elektronicznych [Ball, 2001].

Przede wszystkim należy zadbać o efektywną i racjonalną politykę magazynowania, ochrony i kontroli zbiorów elektronicznych, przy czym rozwiązania te powinny znaleźć wyraz w regulaminach i zarządzeniach określających funkcjonowanie bibliotek. Dobrze zorganizowane zaplecze umożliwi wprowadzanie zmian w polityce udostępniania, która realizowana powinna być w kilku wariantach:

- pierwszy dotyczy wypożyczania prezencyjnego, tzn. stworzenia wielu samodzielnych stanowisk komputerowych, na których użytkownicy swobodnie, bez ograniczeń będą mogli przeglądać zawartość krążków;

- drugi wariant zakłada wypożyczanie dokumentów elektronicznych na zewnątrz biblioteki, bez względu na status użytkownika (np. student, pracownik);

- trzeci model obejmuje udostępnianie zasobów sieciowo, przy wykorzystaniu łączy lokalnych i Internetu, bez konieczności obecności czytelnika w bibliotece (z zachowaniem prawnych regulacji i zasad korzystania z tego typu usług);

Pierwsze dwa modele wymagają sporządzenia przez bibliotekę kilku kopii dokumentu elektronicznego i zachowania jednego archiwalnego jako gwarancji bezpieczeństwa (rolę taką może pełnić oryginał). Natomiast wariant trzeci wymaga korzystania z serwera sieciowego plików i aplikacji (zawartość CD skopiowana na twarde dyski), serwera dedykowanego, przeznaczonego wyłącznie do obsługi CD lub ogólnego, posiadającego zdolność obsługi wielu napędów CD-ROM (np. jukebox – urządzenie do obsługi wielu płyt CD-ROM) [Chrzan, 1996].

Wykorzystanie serwera aplikacji charakteryzuje się tym, że użytkownicy, bez względu na to gdzie się znajdują, uruchamiają oprogramowanie zainstalowane na centralnym urządzeniu, a ich komputery, jako terminale graficzne, wyświetlają jedynie wyniki prac, z możliwością wydruku lub zachowaniem informacji na dysku lokalnym użytkownika. Oczywiście, w przypadku wykorzystania sieci lokalnych i całego Internetu do przesyłu danych konieczne jest określenie grupy użytkowników i ich praw dostępu do zasobu poza terenem biblioteki. Dla sieci lokalnych (LAN) typu Intranet jest to łatwe, gdyż prawo do korzystania z serwera mają komputery z numerami IP odnotowanymi w systemie zabezpieczającym dostęp. Dla sieci rozległych (WAN), wykraczających

poza teren jednostki organizacyjnej, do której należy biblioteka, konieczne jest określenie autoryzacji użytkownika za pomocą indywidualnego konta i hasła dostępu. W tym wypadku prawo sieciowego dostępu do zasobu elektronicznego na płytach CD powinni posiadać ci czytelnicy, którzy mają aktualne konta biblioteczne [Kołodziejczyk; Feret, 2002]. Niestety, z prawnego punktu widzenia udostępnianie w sieci Internet napotyka pewne ograniczenia wynikające z art. 28 prawa autorskiego (po nowelizacji z 1 maja 2004 r.), zgodnie z którym biblioteki mają prawo do sieciowego udostępniania dokumentów elektronicznych na własnym terenie. Prawo to nie obowiązuje poza wewnętrzną siecią biblioteki, co oznacza, że możliwość udostępniania w Internecie nie jest powszechnie uznawana (więcej na ten temat w części poświęconej prawnym regulacjom udostępniania dokumentów elektronicznych).

Współczesna biblioteka elektroniczna jako system z informatyzowanych i zintegrowanych procesów bibliotecznych musi w pełni realizować zadania wynikłe z nadanego statusu. Tradycyjna obsługa użytkownika, jaką zapamiętaliśmy z lat wcześniejszych, nie jest już wystarczająca. Koniecznością współczesnych bibliotek stało się organizowanie i tworzenie dostępu do systemów i sieci komputerowych w trybie online, z wykorzystaniem Internetu. Nie jest zatem dziwne, że użytkownicy, którzy coraz sprawniej posługują się nowymi technologiami, stawiają coraz wyższe wymagania, również względem nośników optycznych. Ich obecność w sieciach lokalnych, rozległych, wreszcie wypożyczanie użytkownikom dokumentów elektronicznych poza teren bibliotek to konieczność, która zbyt długo czekała na zrealizowanie. Najwyższy czas, by jasno i precyzyjnie określić to, co wcześniej traktowane było intuicyjnie. Niestety, stan ten nadal nie ulega zmianom, co potwierdzają przeprowadzone przez nas w wybranych bibliotekach badania udostępniania, metod ochrony i zabezpieczania dokumentów elektronicznych.

3. Udostępnianie i ochrona informacji na dyskach optycznych w polskich bibliotekach naukowych

Badaniem objęto dziewiętnaście największych bibliotek naukowych, głównie technicznych. *

Dane uzyskano stosując technikę wywiadu telefonicznego z pracownikami i kierownikami oddziałów udostępniania i informacji naukowej, oraz poprzez analizę informacji zawartych na stronach www wybranych bibliotek.

W wywiadzie zadano pytania dotyczące zasad magazynowania, ochrony, kontroli i udostępniania dokumentów elektronicznych na nośnikach optycznych.

W wyniku przeprowadzonych rozmów ustalono, że zbiory elektroniczne, które towarzyszą dokumentom tradycyjnym (niesamoistne wydawniczo) wypożycza się na zewnątrz na takich samych zasadach jak dokumenty tradycyjne. Wyjątek stanowiła Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej, w której płyty CD-ROM wypożycza się na okres krótszy niż zbiory tradycyjne.

Nośniki optyczne samoistne wydawniczo w większości bibliotek nie są wypożyczane na zewnątrz, jedynie w bibliotekach głównych Politechniki Koszalińskiej i Politechniki Świętokrzyskiej wypożycza się CD-ROM na zewnątrz na takich samych zasadach jak zbiory tradycyjne.

---

* Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Jagiellońską, biblioteki główne uniwersytetów: Śląskiego i Zielonogórskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej oraz politechnik: Częstochowskiej, Gdańskiej, Koszalińskiej, Krakowskiej, Lubelskiej, Łódzkiej, Opolskiej, Poznańskiej, Rzeszowskiej, Śląskiej, Świętokrzyskiej, Szczecińskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej.

W większości bibliotek z reguły nie sporządza się kopii zapasowych. Wyjątkiem jest Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej, gdzie dokonuje się kopiowania i udostępniania płyt („oryginał pod klucz”). Podobnie jest w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego, w której sporządza się i wypożycza kopie dokumentów (niesamoistnych wydawniczo) dołączonych do tradycyjnych

Zabezpieczenie zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej polega na kupowaniu dwóch egzemplarzy dokumentu, przy czym tylko jeden jest wypożyczany.

W żadnej bibliotece nie sprawdza się (w odniesieniu do dokumentów wypożyczanych na zewnątrz) zawartości zwracanych dokumentów elektronicznych (w szczególności dyskielek), dokonuje się jedynie kontroli ich stanu fizycznego (czy nie ma uszkodzeń mechanicznych, zarysowań, sprawdza się sygnaturę na CD-ROM i czy płyta nie została podmieniona).

4. PRAWNE REGULACJE UDOSTĘPNIANIA DOKUMENTÓW ELEKTRONICZNYCH

4.1. Dokumenty elektroniczne w ustawie o bibliotekach

W ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1997 r. nr 85, poz. 539 z późn. zm. – dalej: ust. o bibl.) dokumenty elektroniczne zostały wyraźnie wskazane jako jeden z rodzajów materiałów bibliotecznych (art. 5). Jako takie zostały także uwzględnione w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 5 listopada 1999 r. w sprawie zasad ewidencji materiałów bibliotecznych (Dz. U. z 1999 r. nr 93, poz. 1077 z późn. zm.). Rodzi to dalsze konsekwencje wynikające z ustawowych zadań każdej biblioteki, tj. m.in. gromadzenia, przechowywania i ochrony materiałów bibliotecznych oraz udostępniania zbiorów (art. 4 ust. 1 Ust. o bibl.). Analogicznie do pozostałych materiałów przedstawia się możliwość odpłatnego udostępniania dokumentów elektronicznych. Ustawa stanowi, iż biblioteki zorganizowane przez ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz jednostki samorządu terytorialnego świadczą swoje usługi bezpłatnie, a na liście wyjątków, której nie można rozszerzać w drodze analogii, brak jest wypożyczenia dokumentów elektronicznych (art. 14 ust 1 i 2 w zw. z art. 8 ust. 2 ust. o bibl.). To ograniczenie nie dotyczy bibliotek, których organizatorami są inne niż wymienione wyżej podmioty (np. biblioteki szkół wyższych). Wprowadzenie odpłatnego udostępniania dokumentów elektronicznych będzie jednak miało istotne znaczenie dla sfery praw autorskich, o czym niżej.

4.2. Dokumenty elektroniczne a prawo autorskie

Zdecydowaną większość dokumentów elektronicznych utrwalonych na nośniku w postaci dyskielek lub CD-ROM stanowią utwory chronione prawem autorskim. Zatem, podobnie jak w przypadku innych utworów w zbiorach bibliotecznych, dla ustalenia zakresu udostępniania i korzystania z tej kategorii zbiorów niezbędne jest odwołanie się do ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r. nr 80, poz. 904 z późn. zm. – dalej: pr. aut.). Działalność biblioteki jest wkroczeniem w obszar wyłącznych praw autorskich twórcy bądź innego podmiotu uprawnionego, jednak wymieniona ustawa przyznaje bibliotekom prawo do tzw. dozwolonego

użytku publicznego, zwanego także licencją ustawową, aby mogły one spełniać swoje statutowe zadania (art. 28 pr. aut.)*. Dozwolony użytek polega na możliwości korzystania z utworu bez zgody autora oraz, co do zasady, bez uiszczania wynagrodzenia (art. 34 *in fine* pr. aut.). Specjalnym uregulowaniom podlegają programy komputerowe i elektroniczne bazy danych.

4.3. Udostępnianie dokumentów elektronicznych przed i po 1 maja 2004 r.

Podstawową licencją ustawową przyznaną bibliotekom jest możliwość udostępniania zgromadzonych w niej utworów już uprzednio rozpowszechnionych (art. 28 ust.1 pr. aut. – do 1 maja 2004 r. dotyczyło to utworów opublikowanych). Musi to być jednak udostępnianie nieodpłatne, czyli tzw. użyczenie (zdefiniowane w art. 6 pkt 8 pr. aut.), w przeciwnym wypadku trzeba uzyskać zgodę autora (innego uprawnionego) i liczyć się z koniecznością zapłaty wynagrodzenia [Matlak [Dok. Elektr.], 2004]. Brzmienie art. 28 pr. aut. do 1 maja 2004 r. pozwalało wyraźnie jedynie na udostępnianie egzemplarzy utworów, czyli dzieł utrwalonych na nośnikach materialnych, a więc także dyskiecie i płyt CD-ROM [Barta red., 2003; Kot, 2000]. Pojawiła się ponadto interpretacja, że o egzemplarzu można także mówić w przypadku np. pliku na serwerze, będzie to wówczas egzemplarz niematerialny – „sieciovny” [Kolczyński, 2003]. Taka interpretacja znacznie poszerza praktyczne znaczenie licencji z art. 28. ust 1., gdyż umożliwia udostępnianie utworów np. w sieci Internet. Nie jest ona jednak powszechnie uznawana. Przyjmuje się raczej, że niematerialne rozpowszechnianie utworu (czyli np. wprowadzanie do sieci Internet) nie prowadzi do powstania egzemplarza [Barta red., 2003], a tym samym jest bibliotekom zakazane [Kot, 2000].

Z dniem 1 maja weszła w życie nowelizacja prawa autorskiego dostosowująca je do prawa europejskiego, w tym wypadku do dyrektywy 2001/29/WE z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. Dodany w związku z tym do art. 28 polskiej ustawy pkt. 3 dopuszcza udostępnianie zbiorów biblioteki dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek, systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na jej terenie. Nie można zatem udostępniać zbiorów w Internecie, poza wewnętrzną siecią biblioteki, nawet dla kręgu osób ograniczonego do użytkowników biblioteki

---

* Dla ułatwienia lektury tekstu zamieszczamy brzmienie art. 28 pr. aut. przed i po ostatniej nowelizacji:

Przed 1 maja 2004 r.

Art. 28. Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów opublikowanych,
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzenie pojedynczych egzemplarzy utworów opublikowanych, niedostępnych w handlu – w celu uzupełniania, ochrony swoich zbiorów i nieodpłatnego ich udostępniania.

Po 1 maja 2004 r.

Art. 28. Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych,
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzenie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów,
- 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

(użytkowników zarejestrowanych). Przepis nie zawiera warunku nieodpłatnego udostępniania, uprzedniego rozpowszechnienia dzieła oraz nie posługuje się pojęciem egzemplarza. W toku prac nad nowelizacją ustawy zwracano uwagę na konieczność zastrzeżenia nieodpłatnego udostępniania, co jednak nie znalazło odzwierciedlenia w obowiązującym brzmieniu przepisu [Matlak [Dok. Elektr.], 2004]. Brak warunku uprzedniego rozpowszechnienia dzieła umożliwia udostępnianie tą drogą pewnych kategorii utworów, np. prac magisterskich i doktorskich [Barta; Markiewicz, 2004]. Skoro art. 28 pkt. 3 nie mówi o egzemplarzach, wzmacnia to interpretację, że egzemplarz może mieć jedynie charakter materialny – tak jak w pkt. 1. Posługuje się natomiast pojęciem „zbiory”, co jak się wydaje, może oznaczać także utwory zapisane jako pliki w pamięci komputera. Wskazuje się, iż przepis ten narusza postanowienia dyrektywy, bowiem nie zawiera zastrzeżenia o pierwszeństwie umowy licencyjnej [Barta; Markiewicz, 2004]. Dodany w art. 28 pkt. 3 ma niewątpliwie zwiększyć możliwości udostępniania zasobów biblioteki, zezwalając na użytek publiczny utworów w zakresie odpowiadającym częściowo polu eksploatacji wymienionemu w art. 50 pkt. 3 pr. aut., budzi on jednak sporo wątpliwości interpretacyjnych [Szczepańska [Dok. Elektr.], 2004].

4.4. Możliwość kopiowania w celu zabezpieczenia zbiorów

Praktyczny zasięg licencji określony w art. 28 pkt 1 i 3 jest uwarunkowany m.in. możliwościami dokonywania przez biblioteki kopii posiadanych zbiorów. Do 1 maja 2004 r. art. 28 pkt 2 pozwalał bibliotekom na wytworzenie pojedynczego egzemplarza całości utworu niedostępnego w handlu jedynie w ściśle wskazanym celu, tj. uzupełnienia (gdy utracono utwór), ochrony zbiorów (uszkodzonych bądź bardzo cennych) oraz nieodpłatnego udostępniania (udostępniano kopię, a nie oryginał) [Howorka, 2002; Barta, red. 2003]. Było niejasne, czy prawo to obejmuje także technikę cyfrową (ze względu na brzmienie art. 50 przed nowelizacją z 28 października 2002 r.). Obecne brzmienie art. 50 prowadzi do wniosku, iż w pojęciu sporządzenia egzemplarzy (czyli zwielokrotnienia utworu) mieści się zarówno tradycyjna reprografia, jak i utrwalenie techniką cyfrową na materialnym nośniku. Także wgranie utworu do pamięci trwałej komputera (*uploading*) jest formą zwielokrotnienia [Barta, red. 2003]. Powracamy tutaj jednak do pytania, czym jest egzemplarz: gdyby przyjąć, że dysk twardy komputera jest materialnym nośnikiem, w pojęciu zwielokrotnienia (o którym mowa w art. 28 pkt 2 pr. aut.) mieściłoby się również umieszczenie skopiowanego pliku na twardym dysku. Jednak wprowadzenie do pamięci trwałej komputera jest uważane za odrębne pole eksploatacji (tak *expressis verbis* w art. 50 pr. aut. do nowelizacji z 28 października 2002 r.) należąca, obok zwielokrotnienia na materialnym nośniku, do szerszej kategorii utrwalania [Kot 2000; Golań 2003].

Znowelizowany art. 28 pkt 2 pozwala na sporządzenie (zlecenie sporządzenia) dowolnej liczby egzemplarzy całych utworów rozpowszechnionych w celu: a) uzupełnienia, b) zachowania, c) ochrony własnych zbiorów. Przepis ten nie zawiera zatem warunku, jakim było poprzednio udowodnienie trudności z zakupem oryginalnego egzemplarza ani ograniczenia ilości kopii. Nakazuje jedynie, by sporządzenie nowych egzemplarzy było podyktowane potrzebą uzupełnienia (utraconych), zachowania i ochrony własnych zbiorów. Trudno dociec czym różnić się ma cel zachowania od ochrony. Czy zachowanie polega na wyłączeniu oryginalnego egzemplarza, a ochrona na udostęp-

nianiu obok oryginału także kopii? Brak poprzednio występującego wymogu, aby sporządzać egzemplarze w celu nieodpłatnego udostępniania, może przesądzać o możliwości jednoczesnego udostępniania kopii i oryginału.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż art. 28 pkt 2 w brzmieniu po 1 maja 2004 r. zwiększa uprawnienia bibliotek odnośnie zabezpieczania zbiorów, w tym zbiorów elektronicznych. Ciągłe nie jest jednak rozstrzygnięte, czy biblioteki mogą archiwizować przez wprowadzenie do pamięci komputera dzieła chronione prawem autorskim utrwalone na nośnikach tradycyjnych (digitalizacja) i na dyskiecie czy CD-ROM. Taka interpretacja byłaby logiczną konsekwencją prawa przyznanego bibliotekom do materialnego kopiowania utworów i umożliwiałaby szersze wykorzystanie nowej licencji z art. 28 ust. 3 [Barta; Markiewicz, 2004]. Takiej możliwości nie sprzeciwiają się dyrektywy Unii Europejskiej.

Pewne znaczenie dla funkcjonowania bibliotek w środowisku cyfrowym może mieć także nowo wprowadzony art. 23 prawa autorskiego, który zezwala na przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie, w trakcie procesu technologicznego, bez osiągania korzyści gospodarczych, dokonywane w celu przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi bez pośrednika lub zgodnego z prawem korzystania z utworu.

Korzystając z wszystkich licencji ustawowych, trzeba mieć na uwadze klauzulę ochronną z art. 35 pr. aut. - „Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.”

4.5. Inne akty prawne

Po 1 maja 2004 r. znaczenie dla interpretacji polskiego prawa autorskiego mają także dyrektywy Unii Europejskiej. Dla bibliotek praktyczne znaczenie mają dwie: dyrektywa 92/100/WE z dnia 19 listopada 1992 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych w zakresie własności intelektualnej oraz wspomniana już dyrektywa 2001/29/WE. W literaturze wysuwane są wątpliwości, czy polskie prawo jest zharmonizowane z regulacjami unijnymi także w zakresie licencji ustawowych dla bibliotek [Kot, 2000; Barta, Markiewicz, 2004].

4.6. Programy komputerowe i bazy danych

W ustawie o prawie autorskim brak definicji programu komputerowego, wobec czego odwołać się należy do terminów powszechnie przyjmowanych w praktyce informatycznej [Golat, 2003]. Precyzyjne ustalenie, jakie utwory należą do kategorii programów komputerowych, jest niezwykle istotne, bowiem są one chronione w dużo większym stopniu. Zwraca się uwagę na fakt, iż wiele utworów zapisanych w postaci elektronicznej, tzw. multimedia, także zawierają programy służące na przykład do ich uruchomienia czy obsługi [Kot, 2000]. Do programów komputerowych nie ma zastosowania licencja ustawowa dla bibliotek, czyli art. 28 pr. aut. Użytkowanie programów komputerowych reguluje konkretna umowa licencyjna oraz art. 74-77 ustawy o prawie autorskim.

Elektroniczne bazy danych podlegają dwojakiej ochronie – takiej, którym można przypisać cechy utworów (indywidualny i twórczy charakter) na podstawie ustawy pr. aut., natomiast pozostałe – ochronie swoistej na podstawie ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz.U. z r. 2001 nr 128, poz. 1402 z późn. zm.).

Podsumowanie i wnioski

W sytuacji wzrostu znaczenia sieci lokalnych (Intranet) i rozległych (Internet) funkcjonowanie współczesnych bibliotek (nie tylko naukowych) zostało nierozdzielnie powiązane z otoczeniem cyfrowym. Dokumenty elektroniczne na nośnikach optycznych (CD, CD-ROM) reprezentują jedną z kilku grup zbiorów cyfrowych dostępnych w bibliotekach, nadal jednak brak jednolitych zasad postępowania z nimi.

Realizacja propozycji ujętych w artykule wiąże się z relatywnymi ograniczeniami w sferze logistycznej i finansowej. Bariera logistyczna wymaga określenia modeli postępowania z dyskami optycznymi, które powinny znaleźć odzwierciedlenia w regulaminach i zarządzeniach dotyczących ochrony, przechowywania, opracowania i udostępniania. Jednak to pieniądze decydują o zmianach zachodzących w wewnętrznym i zewnętrznym otoczeniu biblioteki.

Możliwość udostępniania płyt CD, CD-ROM użytkownikom na terenie placówki wymaga utworzenia czytelni komputerowej lub stanowisk komputerowych w istniejących czytelniach. Oprócz problemów lokalowych konieczny jest zakup komputerów (koszt średniej klasy wynosi obecnie około 2000 do 3000 zł). Ponadto do każdego komputera konieczne jest legalne oprogramowanie (licencja na użytkowanie – koszt około kilkuset złotych) i dodatkowe etaty bibliotekarskie (w przypadku pracy zmianowej).

Wypożyczanie na zewnątrz wiąże się z koniecznością wielokrotnego skopiowania pojedynczego dokumentu, regularnej kontroli egzemplarzy wracających od użytkownika („wychwytywania” uszkodzonych lub podmienionych nośników) i utworzenia kolejnego etatu bibliotekarskiego. Oczywiście zawsze istnieje możliwość obarczenia dodatkowymi obowiązkami wybranego pracownika na przykład z oddziału magazynów, gdzie powinny być przechowywane dokumenty na płytach CD, CD-ROM.

Podobnie sytuacja wygląda w udostępnianiu sieciowym. W tym przypadku konieczne jest utworzenie czytelni komputerowej dla tych, którzy chcą korzystać z dokumentów na terenie biblioteki oraz zapewnienie poprawności i niezawodności działania serwera, urządzeń obsługujących wiele napędów CD, CD-ROM, bądź oprogramowania odpowiedzialnego za tworzenie i pracę kopii płyt na dyskach twardych. Na tym etapie istnieje jeszcze jedno poważne ograniczenie – regulacje dotyczące praw autorskich. Jeśli chodzi o udostępnianie lokalne (Intranet), sytuacja jest względnie prosta: za pomocą terminali można udostępniać zbiory sieciowo na terenie jednostki, co w przypadku dużych placówek, np. uczelni typu AGH w Krakowie, ma ogromne znaczenie. Niestety, brak prawnych ustaleń odnośnie udostępniania w sieci Internet prowokuje do spekulacji i rozbieżności w opiniach specjalistów. Swobodna interpretacja to zdecydowanie za mało, aby uruchamiać tak złożony i kosztowny proces, który może bardzo szybko zakończyć się poważnymi stratami.

Rozwój elektronicznych źródeł informacji to nie tylko nowy rodzaj zapisu na nowym nośniku, to przede wszystkim przemiana, transformacja źródeł jako narzędzi dostępu w narzędzia dostarczania informacji. Dokumenty elektroniczne na nośnikach optycznych bez wątpienia takie możliwości posiadają, zapewniają też większe możliwości odtwarzania i ochrony zbiorów niż na przykład dyskietki. Ich wykorzystanie zależy w dużej mierze od bibliotek.

Bibliografia

1. Ball R. (2001). *Obsługa i jakość usług biblioteki elektronicznej*. W: Kocójowa Maria (red.): *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Kraków: Wyd. UJ, 321 ss.
2. Barta J. (red.) (2003). *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 869 ss.
3. Barta J., Markiewicz R. (2004). *Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, 422 ss.
4. Bosak S., Slaman J. (1995). *Podręcznik użytkownika CD-ROM*. Warszawa: Intersoftland, 377 ss.
5. Chrzan W. (1996). *Sieciowe bazy danych CD-ROM w systemie bibliotecznej informacji naukowej*. W: *Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego*. Materiały konferencji ogólnopolskiej 9-10 maja 1994 r. Gdańsk, 175 ss.
6. Daniłowicz C. (1998). *Dokumenty elektroniczne*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej”, nr 1(71), s. 55-63
7. *Dokumenty elektroniczne* PN-N-01152-13. (2000). Warszawa, s. 4
8. Drewnowska-Idziak B. (1998). *Mikrofilmowanie i skanowanie zbiorów jako formy ich ochrony*. W: *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji 15-17 października 1998 r. Warszawa: SBP.
9. Drewnowski R. (2003). *Prawnicze bazy danych na CD-ROM-ach*. „Poradnik Bibliotekarza”, nr 11, s. 10-15
10. Dziadkiewicz W. (2000). *Jak bazy CD-ROM zmieniły oblicze biblioteki*. W: B. Zajączkowska (red.): *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych*. Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych: Katowice-Opole, 21-23 kwietnia 1999, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, 2000.
11. Golań R. (2003). *Internet – aspekty prawne*. Warszawa: Wydawnictwo Difin, 162 ss.
12. Górska M. (1996). *Elektroniczne książki*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej”, nr 2, s. 33-40
13. Howorka B. (2002). *Dozwolony użytek chronionych utworów*. „Bibliotekarz”, nr 9, s. 8-13
14. Janiszewska K. (2003). *Elektroniczne dostarczanie dokumentów*. Warszawa: SBP, 124 ss.
15. Jin J. S. (1994). *Image processing in multimedia*. W: Brusilovsky P., Kommers P., Streitz N. (1994). *Multimedia, hypermedia, and virtual reality. Models, systems, and applications*. First International Conference MHVR'94, Moscow, Russia, September 1994. Berlin: Springer-Verlag, 312 ss.
16. Kolczyński J. (2003). *Cyfrowe pola eksploatacji w znowelizowanym prawie autorskim*. „Monitor Prawniczy”, nr 18 (za LEX, nr 39327).
17. Kołodziejczyk E., Feret B. (2001). *Sieciowe rozpowszechnianie baz danych na CD-ROM w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej – zasoby i użytkowanie*. „Praktyka i Teoria Informatyki”, nr 3, s. 40-45.
18. Kot D. (2000). *Korzystanie z utworów przez instytucje użyteczności publicznej w świetle technik cyfrowego przetwarzania danych*. W: *Informacja elektroniczna a prawo autorskie*. Materiały z warsztatów, Warszawa 30 września – 1 października 1999. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 84 ss.
19. Koziara A. (1999). *Efektywne wykorzystanie potencjału baz danych rozpowszechnianych na nośnikach optycznych*. W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych*. Katowice-Opole, 241 ss.
20. Kurek-Kokocińska S. (2001). *Multimedia, kultura, dokumenty, literatura piękna*. W: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej Informatycznej i Dokumentacyjnej (2001). *Multimedia, biblioteka, edukacja*. Konferencja Ogólnopolska Białystok 18-20 maja 2000 r. Warszawa, 112 ss.

21. Machalska-Garbacz A. (1997). *Nasze przyszłości: biblioteka elektroniczna czy cyfrowa?* „Przegląd Biblioteczny”, nr 2-3.
22. Matlak, A. [Dok. Elektr.](2004). *Działalność bibliotek w świetle nowych regulacji z zakresu prawa autorskiego*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/matlak.php>
23. Orchard S. (1996). *Document Delivery in the 1990s: Current Aspects and Future Trends*. W: Helal H. A. (red.), Weiss W. J. (red.) (1996). *Electronic documents and information: from preservation to access*. United Kingdom: Essen University Library.
24. Parker D., Stavret B. (1993). *Przewodnik po CD-ROM*. Warszawa
25. Petrozolin-Skowrońska B. (red.) (1995). *Dokument*. W: *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*.
26. Pivovarnick J. (1994). *CD-ROM nie tylko dla orłów*. Warszawa: Intersoftland, 245 ss.
27. Szczepańska B. [Dok. Elektr.] (2004). *Czy przystąpienie do Unii Europejskiej zagraża polskim bibliotekom? Prawa autorskie w środowisku cyfrowym – implikacje dla bibliotek*. http://bg.p.lodz.pl/konferencje/mat_konfer.htm#27

Summary

The article describes problems of electronic documents on CD-ROMs, collected in selected Polish research libraries. The purpose was to present potential advisable solutions in acquisition, storage, and circulation of such documents. The problems of protection and copyright have also been discussed.

BAZTECH – BAZA DANYCH O ZAWARTOŚCI POLSKICH CZASOPISM TECHNICZNYCH

Lidia Derfert-Wolf
Biblioteka Główna Akademii
Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy

*Czasopisma techniczne, baza danych BazTech,
szkoły wyższe, instytuty naukowo-badawcze*

Rozwój technologii informacyjnych, a szczególnie CD-ROM i Internetu, w latach dziewięćdziesiątych i możliwość dostępu do zagranicznych komercyjnych baz danych, ukazały w pełni dotkliwy brak polskich źródeł bibliograficznych dotyczących naukowej literatury technicznej. Informacje można było czerpać jedynie z *Bibliografii Zawartości Czasopism* (BZCz), która rejestrowała artykuły z tej dziedziny w wyborze. Warto dodać, że w tym czasie istniały już bazy bibliograficzne z innych dziedzin¹, a potrzeba stworzenia źródła wspomagającego wyszukiwanie literatury z nauk technicznych² była szeroko dyskutowana w środowisku. W OIN PAN powstał nawet cenny projekt serwisu informacyjnego PSJC (Polish Scientific Journal Contents), rejestrującego zawartość polskich czasopism naukowych publikowanych przez instytuty PAN i zorientowanego głównie na użytkowników zagranicznych³. Jego idea została zrealizowana przy tworzeniu bazy PSJC w zakresie nauk biologicznych i rolniczych⁴ oraz częściowo wykorzystana przy rozwiązaniach technicznych omawianej tu bazy BazTech.

Koncepcja bazy – historia i stan obecny

Inicjatywę zrealizowania postulatów środowiska podjęła grupa bibliotekarzy z Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy, Politechniki Szczecińskiej i Wojskowej Akademii Technicznej, która w 1997 r. opracowała wstępne założenia tworzenia bazy danych rejestrującej zawartość polskich czasopism technicznych⁵. Projekt zawierał krótki opis metody doboru tytułów czasopism do

¹ SIGŹ, AGRO, PSJC (nauki biologiczne i rolnicze), Polska Bibliografia Lekarska, Polska Bibliografia Wojskowa.

² Jedyną bazą z zakresu nauk technicznych była wtedy SYMPO (obecnie SYMPO.net), rejestrująca materiały konferencyjne bez opisów referatów z konferencji.

³ Gromek A., Szczęch W.: *Baza danych o zawartości polskich czasopism naukowych (PSJC)*. W: *II Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej*. Jastrzębie Zdrój 14-16 września 1993. Materiały konferencyjne, s. 71-76.

⁴ Majewska H., Rykaczewska-Wiorogórska B., Zapendowski M.: *Organizacja tworzenia i dystrybucji w Internecie bibliograficznych lub faktograficznych baz danych*. W: *Infobazy'99. Bazy danych dla nauki*. Materiały z konferencji organizowanej pod patronatem Komitetu Badań Naukowych, Gdańsk 30 sierpnia – 1 września 1999 r., Centrum Informatyczne TASK, Gdańsk 1999, s. 511-516.

⁵ Derfert-Wolf L., Kottowski W.: *Baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych – projekt*. W: *IV Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej*. Zakopane 2-5 września 1997 r. Materiały konferencyjne, s. 271-274.

analizy, strukturę rekordu oraz rozwiązania techniczne. Propozycję współpracy w realizacji tych założeń skierowano do wszystkich bibliotek uczelnianych o profilu technicznym. Główne cele tworzenia „Bazy danych o zawartości polskich czasopism technicznych” określono następująco:

- dostarczenie w miarę kompletnego źródła informacji o polskich publikacjach w czasopismach z zakresu szeroko pojętych zagadnień nauk technicznych,
- promocję dorobku polskiej myśli naukowej i technicznej,
- nieodpłatne udostępnianie bazy danych w sieci Internet,
- usprawnienie procesów wypożyczeń międzybibliotecznych.

Przystąpienie do tworzenia bazy zadeklarowało pierwotnie 14 bibliotek uczelnianych, zgłaszając jednocześnie bardziej szczegółowe propozycje metodologiczne oraz akcentując konieczność zdobycia środków finansowych na realizację projektu spoza budżetów bibliotek. Następnie deklarację współpracy złożyły jeszcze 3 biblioteki oraz 3 branżowe ośrodki informacji naukowo-technicznej.

Kolejnym działaniem, realizowanym już w gronie 20 instytucji, były prace przygotowawcze realizacji projektu, które miały być podstawą do złożenia wniosku do Komitetu Badań Naukowych (KBN) o dofinansowanie projektu. Na wstępie dokonano wyboru czasopism do indeksowania. Lista tytułów powstała na podstawie zbiorczego wykazu czasopism prenumerowanych przez biblioteki współpracujące, w ramach którego dokonywano kolejnych selekcji. Wykluczono czasopisma popularne, indeksowane w PSJC⁶ oraz indeksowane w BZCz (wybór). Dodatkowymi kryteriami doboru czasopism było ich wykorzystanie w bibliotekach akademickich, poziom publikacji, występowanie tytułów, streszczeń i słów kluczowych w języku polskim i angielskim. Selekcji nie podlegały wydawnictwa własne ośrodków współpracujących – wszystkie są indeksowane w bazie. Ostateczna lista zawierała w 1998 r. 250 tytułów czasopism.

Przyjęto zasadę rejestrowania zawartości czasopism począwszy od 1998 r. Każda z instytucji współpracujących otrzymała wykaz czasopism do indeksowania, które prenumerowała we własnym zakresie. Ustalono, że podstawą dokumentowania będą oryginalne artykuły z czasopism, a rejestracji będą podlegały podstawowe dane bibliograficzne uzupełnione o streszczenia i słowa kluczowe w języku polskim i angielskim oraz informacje o miejscu zatrudnienia i adresie e-mail autora, jeśli takie dane występują w czasopiśmie. Jeśli w czasopiśmie nie występują słowa kluczowe w języku polskim, osoby indeksujące dodają je w miarę możliwości. W celu ujednolicenia elementów opisu artykułu oraz sposobu ich zapisu w bazie danych opracowano wewnętrzne instrukcje i zalecenia, oparte na obowiązujących normach bibliograficznych.

W zakresie oprogramowania podjęto współpracę z Instytutem Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN, który tworzy bazę PSJC oraz Centrum Informatycznym Uniwersytetu Warszawskiego (CIUW). Specjalnie dla projektu BazTech zmodyfikowane zostały narzędzia wykorzystane w PSJC⁷. Z technicznego punktu widzenia tworzenie bazy obejmuje następujące etapy:

⁶ *Polish Scientific Journal Contents* (nauki biologiczne i rolnicze).

⁷ Derfert-Wolf L., Tomczak E., Matuszewski Sz.: *BAZTECH – baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych. Stan obecny i plany rozwoju*. W: *Infobazy'02 „Bazy danych dla nauki”*. Materiały z III konferencji organizowanej pod patronatem Komitetu Badań Naukowych. Gdańsk-Sobieszewo, 24-26 czerwca 2002, s. 129-137

- opracowanie rekordów w ośrodkach współpracujących za pomocą programu „Redaktor”,
- przesłanie rekordów (FTP) do Koordynatora w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy.
- scalenie i weryfikacja danych w ośrodku Koordynatora za pomocą programu „Koordynator”,
- przesłanie danych na serwer Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW)⁸.

Ostatnim etapem przygotowawczym było opracowanie tekstu „Porozumienia o współpracy” pomiędzy uczelniami i instytutami naukowo-badawczymi, które podpisano w 1998 r.⁹ Koordynatorem przedsięwzięcia została Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy. Przedmiotem „Porozumienia” jest określenie praw i obowiązków jego sygnatariuszy, warunków współpracy przy realizacji projektu, podziału kosztów pomiędzy wszystkie instytucje uczestniczące, wydatkowania środków pozyskanych z zewnątrz oraz zasad dostępu do bazy danych. Strony „Porozumienia” dopuszczają możliwość włączenia do realizacji projektu innych uczestników¹⁰. Obecnie BazTech tworzą następujące instytucje¹¹: Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy (Koordynator), Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Akademia Morska w Szczecinie, Instytut Obróbki Skrawaniem w Krakowie, Instytut Techniki Budowlanej w Warszawie, Politechnika Białostocka, Politechnika Gdańska, Politechnika Krakowska, Politechnika Lubelska, Politechnika Opolska, Politechnika Poznańska, Politechnika Szczecińska, Politechnika Śląska w Gliwicach, Politechnika Świętokrzyska w Kielcach, Politechnika Warszawska, Politechnika Wrocławska, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Zielonogórski, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie.

Z uwagi na podkreślaną przez wszystkie biblioteki konieczność dofinansowania realizacji projektu ze środków zewnętrznych Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy złożyła wniosek do KBN o dofinansowanie w ramach zadań dotyczących rozbudowy i udostępniania baz danych o charakterze regionalnym lub ogólnokrajowym w sieciach komputerowych, który w 1998 r. został rozpatrzony pozytywnie, dając jednocześnie podstawę do tworzenia bazy. W następnych latach głównym źródłem dofinansowania były środki przyznawane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu w ramach DWB. W 2005 r. projekt zyskał poparcie Ministerstwa Nauki i Informatyzacji, które przyznało środki finansowe na rozwój BazTech w ramach SPUB dla Biblioteki Wirtualnej Nauki utrzymywanej przez ICM UW.

⁸ Baza była na początku utrzymywana przez Centrum Informatyczne UW, a od 2001 r. przez ICM UW.

⁹ W 2002 r. podpisano podobne porozumienie dotyczące kontynuacji współpracy na kolejne 36 miesięcy.

¹⁰ Derfert-Wolf L.: *Współpraca bibliotek i ośrodków inte w tworzeniu bazy danych BAZTECH. W: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Konferencja naukowa, Warszawa 23-24 września 2002 r.* <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/LDerfert-Wolf.pdf>>

¹¹ W pierwszym roku realizacji projektu uczestniczył też Instytut Włókien Naturalnych w Poznaniu. Politechnika Warszawska przystąpiła w 2000 r., a Akademia Górniczo-Hutnicza w 2005 r.

Koncepcja i wstępne założenia tworzenia „Bazy danych o zawartości polskich czasopism technicznych” BazTech zostały w pełni zrealizowane. Dzięki pierwszej dotacji KBN baza mogła być udostępniona w sieci Internet już w styczniu 1999 r. Kolejne dotacje DWB – dużo niższe – nie pozwoliły już na zadowalającą jej aktualizację i rozwój oprogramowania zgodny z postępem technologicznym. Mimo to napelnianie bazy rekordami odbywa się do dziś w sposób ciągły, także dzięki zaangażowaniu bibliotek współpracujących, które aktualizują bazę w stopniu niezależnym od wysokości dotacji, uznając ją za cenne źródło informacji.

Organizacja pracy i koncepcja tworzenia BazTech podlega stałemu rozwojowi. W 2002 r. zainicjowano współpracę z wydawcami czasopism i zeszytów naukowych (serii) indeksowanych w bazie, do których skierowano prośby o przesyłanie elektronicznych wersji opisów bibliograficznych ze streszczeniami i słowami kluczowymi przed publikacją wersji drukowanej oraz o umieszczenie na stronach www i w swoich czasopismach informacji o rejestrowaniu danego tytułu w BazTech. Czynną współpracę podjęliśmy z niewielką liczbą redakcji, ale uznajemy to za początek działań. Widać z doświadczeń, że wystąpienia do wydawców/redakcji należy powtarzać (zmiany personalne). Korzystać też trzeba z bezpośrednich kontaktów w uczelniach, m.in. podczas konferencji i innych spotkań. Takie kontakty, a najlepiej prezentacja bazy z uwypukleniem promocji danego czasopisma, dają niekiedy nieoczekiwane pozytywne rezultaty. Są redakcje, które do dziś nie reagują na nasze prośby, ale są i takie, które specjalnie dla BazTech tłumaczą streszczenia i słowa kluczowe na język angielski/polski albo poszerzają wymagania dla autorów artykułów. Coraz częściej redakcje czasopism, których brak w BazTech, zgłaszają chęć współpracy. Czasopisma takie są rejestrowane pod warunkiem spełnienia podstawowych kryteriów wymienionych wcześniej, występowania tytułu na listach czasopism punktowanych w ramach oceny parametrycznej jednostek naukowych przez zespoły KBN oraz dostarczania przez redakcję niezbędnych danych w formie elektronicznej. Do wzrostu liczby tytułów indeksowanych w BazTech przyczyniło się również poszerzanie grona bibliotek współpracujących oraz kontakty z Instytutem Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Po szczegółowych analizach okazało się bowiem, że znaczną część tytułów dublowano w BazTech i BZCz. Od 2004 roku BN zaprzestała indeksowania specjalistycznych czasopism technicznych (w dziale techniki pozostały artykuły z czasopism ogólnych), wspierając jednocześnie instytucje tworzące BazTech w staraniach o środki finansowe w MNil. Priorytetem w poszerzaniu listy tytułów czasopism rejestrowanych w BazTech jest dodawanie, w miarę możliwości finansowych, tytułów pierwotnie analizowanych w BZCz.

Od początku realizacji projektu pewnym zmianom ulegało również oprogramowanie do wprowadzania danych oraz sposób ich prezentacji w sieci. W 2004 r. uruchomiono nową witrynę internetową – w wersji językowej polskiej i angielskiej – wzbogaconą o wiele przydatnych informacji o bazie, statystykę, informacje dla wydawców czasopism, „linki” do innych polskich baz bibliograficznych oraz mapę serwisu. Kolejną nowością było wprowadzenie informacji o prenumeratach danego tytułu czasopisma (wg roczników) spośród instytucji współpracujących (rys. 5-7). Dane o prenumeratach wprowadzane są centralnie na podstawie wykazów przesyłanych przez biblioteki współpracujące. Taka funkcja w bazie usprawni proces wypożyczeń międzybibliotecznych. Użytkownik ma możliwość sprawdzenia wszystkich danych teleadresowych wypożyczalni międzybibliotecz-

nej danej biblioteki. Rozwojowi podlega również sposób prezentacji danych w sieci. Przy tytułach czasopism indeksowanych (na liście alfabetycznej oraz w rekordach artykułów) dodano oznaczenia „Selected full texts” przy tytułach, których wybrane roczniki występują w sieci w wersji pełnotekstowej na witrynach wydawców/redakcji. Dostęp do nich uzyskuje się poprzez „link” do tej witryny z rekordów w BazTech. Rekordy czasopism wzbogacono ponadto o dane teleadresowe redakcji, uwagi oraz okładki czasopism w formie pliku graficznego. Dane te są sukcesywnie wprowadzane do bazy. Zamieszczanie plików graficznych wymaga zgody wydawcy/redakcji i dostarczenia ich przez właścicieli.

Charakterystyka bazy¹²

Baza danych BazTech obejmuje polską literaturę z zakresu inżynierii, techniki oraz w wyborze nauk ścisłych i ochrony środowiska. Zawiera opisy bibliograficzne wraz ze streszczeniami z 316 tytułów i liczy obecnie pięćdziesiąt tysięcy rekordów. Rejestruje artykuły od 1998 r. z wybranych czasopism, wydawnictw własnych ośrodków współpracujących oraz materiałów konferencyjnych publikowanych w tych wydawnictwach. Spośród 316 indeksowanych tytułów 287 występuje na listach czasopism punktowanych przez KBN. Na liście czasopism BazTech znajdują się również czasopisma polskie z zakresu nauk technicznych i ścisłych, które są rejestrowane przez „listę filadelfijską” indeksu cytowań (ISI).

Do bazy wprowadzane są rekordy:

- czasopism/zeszytów naukowych, zawierające: tytuł czasopisma, nazwę, adres, URL witryny internetowej oraz e-mail wydawcy, ISSN, częstotliwość, informacje o zmianach w tytule, informacje o prenumeratach danego tytułu (wg roczników);
- artykułów: tytuł artykułu w języku polskim, angielskim (lub innym), nazwiska autorów, tytuł czasopisma, rok publikacji, opis fizyczny, słowa kluczowe w języku polskim i angielskim, miejsce zatrudnienia oraz e-mail pierwszego autora, język publikacji, typ dokumentu, streszczenia w języku polskim i angielskim.

W rekordach artykułów występują tylko te elementy, które zostały zamieszczone w czasopiśmie. Wyjątkowo dodawane są niekiedy słowa kluczowe w języku polskim.

Baza jest posadowiona na serwerze ICM UW wraz z innymi zasobami w ramach projektu „Biblioteka Wirtualna Nauki” <http://vls.icm.edu.pl/>. Strona BAZTECH (rys. 1) zamieszczona jest w sieci Internet pod adresem <http://baztech.icm.edu.pl/>, a zasoby bazy udostępniane są w sieci bezpłatnie.

Wyszukiwanie w bazie odbywa się za pośrednictwem przeglądarek internetowych i oparte jest na ogólnie przyjętych zasadach przeszukiwania bibliograficznych baz danych. Użytkownik ma do dyspozycji dwie metody (rys. 2):

- wypełnianie formularza wg dowolnych parametrów,
- przeglądanie indeksów.

Poniżej formularza zamieszczono skróconą instrukcję wyszukiwania w formie „Podpowiedzi”. Obszerna instrukcja znajduje się w dziale „Pomoc”. Ponadto nad każdym okienkiem do wpisywania odpowiednich terminów umieszczono przykład prawidłowego sformułowania pytań do bazy.

---

¹² Wg stanu z 25 kwietnia 2005 r.

Baza danych o zawartości czasopism technicznych

Informacja dla wydawców czasopism

Lista indeksowanych czasopism

Mapa serwisu

Informacje o bazie

Wyszukiwanie

Kontakt

Linki

Statystyka

"Baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych" BazTech jest bibliograficzno-abstraktywną bazą danych rejestrującą tytuły artykułów z polskich czasopism z zakresu nauk technicznych oraz z wybranych czasopism z zakresu nauk ścisłych i ochrony środowiska

Baza rejestruje artykuły z ponad 300 czasopism od 1998 r

Celem tworzenia bazy jest

- zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników w zakresie naukowej literatury technicznej,
- promocja dorobku polskiej myśli naukowej i technicznej,
- wspomaganie wypożyczeń międzybibliotecznych.

Dostęp do bazy jest bezpłatny

[» więcej informacji](#)

(c) Wszelkie prawa zastrzeżone przez Porozumienie bibliotek i ośrodków i nte

Baza utrzymywana i dystrybuowana przez ILM UW i wterov.wilnaw

Data utworzenia serwisu: 28.01.1999 r., zmiana wyglądu i układu: 20.04.2004 r.

Ostatnia aktualizacja: 20.07.2009 r.

Rys. 1. Witryna internetowa BazTech – strona główna

Baza danych o zawartości czasopism technicznych

Strona główna Pomoc Indeks tytułów czasopism Indeks słów kluczowych w języku polskim Indeks słów kluczowych w języku angielskim

Autor: np. Kowalski, R. albo kowalski albo kowalsk

Słowa z tytułu artykułu: np. środowisk albo srodowia albo pcw,pcv, pcw

AND

AND

Słowa kluczowe w języku polskim: np. cement portlandzki albo cement albo %portlandzki

AND

AND

Słowa kluczowe w języku angielskim: np. heat pump albo heat albo %pump

AND

AND

Czasopismo: np. postępy fiz

Rok publikacji:

Typ dokumentu:

Język dokumentu:

Podpowiedzi:

Wyszukiwanie w bazie odbywa się przez wypełnianie formularza lub korzystanie z indeksów

Przy wypełnianiu formularza obowiązują następujące zasady ogólne (szczegółowy opis w [Pomocy](#)):

- domyślnym operatorem między wszystkimi polami jest operator AND (i).

- przecinek pomiędzy kilkoma wyrażeniami w jednym polu jest równoważny operatorowi OR (lub).

- w polach "Autor", "Słowa z tytułu artykułu", "Słowa kluczowe" można używać znaków polskich lub łacinijskich w polu "Czasopismo" należy używać wyłącznie polskich znaków.

- we wszystkich polach można wpisywać całe słowo (w polach "Słowa kluczowe" - wyrażenie) lub początek (bez znaków "maskowania" końcówek).

- % oznacza dowolny ciąg znaków, przydatny do słowotworzenia w polach "Słowa kluczowe".

- w polu "Słowa z tytułu artykułu" nie można wpisywać wyrazów, każde słowo należy wpisać w osobnym polu

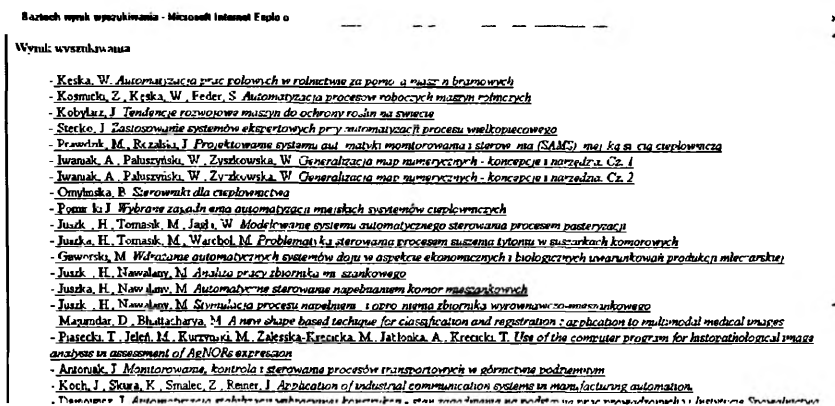
(c) Wszelkie prawa zastrzeżone przez Porozumienie bibliotek i ośrodków i nte

Baza utrzymywana i dystrybuowana przez ILM UW i wterov.wilnaw

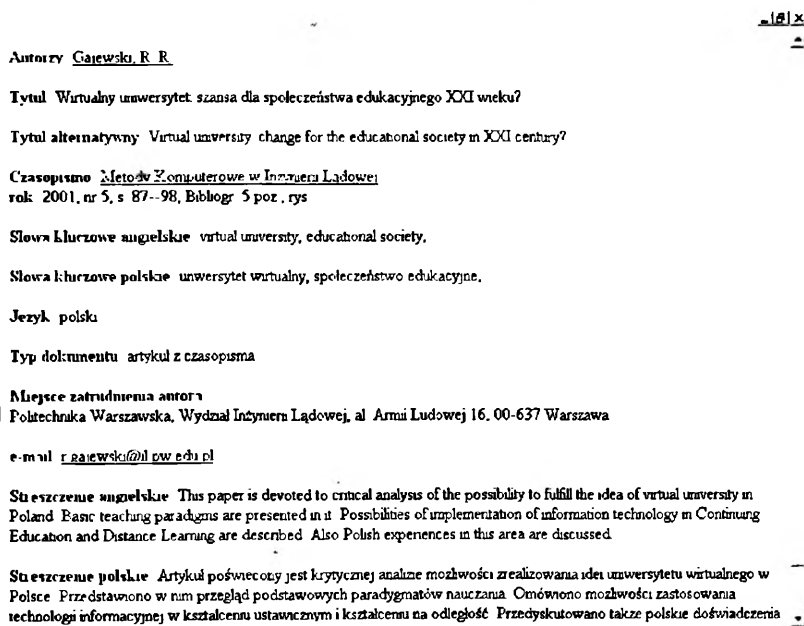

Rys. 2. BazTech – formularz do wyszukiwania danych i indeksy

Formularz wyszukiwawczy zawiera większość elementów rekordu artykułu. Techniki wyszukiwania opierają się m.in. na stosowaniu operatorów Boole'a, „maskowaniu” końcówek, pobieraniu niektórych elementów opisu z indeksów słów kluczowych. Użytkownik otrzymuje listę tytułów spełniających kryteria wyszukiwawcze (rys. 3). Lista zawiera skrócone opisy bibliograficzne: nazwiska autorów oraz tytuł publikacji. Wszystkie pozycje listy są aktywnymi „linkami” umożliwiającymi bezpośrednie połączenie z pełnym opisem bibliograficznym zawierającym elementy wymienione wcześniej (rys. 4). Dodatkowym ułatwieniem jest możliwość dalszego nawigowania w bazie dzięki temu, że zapisy z wybranych pól (nazwiska autorów, tytuł czasopisma) występują w postaci aktywnych „linków”. W ten sposób można łatwo przemieszczać się z jednego rekordu na przykład do innych prac danego autora, innych publikacji w danym czasopiśmie, a e-mail autora umożliwia bezpośredni kontakt z twórcą publikacji.

Rys. 3. Lista wyszukanych artykułów – opisy skrócone

Rys. 4. Ostateczny rezultat wyszukiwania – pełny opis bibliograficzny artykułu ze słowami kluczowymi i streszczeniami

Druga metoda wyszukiwania polega na przeglądaniu indeksów: tytułów czasopism, słów kluczowych w języku polskim i słów kluczowych w języku angielskim. Każdy indeks otwiera się we własnym okienku, co pozwala na wygodne przeglądanie listy terminów i prowadzenie bardziej zaawansowanych wyszukiwań. W rezultacie użytkownik otrzymuje odpowiednią listę według układu alfabetycznego, którą można dalej przeglądać otrzymując:

- rekord czasopisma z „linkami” do roczników zindeksowanych dotychczas w bazie oraz innymi elementami opisu, m.in. wykazem prenumeratorów (rys. 5-7),
- opisy bibliograficzne artykułów, w których występuje poszukiwane słowo kluczowe (rys. 4).

Baztech wynik wyszukiwania - Microsoft Internet Explorer

Informacje o czasopiśmie

Tytuł. Journal of Technical Physics

Wydawca Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN

Adres ul. Świętokrzyska 21, 00-049 Warszawa tel 48-22) 826-60-22 fax (48-22) 826-98-15

ISSN 0324-8313

Typ czasopisma: Kwartalnik

Witryna wydawcy <http://ftp.ippt.gov.pl/index.html>

Adres poczty elektronicznej wydawcy. publikac@ippt.gov.pl

Artykuły z lat [1998](#) [1999](#) [2000](#) [2001](#) [2002](#) [2003](#) [2004](#).

Prenumeratorki roczników [1998](#) [1999](#) [2000](#) [2001](#) [2002](#) [2003](#) [2004](#).

Rys. 5. Rezultat wyszukiwania wg „listy czasopism” – rekord tytułu czasopisma

Informacje o prenumeratorach

- [Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej](#)
- [Biblioteka Główna Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy](#)
- [Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej](#)
- [Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej](#)
- [Biblioteka Główna Politechniki Białostockiej](#)
- [Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej](#)
- [Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej](#)
- [Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej](#)
- [Biblioteka Główna Uniwersytetu Zielonogórskiego - Biblioteka Nauk Technicznych, Ścisłych i Ek](#)
- [Biblioteka Główna Wojskowej Akademii Technicznej](#)

Rys. 6. Wykaz bibliotek prenumerujących wybrany rocznik danego czasopisma

Informacje o bibliotece

Nazwa: Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej

Adres: ul. Kaszubska 23, 44-100 Gliwice

Telefon (32) 237-21-68, fax (32) 237-15-51, (32) 237-12-69

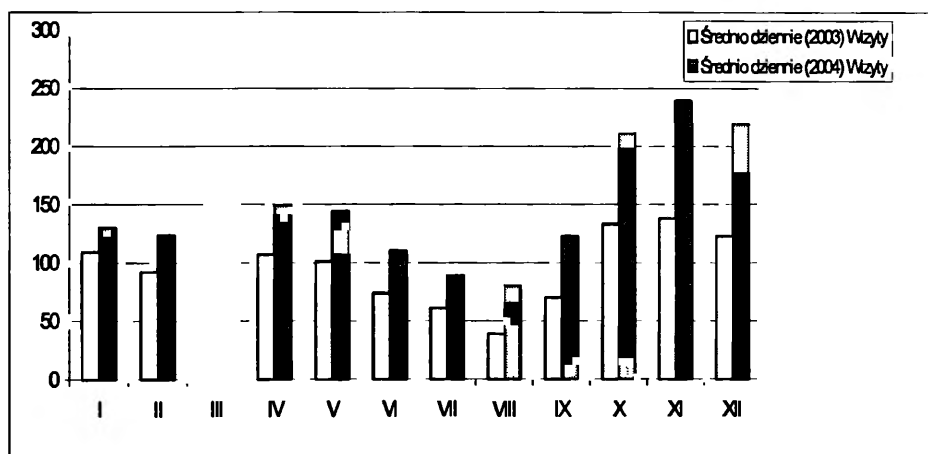
Witryna: <http://www.polsl.pl/alma.mater/biblioteka.html>

Adres email: wypozycz@bibgl.polsl.gliwice.pl

Rys. 7. Informacje o bibliotece prenumerującej wybrany rocznik danego czasopisma

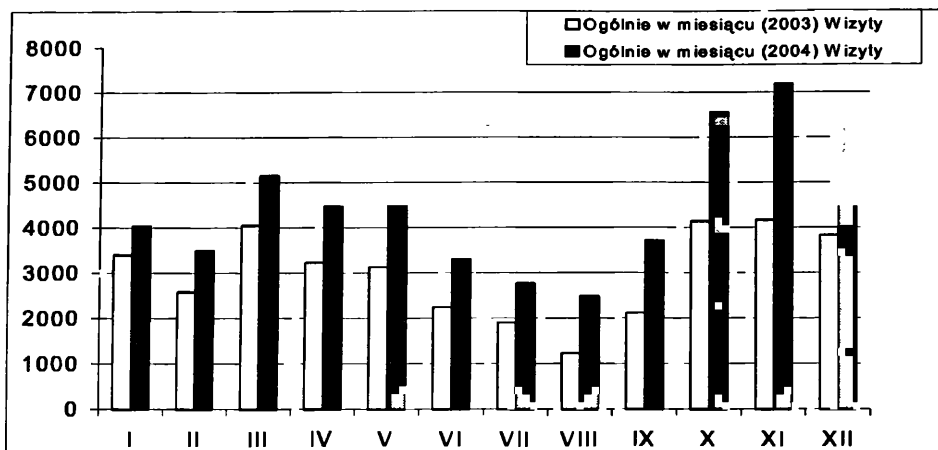
Wykorzystanie i promocja bazy

O wykorzystaniu bazy najlepiej świadczą dane statystyczne. W tabeli 1 przedstawiono porównanie średniej dziennej liczby wizyt w latach 2003-2004, a w tabeli 2 ogólne liczby wizyt w poszczególnych miesiącach w latach 2003-2004. W 2004 r. zarejestrowano ogółem 54 516 wizyt (w 2003 r. – 36 030) oraz 609 479 pobranych plików (w 2003 r. – 470 163). Ze szczegółową analizą wykorzystania bazy można zapoznać się w dziale „Statystyki” na stronie głównej witryny BazTech.

Tab. 1. Statystyka wykorzystania BazTech w latach 2003-2004 – średnia liczba wizyt dziennie

Tab. 2. Statystyka wykorzystania BazTech w latach 2003-2004 – ogólna liczba wizyt w miesiącu

Innym wskaźnikiem popularności BazTech są „linki” umieszczone na stronach internetowych niemal wszystkich polskich bibliotek akademickich, wielu publicznych, a nawet szkolnych. Baza polecana jest również przez inne bazy (np. bibliografię narodową w BN), serwisy tematyczne, portale, witryny organizacji (np. NOT) i wiele innych. Informacja o BazTech znalazła się również w ważnych zagranicznych serwisach tematycznych (w niektórych w wyniku jej zgłoszenia przez Koordynatora, a następnie pozytywnej recenzji redaktora serwisu). Z najbardziej prestiżowych warto wymienić:

- EEVL The Internet Guide to Engineering, Mathematics and Computing (<http://www.eevl.ac.uk/>),
- ViFaTec Virtuelle Fachbibliothek Technik (<http://vifatec.tib.uni-hannover.de/index.php3?L=e>),
- UNESCO Libraries Portal: Reference/Bibliographies/Europe (http://www.unesco.org/webworld/portal_bib/Reference/Bibliographies/Europe/index.shtml),
- Slavic and East European Library (<http://door.library.uiuc.edu/spx/resources/poland.htm>).

Zgłaszanie BazTech do najpopularniejszych portali i internetowych katalogów tematycznych oraz współpraca z wydawcami/redakcjami czasopism, które umieszczają informacje o BazTech w ich wersjach drukowanych oraz na witrynach internetowych należy do działalności promocyjnej. W niektórych czasopismach ukazał się tekst o bazie, specjalnie przygotowany przez Koordynatora.

Podsumowanie

Na zakończenie warto podkreślić kilka zalet – mimo wielu jeszcze niedociągnięć – projektu BazTech i samej bazy:

- sposób tworzenia bazy: współpraca wielu bibliotek, wydawców i redakcji czasopism;

– skupienie w jednym miejscu w sieci informacji o zawartości najważniejszych polskich czasopism z zakresu nauk technicznych – wiele z nich posiada własne witryny ze spisami treści, ale informacje te są rozproszone;

– posadowienie bazy w ICM UW łącznie z innymi zasobami w ramach „Biblioteki Wirtualnej Nauki”;

– rejestracja publikacji dostępnych na terenie kraju, a więc łatwo osiągalnych dla krajowych użytkowników.

Z powyższymi zaletami wiążą się możliwości i kierunki dalszego rozwoju bazy:

– przeszukiwanie BazTech poprzez wspólny interfejs wyszukiwawczy dla baz danych na serwerze ICM UW;

– wzbogacenie opisów artykułów o bibliografie załącznikowe – w ten sposób baza ma szansę stać się narzędziem badań bibliometrycznych;

– wzbogacenie opisów czasopism o punktację zespołów KBN;

– poszerzenie typów dokumentów rejestrowanych o prace doktorskie i magisterskie z zakresu nauk technicznych;

– zamawianie artykułów w bibliotekach prenumerujących dane tytuły czasopism w elektronicznych systemach wypożyczeń międzybibliotecznych;

– rozbudowa opcji informowania o tych artykułach, które istnieją w sieci w wersji pełnotekstowej (bez względu na miejsce ich posadowienia);

– współpraca z NUKAT.

Potwierdzeniem słuszności takiej organizacji tworzenia bazy BazTech są przykłady podobnych działań za granicą. Między 1996 a 2000 rokiem zmniejszyła się rejestracja bibliograficzna artykułów z czasopism w bibliografiach narodowych – są one przedmiotem zainteresowania bibliografii specjalnych współtworzonych przez wiele instytucji, najczęściej bibliotek i centrów informacyjnych. Tak jest w Finlandii, Izraelu, Czechach, na Litwie. Według Jadwigi Sadowskiej bibliografie dziedzicowe w Polsce wymagają podjęcia działań kooperacyjnych, których efektem byłyby wspólnie tworzone bazy danych. Wiele bibliotek w Polsce ma odpowiednie warunki techniczne, są odpowiednie ustalenia normalizacyjne i przy podziale materiału między kilka bibliotek na pewno można by było zmniejszyć koszty, przyspieszyć prace i uniknąć ich dublowania¹³.

Summary

The article presents the concepts of developing, present stage, and perspectives of development of the BAZTECH - database of the Polish technical journals' contents. This database was established within the project being realised by 21 academic libraries and information centres, co-ordinated by the Academy of Technology and Agriculture in Bydgoszcz. Currently it includes 316 titles of journals and scientific volumes. It presents information about publishers, bibliographical descriptions of articles, keywords and abstract in Polish and English languages, information about subscribers of individual titles by volumes. The database is established in the Interdisciplinary Centre for Mathematical and Computational Modelling, University of Warsaw (ICM UW), available at: <http://baztech.icm.edu.pl/>

¹³ J. Sadowska: *Bibliografia w Polsce na tle tendencji międzynarodowych*. [dok. elektr.] „Biuletyn EBIB” nr 8/2003 (48) wrzesień. Dostęp <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/48/sadowska.php> [dostęp: 24.04.2005 r.].

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

O KULTURZE ORGANIZACYJNEJ W BIBLIOTEKACH

Biblioteki są instytucjami o wyraźnie określonych funkcjach społecznych (edukacyjnych, oświatowych, kulturowych). I wydawać by się mogło, że ta rola gwarantuje im poczucie stabilności i trwałości. Jednak rzeczywistość, zwłaszcza współczesna, jest inna. Jak pisze w swojej książce *Kultura organizacyjna w bibliotekach*¹ Elżbieta Barbara Zybent „jako niedofinansowane i nie znajdujące odpowiedniego zrozumienia w oczach decydentów, biblioteki muszą same przekonywać o swojej niezbędności, jeśli nie chcą doprowadzić do swego upadku czy marginalizacji pełnionej roli”.

Niezwykle przydatnym, skutecznym narzędziem stanowiącym o sukcesie organizacji, mającym wpływ na jej rozwój i uznanie społeczne jest zarządzanie przez kulturę. O kulturze organizacyjnej w bibliotekach mówi się rzadko, choć wspomniano już o niej we wcześniejszych publikacjach, m.in. takich autorów jak Jan Wołosz, Jacek Wojciechowski, Ewa Głowacka. Jednak w środowisku bibliotekarskim jest to jeszcze obszar nie najlepiej rozpoznany, a jest to dziedzina oferująca wiedzę i narzędzia, którymi powinny dysponować i osoby zarządzające bibliotekami, i „szeregowi” bibliotekarze. W każdej bibliotece kultura organizacyjna istnieje – jednak najczęściej jest nieuświadomiona, niezwerbalizowana.

Autorka postawiła przed sobą następujące cele:

- „przedstawienie w środowisku bibliotekarskim pojęcia kultury organizacyjnej;
- ukazanie wpływu kultury organizacyjnej na funkcjonowanie biblioteki;
- zachęcenie do podjęcia próby rozpoznania kultury organizacyjnej we własnej bibliotece”.

Książka skierowana jest przede wszystkim do kadry zarządzającej bibliotekami, ale i do samych bibliotekarzy. Praca zawiera zarówno rozważania teoretyczne, jak i wskazówki, zalecenia, „których praktyczne zastosowanie umożliwi ukształtowanie w bibliotece silnej, pozytywnej kultury decydującej o dobrym społecznym wizerunku i zapewniającej dogodne miejsce pracy dla zatrudnionych bibliotekarzy.”

Publikacja składa się z sześciu części. Otwierający książkę rozdział *Sprawność działania bibliotek a kultura organizacyjna* zawiera najważniejsze teoretyczne informacje o kulturze organizacyjnej – jej zakres pojęciowy, przejawy, funkcje, rodzaje. Autorka w zwięzłym wykładzie przytacza różne stanowiska,

---

¹ Zybent E. B.: *Kultura organizacyjna w bibliotekach : nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*. Warszawa : Wydawnictwo SBP 2004 (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 69).

powołuje się na dorobek zarówno zagranicznych, jak i polskich teoretyków zarządzania. Zwraca uwagę na problemy terminologiczne, na różne definiowanie w literaturze przedmiotu kultury organizacyjnej. Jednocześnie podejmuje próbę odniesienia prezentowanych teorii do rzeczywistości bibliotecznej. „Kultura organizacyjna biblioteki to zespół cech decydujących o jej osobowości, a więc ujednoczone zasady postępowania i postrzegania, które wyrażają przyjęty przez nią system wartości, tworzą pewien klimat organizacyjny, pozwalają na jej identyfikację i wyróżniają ją z otoczenia” (s. 22). Wśród różnorodnych funkcji kultury organizacyjnej Autorka podkreśla znaczenie dwóch: budowanie tożsamości oraz ograniczenie niepewności. Dużo miejsca poświęca przedstawieniu rodzajów kultur organizacyjnych. I znowu teoria ilustrowana jest przykładami. W polskich bibliotekach znaleźć można kilka typów kultur organizacyjnych – w tym bardzo często spotykaną kulturę biurokratyczną (charakteryzującą się wysokim poziomem formalizacji), modele introwertyczne (skoncentrowane na swoich zasobach), ekstrawertyczne (przyjazne dla użytkowników), pragmatyczne (ukierunkowane na zadania). Stosunkowo dużo miejsca poświęca Autorka przedstawieniu kultury adaptacji, której praktycznym przejawem jest kompleksowe zarządzanie jakością (*TQM – Total Quality Management*). Ten model zarządzania uznać można za najbardziej wskazany dla bibliotek. Biblioteka postrzegana jest tu jako jeden system, w którym wszystkie elementy są ze sobą powiązane, a klientami są nie tylko osoby przychodzące z zewnątrz, ale także pracownicy (klienci wewnętrzni). Dążenie do jak najlepszej obsługi tak szeroko pojmowanej grupy klientów jest podstawowym założeniem zarządzania jakością.

Drugi rozdział Autorka poświęciła omówieniu poziomów kultury organizacyjnej w oparciu o teorię Edgara Scheina. Przyjęty model ma postać góry lodowej z wyodrębnionymi trzema poziomami:

- całkowicie niewidoczne i nieuświadomione założenia kulturowe, odnoszące się do natury człowieka, relacji międzyludzkich, samej organizacji i rodzaju dominujących w niej cech, natury otoczenia oraz relacji z otoczeniem;
- częściowo widoczne i uświadomione normy i wartości (deklarowane i przestrzegane) oraz związane z nimi wizja i misja biblioteczna;
- w pełni widoczne i uświadomione artefakty: językowe, behawioralne i fizyczne.

Omawiane zagadnienia konfrontowane są z praktyką biblioteczną. Zwracając uwagę na zmianę zadań i funkcji bibliotecznych, na przesunięcie akcentu z samej biblioteki na jej użytkowników i potrzeby otoczenia, Autorka wskazuje jednocześnie, jak dużo pozostaje jeszcze do zrobienia w polskich bibliotekach. Dominuje w nich kultura biurokratyczna, która sprawia, że biblioteki nie są otwarte na otoczenie, nie reagują elastycznie na dokonujące się w nim zmiany. Życzliwy stosunek do użytkowników i partnerstwo pozostają często w sferze deklaracji, a bibliotekarze nadal niechętnie uznają zasadę, że klient (nazwy tej jeszcze nie zaakceptowano w bibliotekach) powinien być na pierwszym miejscu. Nieliczne biblioteki mają sformułowaną misję. Zastrzeżenia budzi również wizerunek bibliotekarza, mający przecież bardzo duży wpływ na sposób postrzegania biblioteki, na stereotyp tego zawodu.

Wpływowi kultury organizacyjnej na pracowników biblioteki poświęcony jest kolejny rozdział, w którym omawia się zagadnienia dotyczące polityki kadrowej, wpływu kultury organizacyjnej na warunki pracy, satysfakcję i motywowanie pracowników biblioteki. Autorka podkreśla zależność pomiędzy tym,

co się dzieje wewnątrz organizacji a tym, jak funkcjonuje ona na zewnątrz. Trudno o usatysfakcjonowanych użytkowników, jeżeli będą obsługiwani przez niezadowolonych, pozbawionych odpowiedniej motywacji bibliotekarzy. Kultura organizacyjna w dużym stopniu wpływa na to, czy zatrudnione w danej bibliotece osoby będą przyczyniać się do jej sukcesu i rozwoju. Daje ona narzędzia, poczynając od etapu rekrutacji, służące zapewnianiu satysfakcji i motywowaniu pracownika. Autorka przytacza wyniki badań satysfakcji zawodowej prowadzone wśród polskich bibliotekarzy oraz sondażu dotyczącego preferencji w zakresie kultur organizacyjnych. Kultura organizacyjna, mająca charakter sformalizowany, mechanistyczny, charakteryzująca się stabilnością i małą możliwością zmian pod wpływem otoczenia została wskazana jako najbardziej pożądana przez większość respondentów. Autorka zwraca jednak uwagę, że pomimo tych preferencji, bibliotekarze nie są zwolennikami skrajnych rozwiązań, a akceptowana przez nich centralizacja władzy jest znacznie „słabsza” od tej w klasycznych kulturach biurokratycznych.

Czwarty rozdział dotyczy roli kadry zarządzającej w tworzeniu kultury organizacyjnej w bibliotekach. Autorka omawia tu: cechy i predyspozycje kadry zarządzającej, style zachowań przywódczych, oceny pracownika oraz zarządzanie zmianami w bibliotekach. Ten ostatni aspekt wydaje się niezwykle istotny dla utrzymania przez biblioteki odpowiedniego miejsca w społeczeństwie. Konieczność obserwowania otoczenia, reagowania na dokonujące się w nim zmiany, na jego potrzeby powinna wpływać na kształtowanie się w bibliotekach transformacyjnych kultur organizacyjnych. Tymczasem – jak pisze Autorka – „Mimo konieczności przeobrażania się bibliotek, przeprowadzania zmian w ich organizacji, metodach i formach pracy, będącej często warunkiem *sine qua non* ich istnienia, uświadomienie sobie tego następuje w bibliotekach wolniej niż w innych organizacjach.”

Następny rozdział poświęcony został omówieniu organizacji przestrzeni bibliotecznej jako elementu kultury organizacyjnej. Rozwiązania architektoniczne, aranżacja wnętrza, wyposażenie – to elementy świadczące o stosunku do użytkowników, o tym, czy biblioteka jest zorientowana na czytelników. Mocno obecnie akcentowana służebna rola bibliotek znajduje swoje odzwierciedlenie w zmianie ich wyglądu. Znoszenie różnorodnych barier, w tym także architektonicznych, świadczy o otwieraniu się na użytkownika. Biblioteki powinny stawać się miejscami przyjaznymi, zachęcającymi, przyciągającymi czytelników do korzystania z nich, do spędzania w nich czasu. Autorka przytacza przykłady rozwiązań architektonicznych, organizacji przestrzeni wewnętrznej, pokazujące jak czynić z biblioteki miejsce atrakcyjne, ciepłe, dostosowane do potrzeb otoczenia, miejsce, do którego chętnie się wraca. Niestety, znakomita większość przykładów takich zorientowanych na klienta bibliotek pochodzi z zagranicy.

Książkę zamyka rozdział *Wpływ kultury organizacyjnej na tożsamość i wizerunek bibliotek*. Pomiędzy tożsamością a wizerunkiem istnieje ścisła zależność. Cechy składające się na tożsamość biblioteki mają wpływ na jej wizerunek. Trzecim istotnym pojęciem jest budowana w oparciu o tożsamość i wizerunek reputacja. „Pozytywny wizerunek biblioteki jest obecnie koniecznym warunkiem jej istnienia” stwierdza Autorka, omawiając obszernie czynniki decydujące o wizerunku biblioteki. Dużo miejsca poświęca marketingowi relacyjnemu (CRM – *Customer Relationship Management*), zwraca także uwagę na coraz większe znaczenie działań promocyjnych prowadzonych przez biblioteki. Ich rozwój często oznacza konieczność zmiany przekonań, przeświadczeń biblio-

tekarzy. Wielu z nich sądzi, że społeczna użyteczność świadczonych przez nich usług jest na tyle oczywista, że nie potrzeba nikogo przekonywać do korzystania z nich. Tymczasem strategie marketingowe wydają się narzędziem, bez którego współczesnym bibliotekom trudno będzie przetrwać. Żeby istnieć, rozwijać się instytucje te muszą świadomie budować swój pozytywny wizerunek, być miejscami coraz bardziej przyjaznymi dla użytkownika, mocno „zakotwiczone” w środowisku, połączonymi z nim mocnymi więzami.

W aneksach Autorka zawarła przykładowe kwestionariusze do badania kultury organizacyjnej biblioteki oraz wzory testów dla pracownika oraz przełożonego. Na końcu znalazły się zdjęcia (niestety niskiej jakości, czarno-białe), ilustrujące zewnętrzne symbole kultury organizacyjnej w bibliotekach.

Lektura publikacji pozwala na zorientowanie się w zakresie kultury organizacyjnej bibliotek, jest dobrą zachętą do dalszych poszukiwań. Czytelnik znajdzie tu raczej inspiracje niż bardzo konkretną wiedzę na temat zarządzania. I tak osoba zainteresowana kompleksowym zarządzaniem jakością, któremu Autorka poświęciła stosunkowo dużo miejsca, będzie z pewnością musiała sięgnąć po inne lektury, by mieć przejrzysty, czytelny obraz tego, czym jest i jak w praktyce realizuje się ten model zarządzania.

Niewątpliwą zaletą książki jest podjęcie tematu dotychczas niemal nieobecnego w dziedzinie bibliotekoznawstwa. Lektura ta, powołująca się często na piśmiennictwo zagraniczne, uświadamia także, jak dużo jest do zrobienia w polskim bibliotekarstwie, by biblioteki zachowały odpowiednie miejsce w społecznej świadomości, by się rozwijały i nie tylko nadążały za zmianami dokonującymi się w ich otoczeniu, ale także je wyprzedzały. Wymaga to „pracy u podstaw”, a podjąć ją może przede wszystkim kadra zarządzająca bibliotekami. Najważniejsza zmiana, jak się wydaje po lekturze książki, powinna dotyczyć ukierunkowania bibliotek. Skupienie uwagi na kliencie-użytkowniku, na jego potrzebach powinno być dla bibliotek priorytetem. Przekonanie, że biblioteki są dla bibliotekarzy musi odejść jak najszybciej w niepamięć.

Czytając książkę, trudno nie konfrontować przedstawionych problemów, modeli i rozwiązań z polską rzeczywistością. I trudno nie dostrzec różnic wynikających z odmienności prawnych, finansowych, organizacyjnych. Wystarczy wspomnieć na przykład możliwość zwolnienia pracownika z powodu „niedopasowania kandydata do kultury organizacyjnej danej biblioteki” (s. 110-111) lub wykorzystanie testów badających kompetencje i predyspozycje zawodowe kandydata (s. 110-112) lub sprawy motywowania, zwłaszcza finansowego pracowników (s. 116-131) itp. Wiele miejsca poświęca się sprawie atrakcyjności biblioteki. Ale czy może być atrakcyjna biblioteka, której nie stać na zakup nowości wydawniczych, prenumeratę czasopism lub dobre łącze Internetowe? Wiele miałyby tu do powiedzenia biblioteki, które na co dzień borykają się z brakiem środków finansowych, które mieszczą się w jednym pokoju, których istnienie jest ledwie tolerowane przez decydentów.

Publikacja Elżbiety Barbary Zybert wskazuje kierunki i obszary badawcze dotychczas słabo dostrzegane przez bibliotekoznawców, bibliotekarzy i być może zupełnie niedostrzegane przez decydentów oraz kadre kierowniczą odpowiedzialną za kształtowanie kultury organizacyjnej w bibliotekach. Książka ta powinna wywołać dyskusję w środowisku, ale czy tak się stanie? Czy trafi ona do tych, do których jest szczególnie adresowana?

Grażyna Jaroszewicz

III. KRONIKA

JĘZYK I TECHNOLOGIA 2005 **POZNAŃ, 21-24 KWIETNIA 2005**

W dniach 21-24 kwietnia 2005 roku odbyła się na terenie Międzynarodowych Targów Poznańskich II Międzynarodowa Konferencja poświęcona współczesnym technologiom języka naturalnego. Jej organizatorem był Zakład Lingwistyki Informatycznej i Sztucznej Inteligencji Wydziału Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Przy organizacji konferencji współpracowała Fundacja Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Konferencja odbywała się równolegle do Infosystem Forum 2005 (19-21 kwietnia 2005) oraz 36 Poznań Linguistic Meeting (22-24 kwietnia 2005) i stanowiła kontynuację spotkania sprzed 10 lat (Język i Technologia'95). Materiały z poprzedniej konferencji zostały opublikowane w postaci wydawnictwa: Z. Vetulani, W. Abramowicz, G. Vetulani: *Język i technologia*. Warszawa: Akademicka Oficyna Wydawnicza PLJ 1996, 217 s. (Seria: Problemy Współczesnej Nauki, Teoria i Zastosowania – Informatyka).

Problematyka konferencji koncentrowała się wokół następujących zagadnień:

- elektroniczne zasoby językowe,
- formalizacja języka naturalnego,
- parsing i inne formy przetwarzania języków naturalnych,
- komputerowe modelowanie kompetencji językowej,
- modelowanie użytkowników języków naturalnych,
- rozumienie języka naturalnego przez komputer,
- reprezentacja wiedzy,
- interfejsy w języku naturalnym,
- przetwarzanie mowy,
- wyszukiwanie informacji w systemach bazujących na tekście,
- narzędzia i metody systemów wielojęzycznych,
- narzędzia tłumaczenia maszynowego.

W konferencji wzięło udział ponad 150 uczestników z 33 krajów. Uczestnicy konferencji i referenci rejestrowali się wyłącznie drogą elektroniczną. Językiem oficjalnym był język angielski. Wygłoszono 107 referatów przygotowanych przez 193 autorów z 31 krajów. Każdy referat był wcześniej recenzowany przez dwóch lub trzech anonimowych recenzentów. W ramach konferencji odbyły się sesje plenarne poświęcone pamięci ostatnio zmarłych wybitnych współczesnych językoznawców Maurice'a Grossa (1934-2001) i Antoniego Zampollego (1937-2003) oraz lingwistycznej spuściznie Kazimierza Ajdukiewicza (1890-1963). M. Gross (Ecole Polytechnique de Palaiseau, Francja) wniósł szczególnie wkład do metodologii opisu języka naturalnego bazującej na gra-

matyce opartej na syntaktyce. A. Zampolli (Istituto di Linguistica Computazionale, Piza – Włochy) był gorącym propagatorem tworzenia formalizmów i odpowiednich standardów na potrzeby tworzenia zbiorów leksykalnych na nośnikach elektronicznych. Równolegle odbywały się sesje tematyczne poświęcone m.in. rozumieniu języka naturalnego, zasobom elektronicznym języków, wyszukiwaniu informacji, nowoczesnym metodom opisu języków naturalnych i sztucznych, interfejsom językowym, przetwarzaniu mowy, ontologiom, formalizmom językowym i reprezentacji wiedzy.

W ramach konferencji odbyła się dyskusja panelowa nt. „Technologia dla lingwistyki, lingwistyka dla technologii”, w której wzięli udział również uczestnicy 36 Poznań Linguistic Meeting 2005.

Konferencja stanowiła doskonałą okazję do zaprezentowania różnych pomysłów z zakresu inżynierii języka naturalnego powstałych w różnych ośrodkach badawczych, a także inspirację do dalszych prac badawczych i aplikacyjnych w tym zakresie. Chociaż inżynieria języka naturalnego (Human Language Technologies – HLT) już od ponad 20 lat sytuuje się na pograniczu językoznawstwa i informatyki, to badania zorientowane na inżynierię języka naturalnego są również prowadzone w ramach informacji naukowej, głównie na potrzeby systemów wyszukiwania informacji. Stąd w programie konferencji znalazło się kilka wystąpień z tego zakresu.

Z zaprezentowanych tekstów referatów oraz dyskusji jawi się obraz współczesnej lingwistyki komputerowej jako dziedziny zmierzającej w kierunku eksploracji szczególnie takich zagadnień jak przetwarzanie mowy, ontologie, rozumienie języka naturalnego przez komputer oraz aplikacje osiągnięć współczesnego językoznawstwa.

Teksty referatów zostały opublikowane w postaci materiałów konferencyjnych pt. *Human Language Technologies as a Challenge for Computer Science and Linguistics*. In memory of Maurice Gross and Antonio Zampolli. 2nd Language & Technology Conference. April 21-23, 2005, Poznań, Poland. Proceedings. Ed. Zygmunt Vetulani. Poznań 2005, 479s. (ISBN 83-7177-341-2) oraz na płycie CD-ROM (ISBN 83-7177-349-8).

Konferencji towarzyszyła sesja posterowa oraz wystawa książek związanych z problematyką poruszaną na konferencji wydawnictwa International Publishing Service Sp. z o.o. W ramach programu kulturalnego uczestnicy wysłuchali koncertu Chóru Uniwersyteckiego oraz wzięli udział w spotkaniu w ratuszu z władzami miasta Poznania, gdzie wysłuchali koncertu w wykonaniu studentów Akademii Muzycznej w Poznaniu.

Należy podkreślić doskonałą organizację konferencji i życzyć Zespołowi prof. dr. hab. Zygmunta Vetulaniego sukcesów w organizacji kolejnej takiej konferencji w niezbyt odległym czasie.

Wiesław BABIK
Uniwersytet Jagielloński

IV. ANEKS

**BIBLIOGRAFIA
ZAGADNIEŃ INFORMACJI NAUKOWEJ
1999-2004**

Opracowała
Zina Jarmoszuk

ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

1. **Artowicz Elżbieta:** *Indeksy w semantyce leksykalnej Ju. D. Apresjana.*
ZIN 2002 nr 1 s. 61-77.

Ju. D. Apresjan, semantyka leksykalna, język rosyjski, język semantyczny, indeks leksykalny, indeks semantyczny, indeks rzeczowy

Praca Ju. D. Apresjana *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka* jest w artykule omawiana i prezentowana jako podstawowe kompendium wiedzy o semantyce języka naturalnego odpowiadającego potrzebom i wymaganiom współczesnych systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Funkcje indeksów (leksykalnego, semantycznego oraz rzeczowego) zaprezentowane zostały jako wyrafinowany aparat informacyjno-bibliograficzny służący za wzorcowy przykład zastosowania współczesnej semantyki do budowy języków informacyjno-wyszukiwawczych.

2. **Babik Wiesław:** *Termin i jego status w systemie leksykalnym języka informacyjno-wyszukiwawczego.*
ZIN 1999 nr 1 s. 3-14.

Terminologia, termin, system informacyjny, język informacyjno-wyszukiwawczy

Jednym z kluczowych problemów terminologii jest zagadnienie reprezentacji znaczenia pojęcia i terminu. W praktyce leksykograficznej i terminograficznej występują różne formy prezentacji znaczenia terminu: definicja leksykograficzna o charakterze lingwistycznym lub logicznym oraz określenia, czyli obszerne prezentacje terminu, obejmujące nie tylko same jądra terminów, lecz także ich tła, definicje, objaśnienia, opisy. Przedmiotem rozważań są w artykule wybrane aspekty znaczenia i statusu terminu w systemie leksykalnym JIW, który pełni funkcję klasyfikowania elementów rzeczywistości i nadawania nazw wydzielonym klasom.

3. **Babik Wiesław:** *Zarządzanie informacją we współczesnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych – nowe wyzwanie współczesności.*
ZIN 2000 nr 1 s. 51-63.

System informacyjno-wyszukiwawczy, proces informacyjny, potrzeby informacyjne, zarządzanie informacją

Zarządzanie informacją to proces świadomego sterowania przepływem informacji, a więc celowe i planowe kierowanie, co oznacza także świadome gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji w systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Jest to również sposób kierowania procesem informacyjnym obejmującym stale dostosowywanie reguł funkcjonowania systemu informacyjno-wyszukiwawczego do aktualnych potrzeb użytkowników informacji. W artykule omówiono wybrane problemy zarządzania informacją: analizę potrzeb informacyjnych, zarządzanie spójnością informacji, zarządzanie jakością informacji, a także rodzaje zakłóceń spójności informacji na etapie budowy systemu oraz w toku jego eksploatacji.

4. **Babik Wiesław:** *Sztuczne sieci neuronowe w systemach informacyjno-wyszukiwawczych.*
ZIN 2000 nr 2 s. 43-58.

Przetwarzanie informacji, sztuczne sieci neuronowe, rodzaje sieci neuronowych, systemy informacyjno-wyszukiwawcze

Przedstawiono koncepcję i rys historyczny rozwoju sztucznych sieci neuronowych jako systemów przetwarzania informacji. Działanie sieci pokazano, biorąc pod uwagę procesy ich uczenia się. Omówiono ich typologię przedstawiając najważniejsze typy struktur. Podano przykłady ich zastosowań w systemach wyszukiwania informacji. Za najważniejsze uznano ich wykorzystanie w procesach wyszukiwania informacji bibliograficznych, do grupowania informacji, w modelowaniu potrzeb użytkowników, projektowaniu

interfejsów systemów informacyjno-wyszukiwawczych, selekcji informacji, wyszukiwaniu informacji w niekompletnych zbiorach informacji, eksploracji danych.

5. Babik Wiesław: *Ekologia informacji.*

ZIN 2001 nr 2 s. 64-70.

Ekologia informacji, zarządzanie informacją, technologie informacyjne

Terminu *ekologia informacji* używa autor w kontekście definiowania procesów zarządzania informacją i jej otoczeniem, jego złożonością i różnorodnością. Jest to rodzaj zarządzania informacją skierowaną na człowieka. Technologia informacyjna zajmuje w tym układzie miejsce peryferyjne, akcent pada na efektywność korzystania z informacji, a nie na generowanie i dystrybucję informacji.

6. Babik Wiesław: *Sztuczne sieci neuronowe jako instrument kształtowania reprezentacji wiedzy w systemach informacyjno-wyszukiwawczych.*

ZIN 2002 nr 2 s. 37-45.

Sztuczne sieci neuronowe, reprezentacja wiedzy, systemy informacyjno-wyszukiwawcze

W artykule omówiono sztuczne sieci neuronowe jako sposób reprezentacji wiedzy w dokumentacyjnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Sieci neuronowe bazują na technikach reprezentacji wiedzy właściwych dla sztucznej inteligencji. Stanowią jedną z metod reprezentacji wiedzy, a przede wszystkim transformowania i strukturalizowania informacji. Stwierdzono, że dotychczas stosowane w tych systemach metody reprezentacji wiedzy i informacji pozwalają tylko na pasywne odwzorowywanie reprezentowanej w systemie rzeczywistości dokumentacyjnej. Sieci te pozwalają reprezentować wiedzę użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego w sposób dynamiczny, zarówno w sensie parametrycznym, jak i czasowym.

7. Bańkowska-Bober Krystyna: *Statystyka wydawnicza w Polsce.*

ZIN 2002 nr 1 s. 78-89.

Piśmiennictwo polskie, statystyka wydawnictw, bibliografia narodowa, normy, akty prawne

Polska statystyka wydawnictw opracowywana jest w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Podstawą są dane bieżącej bibliografii narodowej oraz egzemplarz obowiązkowy publikacji wpływających do BN. Autorka omawia historię statystyki wydawniczej, akty prawne i normy oraz statystyczny obraz piśmiennictwa polskiego w latach 1991-2000.

8. Bereśniewicz Maria: *Na marginesie książki Jadwigi Sadowskiej: Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Poradnik. Pytania i wątpliwości.*

ZIN 2002 nr 1 s. 110-115.

Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej

W artykule przedstawione zostały wybrane zagadnienia języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej, które zdaniem autorki wymagają szczegółowego omówienia. Dotyczą one systematycznego poszerzania zakresu pojęcia przedmiotu dokumentu i tematu języka haseł przedmiotowych, kosztem własności przedmiotu oraz kategoryzowania poszczególnych grup, typów jednostek leksykalnych w bazie języka haseł przedmiotowych (dotyczy to zarówno tematów jak i określników).

9. Bojar Bożenna: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze – refleksje na koniec wieku: od strukturalizmu do kognitywizmu.*

ZIN 2001 nr 1 s. 55-59.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, strukturalizm, kognitywizm

Wiek XIX był wiekiem rozwoju nauk i gromadzenia tworzonej przez nie wiedzy w ogromnych zbiorach dokumentów, wiek XX – okresem porządkowania jej i udo-

stępniania coraz szerszemu kręgowi odbiorców. Konieczne stało się więc przeniesienie procesu wyszukiwania informacji ze zbioru dokumentów pierwotnych do zbioru dokumentów pochodnych. W artykule omówiono zasady i podstawy funkcjonowania języków informacyjno-wyszukiwawczych porządkujących rzeczywistość dokumentacyjną i opisujących zbiory dokumentów w świecie informacyjnym XX wieku.

10. Bojar Bożenna: *Związki teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych z językoznawstwem.*

ZIN 2001 nr 2 s. 12-27.

Językoznawstwo, lingwistyka strukturalna, język informacyjno-wyszukiwawczy, system informacyjno-wyszukiwawczy

W artykule przedstawiono problematykę badawczą teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych w kontekście współczesnej lingwistyki. Zarówno dla językoznawstwa jak i teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych obiektem badań jest język i konkretne akty komunikacyjne. Różnica polega głównie na tym, że tradycyjna lingwistyka zajmuje się językami naturalnymi, a tradycyjna informacja naukowa przede wszystkim sztucznymi językami informacyjno-wyszukiwawczymi. Związki między tymi dziedzinami wiedzy, a także pola badań językoznawców, z których rezultatów powinni korzystać specjaliści informacji naukowej to główny temat artykułu.

11. Bojar Bożenna: *Definicje w dokumentach normalizacyjnych.*

ZIN 2002 nr 1 s. 34-46.

Normy terminologiczne, definicje, funkcje definicji, rodzaje definicji

Normy są szczególnymi dokumentami, są źródłem informacji, ale także regulują zachowania użytkowników, w tym zachowania językowe, pełnią funkcję semantyczną i apelatywną. Artykuł przedstawia analizę części definicyjnej projektu polskiej normy *Opis bibliograficzny – dokumenty elektroniczne*

12. Bojar Bożenna: *Pole informacyjne, dokumentacyjne, tematyczne czy leksykalne?*

ZIN 2004 nr 1 s. 3-11.

System informacyjno-wyszukiwawczy, język informacyjno-wyszukiwawczy, pole semantyczne, pole informacyjne, pole dokumentacyjne, pole tematyczne, pole leksykalne

Jednym z ważniejszych problemów, z którym musi się zmierzyć projektant systemu informacyjnego jest określenie zakresu systemu. Dotyczy to zarówno tradycyjnych systemów informacyjnych, takich jak: biblioteka, bibliografia, encyklopedie i słowniki, jak i tworzonych współcześnie systemów hipertekstowych. Przy omawianiu tego problemu coraz częściej używa się określenia pole systemu, mówi się także o polu informacyjnym, polu dokumentacyjnym i polu semantycznym. Znaczenia tych terminów nie zawsze są precyzowane, nie wiadomo więc, czy w odniesieniu do systemu informacyjnego granice wszystkich tych pól pokrywają się i czy terminów tych można użyć zamiennie. Autorka objaśnia terminy, prezentuje związane z nimi koncepcje w lingwistyce strukturalnej, przedstawia ich znaczenie i rolę w koncepcji struktury języków informacyjno-wyszukiwawczych oraz w procedurach wyszukiwania informacji w systemach informacyjnych.

13. Czapnik Grzegorz: *Bibliotekarskie katalogi tematyczne.*

ZIN 2003 nr 1 s. 64-77.

Internet, katalogi tematyczne, linki, odsyłacze, przewodniki tematyczne, źródła informacji

W artykule porównano wybrane, internetowe katalogi tematyczne odsyłaczy (linków), tworzone przez biblioteki i inne instytucje związane z bibliotekarstwem. Analiza objęła metody tworzenia tego rodzaju spisów oraz ich zawartość. Sposoby budowania bibliotekarskich katalogów tematycznych opisano na podstawie wypowiedzi ich twórców.

Zbadano powtarzalność zamieszczonych odsyłaczy w innych katalogach. Zaproponowano metodę oceny przydatności internetowych źródeł informacji, opartą na częstotliwości występowania odsyłaczy do danego źródła w katalogach tematycznych.

14. Aleksandār Dimčev: *Biblioteki bułgarskie w dobie sieci globalnej.* Tłum. z bułgarskiego Maria Przastek-Samokowa.
ZIN 2002 nr 2 s. 10-13.

Biblioteka, bibliotekarstwo, społeczeństwo informacyjne, Bułgaria

W artykule omówiono problemy bibliotek bułgarskich. Autor, profesor Uniwersytetu Sofijskiego analizuje ich sytuację, poszukując dla nich miejsca w procesie rozwoju praktyk bibliotecznych w kontekście międzynarodowym. W przedstawionej częściowej analizie sytuacji bibliotek w Bułgarii można dostrzec poważne obawy o przyszłość tych instytucji w zestawieniu ze współczesnymi modelami rozwoju bibliotek.

15. Drabek Aneta: *Analiza zagranicznych czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na podstawie Social Science Citation Index/ Journal Citation Reports (SSCI/JCR).*
ZIN 2001 nr 1 s. 41-53.

Czasopisma bibliotekoznawcze, analiza bibliometryczna, Social Science Citation Index, bazy danych Journal Citation Reports

Analiza danych uzyskanych z bazy Social Science Citation Index/Journal Citation Reports przeprowadzona została w celu wytypowania najbardziej liczących się międzynarodowych czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Analiza wskaźników dziedziny wiedzy za lata 1991-1998 pokazała wzrost tempa rozwoju bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Przez porównanie listy światowych periodyków z badanej dyscypliny z Centralnym Katalogiem Czasopism Zagranicznych autorka omawia politykę gromadzenia czasopism przez polskie biblioteki. Przedstawiona w artykule ocena wartości czasopism może być pomocna w polityce gromadzenia czasopism.

16. Dziulka Cezary: *Kierunki rozwoju współpracy bibliotekarzy z informatykami w kontekście współczesnych metod analizy systemowej.*
ZIN 1999 nr 2 s. 88-95.

Biblioteka, system informacyjno-wyszukiwawczy, komputeryzacja, analiza systemowa, metoda obiektowa, metoda strukturalna

Autor przedstawia zagadnienia związane z oceną szans na wdrażanie idei twórczego współdziałania informatyków i bibliotekarzy, zajmuje się przy tym: a) zastosowaniem nowoczesnych metod systemowych w bibliotekach, b) komunikacją człowieka z systemem (powstawaniem programu komputerowego), c) transformacją systemów w programy komputerowe, d) dekompozycją systemu w ujęciu obiektowym.

17. Dziulka Cezary: *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym w bibliotekach i ośrodkach informacji.*
ZIN 2004 nr 1 s. 120-128.

Biblioteka, ośrodek informacji naukowej, zarządzanie, ryzyko operacyjne

Ryzyko operacyjne występuje nie tylko w instytucjach finansowych. Dotyczy wszelkich jednostek organizacyjnych prowadzących działalność produkcyjną lub usługową, w tym także bibliotek i ośrodków informacji. Artykuł poświęcony jest zagadnieniu zarządzania ryzykiem operacyjnym, które ma wielostronny wpływ na funkcjonowanie tych instytucji. Autor definiuje ryzyko operacyjne jako ryzyko bezpośrednich i pośrednich strat wynikających z nieadekwatności lub błędów procesów, ludzi i systemów oraz przyczyn zewnętrznych. Biblioteki i ośrodki informacji naukowej, pomimo skromnych budżetów, są w stanie w niewielkim zakresie i przy użyciu podstawowych narzędzi two-

rzyć systemy zarządzania ryzykiem, tym samym uniknąć strat operacyjnych, usprawnić organizację wewnętrzną, a także obsługę użytkownika.

18. Firlej-Buzon Aneta: *Heurystyka – geneza oraz współczesne zastosowania.* ZIN 2003 nr 1 s. 23-37.

Heurystyka, metody heurystyczne, zasady heurystyki, wyszukiwanie informacji, Internet

Artykuł jest prezentacją najistotniejszych informacji z zakresu genezy, historii oraz współczesnego rozumienia i przeznaczenia heurystyki, jak również związanych z nią pojęć i określeń. Autorka przedstawia heurystykę i przydatność metod heurystycznych do wyszukiwania materiałów historycznych, wyszukiwania informacji, przeszukiwania zasobów Internetu.

19. Froehlich Thomas J. : *Kryteria oceny systemów wyszukiwawczych w Internecie.* Tłum. Wiesław Gliński. Oprac. Bożenna Bojar. ZIN 2000 nr 2 s. 3-20.

Internet, systemy wyszukiwawcze, bazy danych systemów wyszukiwawczych, kryteria oceny systemów wyszukiwawczych, Search Engine Watch

W artykule omówiono kryteria oceny systemów wyszukiwawczych. Kryteria podzielono na 5 typów odnoszących się do: (1) rodzaju i jakości bazy danych systemu wyszukiwawczego; (2) interfejsu użytkownika; (3) możliwości wyszukiwawczego systemu; (4) modułu wyprowadzania danych, w szczególności określenia (lub nie) stopnia relewancji oraz (5) innych aspektów takich, jak na przykład: szybkości udzielanych odpowiedzi, kłopotów z uzyskaniem dostępu do systemu, dostępności wizualnej, spójności i zrozumiałości systemu pomocy, łatwości nawigacji oraz kartotece rzeczowej. Przedstawiony został także przykład prostego formularza oceniającego systemy wyszukiwawcze.

20. Głowacka Ewa: *Koncepcja biblioteki jako „uczącej się” organizacji.* ZIN 1999 nr 2 s. 80-87.

Biblioteka, organizacja, zarządzanie, learning organization, TQM

Przedstawiona w tekście artykułu koncepcja uczącej się organizacji polega na procesie zdobywania i wykorzystywania wiedzy przez organizację (bibliotekę) i jej pracowników. W dziedzinie bibliotekoznawczej koncepcja „uczącej się” organizacji jest ważnym elementem wzrostu wiedzy i umiejętności pracowników bibliotek, a także podnoszenia prestiżu zawodu bibliotekarza.

21. Głowacka Ewa: *Rola pracowników informacji w zarządzaniu wiedzą w organizacjach.* ZIN 2002 nr 2 s. 46-52.

Zarządzanie wiedzą, zarządzanie informacją, zarządzanie organizacją, specjaliści z dziedziny informacji

O przewadze przedsiębiorstwa nie decydują już zasoby materialne, ale przede wszystkim wiedza i doświadczenie pracowników. Najważniejszym problemem, przed którym staje współczesne przedsiębiorstwo, to umiejętność gromadzenia i korzystania z tych niematerialnych zasobów. W artykule omówiono zagadnienia dotyczące zarządzania wiedzą jako fundamentalną zmianę sposobu zarządzania organizacją, polegającą na efektywnym wykorzystaniu wszelkich zasobów, innych niż rzeczowe i finansowe, czyli na wykorzystaniu kapitału intelektualnego.

22. Głowacka Teresa: *Język haseł przedmiotowych KABA po sześciu latach istnienia.* ZIN 1999 nr 2 s. 40-52.

Język informacyjno-wyszukiawczy, język haseł przedmiotowych KABA, kartoteka haseł wzorcowych KABA, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

W artykule przedstawiono proces tworzenia leksyki języka KABA oraz sposoby prezentowania słownictwa języka w postaci kartoteki wzorcowej i powiązania jej w systemową całość z kartoteką haseł opisu bibliograficznego.

23. Głowacka Teresa: *Kilka refleksji na temat tendencji europejskich w zakresie języków informacyjno-wyszukiawczych o leksyce wykorzystującej słownictwo języków naturalnych.*

ZIN 2001 nr 1 s. 67-68.

Uwagi autorki dotyczą nasilającego się w ostatnim dziesięcioleciu trendu zmierzającego do tworzenia wielojęzycznych, kompatybilnych języków informacyjno-wyszukiawczych. Ta tendencja zaznacza się przede wszystkim w odniesieniu do języków haseł przedmiotowych.

24. Janiak Jan: *Zarządzanie biblioteką w procesie komputeryzacji.*

ZIN 1999 nr 1 s. 37-43.

Biblioteka, komputeryzacja, zarządzanie, zintegrowany system biblioteczny

Celem artykułu jest przedstawienie problemów związanych z wdrażaniem systemu „Horizon” w bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. Zamiarem autora było przedstawienie uwarunkowań personalnych, organizacyjnych i lokalnych, w jakich odbywa się proces komputeryzacji biblioteki.

25. Jarmoszuk Zina: *Pole semantyczne terminu kultura w definicjach kultury.*

ZIN 2001 nr 1 s. 17-34.

Hipertekstowy system informacji, pole semantyczne, definicje kultury

Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, jakie elementy pola semantycznego terminu *kultura* dadzą się wyodrębnić na podstawie definicji kultury. Definicje analizowane były pod kątem opracowania i wyodrębnienia zbioru wyrażeń pozostających względem siebie w określonych relacjach semantycznych i tworzących pole semantyczne kultury. Tak wydzielona grupa wyrazów jest podstawą podsystemu projektowanego języka informacyjno-wyszukiawczego dla hipertekstowego systemu informacji o kulturze.

26. Jarmoszuk Zina: *Internet w pracy dziennikarzy.*

ZIN 2002 nr 1 s. 15-21.

Internet, dziennikarze, użytkownicy, badanie ilościowe

W listopadzie 2001 roku firmy Business Communications Associates oraz ARC Rynek i Opinia przygotowały i przeprowadziły badanie ilościowe, którego celem było zaprezentowanie zagadnień związanych z postrzeganiem Internetu przez dziennikarzy w Polsce. Celem badania było określenie: jak dziennikarze postrzegają Internet w swojej pracy, jakich narzędzi internetowych używają i czy Internet jest z ich punktu widzenia narzędziem użytecznym, czy też nie.

27. Jarmoszuk Zina: *Zakres pola tematycznego dziedziny „wiedza o kulturze” w metatekstach dokumentów prezentujących kulturę w ujęciu diachronicznym.*

ZIN 2002 nr 1 s. 47-60.

Hipertekstowy system informacji, pole tematyczne, metateksty

W artykule przedstawiono analizę materiałów metatekstowych kilku wybranych publikacji o charakterze monograficznym z dziedziny kultury pod kątem określenia granic pola tematycznego systemu informacji o kulturze. Celem było odzwierciedlenie relacji łączących relewantne dla wiedzy o kulturze zagadnienia, które strukturalizują pole tematyczne poprzez pewien usystematyzowany, już w analizowanych materiałach, zasób słownictwa.

28. **Jarmoszuk Zina:** *Pole semantyczne kultury w uniwersalnych językach informacyjno-wyszukiwawczych.*

ZIN 2002 nr 2 s. 14-36.

Pole semantyczne, uniwersalne języki informacyjno-wyszukiwawcze, kultura

W artykule przedstawiono analizę pola semantycznego kultury w najważniejszych uniwersalnych językach informacyjno-wyszukiwawczych: Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD), Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK), Polskiej Klasyfikacji Tematycznej (PKT), języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) i języku haseł przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich – kartoteka haseł wzorcowych). Celem analizy było określenie przydatności systemów leksykalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych do strukturalizacji pola tematycznego i semantycznego dla projektowanego hipertekstowego systemu informacji o kulturze.

29. **Jarmoszuk Zina:** *Kultura w katalogach serwisów internetowych.*

ZIN 2003 nr 1 s. 38-50.

Kultura, Internet, serwisy internetowe, wyszukiwarki, organizacja informacji

W artykule scharakteryzowano sposób prezentacji kultury w katalogach internetowych oraz przedstawiono opis strukturalizacji pola informacyjnego kultury. Analiza dotyczy określenia zakresu terminu *kultura*, który twórcy i redaktorzy uniwersalnych i specjalistycznych, polskich i globalnych portali internetowych wykorzystują w swoich klasyfikacjach, tworzonych specjalnie dla użytkowników sieci Internet. Do analizy zostały wybrane najbardziej znane serwisy internetowe: portal Yahoo!, wyszukiwarka naukowa Galaxy, katalogi Onetu, Wirtualnej Polski oraz serwisy internetowe poświęcone tylko kulturze: Polski Portal Kultury i Portal Kultury Polskiej.

30. **Jarmoszuk Zina:** *Pole dokumentacyjne wybranych systemów i języków informacyjno-wyszukiwawczych o kulturze.*

ZIN 2004 nr 1 s. 12-28.

System informacyjno-wyszukiwawczy, język informacyjno-wyszukiwawczy, pole dokumentacyjne, kultura

W artykule podjęto próbę przeanalizowania pola dokumentacyjnego w językach i systemach informacyjno-wyszukiwawczych utworzonych specjalnie dla zagadnień kultury, takich jak: *Międzynarodowy tezaurus rozwoju kultury*, *Międzynarodowy rubrykator kultury i sztuki*, system informacji o kulturze CULTURELINK, *Tezaurus polityki kulturalnej* oraz opracowywanej przez Główny Urząd Statystyczny *Polskiej Klasyfikacji Sfer Kultury*. Pole dokumentacyjne jest definiowane jako zakres systemu informacyjno-wyszukiwawczego wyznaczanego przez potencjalny zbiór dokumentów o cechach relewantnych dla danego systemu, czyli wyznaczanego przez relewantne dla użytkownika cechy dokumentów. Podstawą przeprowadzonej analizy jest zbiór tych cech reprezentowany przez wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego.

31. **Jaskowska Bożena:** *Kultura organizacyjna w placówkach informacyjnych.*

ZIN 2004 nr 2 s. 41-47.

Placówki informacyjne, biblioteki, kultura organizacyjna, transformacja kulturowa

Tworzenie kultury organizacyjnej w służbach informacyjnych przedstawiono na przykładzie biblioteki akademickiej. Ukazano rolę, jaką odgrywa kultura organizacyjna biblioteki w procesie wprowadzania zmian. Przedstawiono potrzebę zmiany w kierunku wysokiej tolerancji niepewności, sprzyjającej innowacjom. Scharakteryzowano ewolucyjny, etapowy proces transformacji kulturowej w bibliotece oraz korzyści, jakie odniesie placówka informacji, która wytworzy u siebie kulturę zmian. Żaden proces przeobrażeń w bibliotece akademickiej nie powinien być rozpatrywany w oderwaniu od kultury organizacyjnej.

32. Jewuła Beata, Stanisławska-Kloc Sybilla: *Biblioteczne bazy danych jako przedmiot prawa autorskiego.*

ZIN 1999 nr 2 s. 60-79.

Baza danych, rekord bibliograficzny, opis bibliograficzny, prawo autorskie, ochrona

W artykule przeanalizowano treści praw autorskich w odniesieniu do bibliotek szkół wyższych i pracy bibliotekarzy przy tworzeniu opisów bibliograficznych i rekordów kartoteki haseł wzorcowych.

33. Kisilowska Małgorzata: *Międzynarodowa Klasyfikacja Praktyki Pielęgniarskiej (ICNP) – powstające narzędzie opisu pracy pielęgniarek.*

ZIN 2000 nr 2 s. 59-70.

Klasyfikacje terminologii zdrowia, klasyfikacje pielęgniarskie, Międzynarodowa Klasyfikacja Praktyki Pielęgniarskiej (ICNP)

Międzynarodowa Klasyfikacja Praktyki Pielęgniarskiej (International Classification of Nursing Practice – ICNP) to narzędzie opisywania i dokumentowania praktyki pielęgniarskiej. Projekt obejmuje słownik (listę terminów z definicjami), klasyfikację (hierarchiczne ich uporządkowanie) i gramatykę (zasady łączenia poszczególnych terminów), co umożliwi dokonywanie porównań danych pielęgniarskich zebranych w innych słownikach i strukturach. Z tego względu twórcy nazwali ICNP strukturą unifikującą. Przed rokiem 1989, kiedy pojawił się zamiar opracowania własnego języka terminologii zawodowej, w dokumentacji pielęgniarskiej posługiwano się klasyfikacjami zdrowotnymi lub medycznymi opracowanymi przez inne organizacje lub instytucje. Dopiero możliwość porozumiewania się w rzeczywistości elektronicznej, spowodowała, że dostrzeżono konieczność ujednoczenia wszystkich terminów i pojęć odnoszących się do praktyki pielęgniarskiej.

34. Kisilowska Małgorzata: *Terminologia z zakresu pielęgniarstwa w wybranych polskich językach informacyjno-wyszukiwawczych (KABA, JHP BN, PTM GBL, MeSH.PL).*

ZIN 2004 nr 1 s. 65-82.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, KABA, JHP BN, MeSH.PL (Medical Subject Headings), PTM GBL (Polski tezaurus medyczny Głównej Biblioteki Lekarskiej, terminologia z zakresu pielęgniarstwa)

Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, na ile biblioteki wyższych szkół zawodowych i akademii medycznych, Główna Biblioteka Lekarska, Biblioteka Narodowa posiadają odpowiednie zbiory informacji drukowanej i elektronicznej z zakresu pielęgniarstwa oraz na ile dostęp do nich umożliwiają zasoby leksykalne języków informacyjno-wyszukiwawczych stosowanych w tych bibliotekach. Przeanalizowano terminologię z zakresu pielęgniarstwa zarówno jako dyscypliny naukowej jak i działalności praktycznej. Wybrano 54 podstawowe terminy i skonfrontowano je z zasobami leksykalnymi czterech języków informacyjno-wyszukiwawczych: MeSH.PL, *Polskim tezaurusem medycznym* Głównej Biblioteki Lekarskiej, JHP KABA oraz JHP BN. Uzupełnieniem tekstu artykułu jest tabela wybranych terminów stosowanych w programach kształcenia pielęgniarskiego na poziomie studiów wyższych z odpowiadającą im leksyką analizowanych JIW.

35. Kisilowska Małgorzata, Przastek-Samokowa Maria: *Użytkownik czy klient – refleksje terminologiczne.*

ZIN 2004 nr 2 s. 63-71.

Czytelnik, użytkownik, klient, odbiorca, interesant, biblioteka, ośrodek informacji

Celem artykułu jest sprawdzenie, co kryje się pod terminami określającymi „gościa biblioteki”. Autorki starają się odpowiedzieć na pytania: Kim są owi: czytelnicy, użytkownicy, klienci, odbiorcy, interesanci? Co powoduje, że tę samą osobę (jeśli chodzi o pełnioną przez nią w danym miejscu rolę społeczną) nazywamy różnie? Czy użycie

kształtuje *de facto* stosunek bibliotekarza do odwiedzających bibliotekę, sposób ich traktowania? Czy przyjęta terminologia nie pozostaje bez konsekwencji dla jakości usługi informacyjnej?

36. Kotalska Barbara: *Proces tworzenia języka haseł przedmiotowych RAMEAU.*

ZIN 2000 nr 1 s. 13-23.

Język haseł przedmiotowych RAMEAU, kartoteka haseł autorytatywnych RAMEAU, Biblioteka Narodowa Francji

RAMEAU jest językiem informacyjno-wyszukiawczym Biblioteki Narodowej Francji, stosuje go ponad 250 bibliotek uniwersyteckich i publicznych, bibliotek instytutów naukowych i ośrodków dokumentacji naukowej i technicznej, ma również swoich użytkowników poza granicami Francji. W tekście artykułu zaprezentowano: a) historię jhp RAMEAU, b) formy udostępniania jhp RAMEAU, c) procedury zgłaszania propozycji do kartoteki bazy RAMEAU, d) prace nad kartoteką jhp RAMEAU w Bibliotece Narodowej Francji, e) zakres uprawnień w tworzeniu jhp RAMEAU, f) kształcenie katalogujących przedmiotowo, g) tryb pracy online w kartotekach.

37. Kuliński Wojciech: *Kto kupuje u kogo? Sprzedaż wyników wyszukiwań w Internecie.*

ZIN 2003 nr 2 s. 80-87.

Internet, serwisy wyszukiwawcze, Google, Overture, Open Directory

W artykule zaprezentowano rzadko opisywany aspekt działania serwisów wyszukiwawczych wynikający ze specyfiki rynku oraz profili firm będących ich właścicielami. Autor pokazuje zależności pomiędzy największymi serwisami wyszukiwawczymi: Google, Overture i Open Directory.

38. Kurek-Kokocińska Stanisława: *Z zagadnień terminologicznych nauki o informacji. Założenia języka słów kluczowych z dziedziny nauki o informacji.*

ZIN 1999 nr 1 s. 15-22.

Terminologia, nauka o informacji, język informacyjno-wyszukiawczy, język słów kluczowych, słowo kluczowe, pole semantyczne

W artykule przedstawiono rolę języków informacyjno-wyszukiawczych w systemie informacyjnym, prezentując polskie słowniki języka słów kluczowych z zakresu nauki o informacji. Analizę uzupełniono założeniami metodologicznymi, przygotowanymi przez autorkę do opracowania analitycznej bibliografii zawartości *Zagadnień Informacji Naukowej*.

39. Kurek-Kokocińska Stanisława: *Spółeczeństwo biblioteczne jako społeczeństwo informacyjne.*

ZIN 2001 nr 2 s. 43-63.

Spółeczeństwo informacyjne, biblioteka, informacja, globalizacja, polityka komunikacyjna

W artykule omówiono koncepcje społeczeństwa informacyjnego oraz rolę i miejsce biblioteki w rozwoju tej idei. Główne zagadnienia przedstawione w tekście artykułu to: informacja w społeczeństwie informacyjnym a biblioteka, przesłanki i przejawy realizacji procesów biblioteczno-informacyjnych a społeczeństwo informacyjne, uniwersalizm procesu biblioteczno-informacyjnego a społeczeństwo informacyjne.

40. Kurek-Kokocińska Stanisława: *O metodologię badań porównawczych czasopism bibliotekoznawczych i informacyjnych.*

ZIN 2002 nr 2 s. 53-59.

Czasopisma bibliotekoznawcze i informacyjne, analiza czasopism, badania porównawcze

Autorka analizuje porównawcze badania czasopism bibliotekoznawczych i informacyjnych przedstawione w tekście Jolanty Sobielgi *'Kto jest kim?' wśród czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, opublikowane w „Poradniku Bibliotekarza” (nr 6/7 z 2002 r.). Prezentowany materiał autorka komentuje krytycznie, pokazując, że jest to rodzaj badania naukowego, które może prowadzić czytelnika do błędnych spostrzeżeń, mimo iż wsparte są one autorytetem obiektywizmu nauki. Biorąc za punkt wyjścia wskazaną publikację, autorka formułuje uwagi ogólniejsze, dotyczące metodologii badań porównawczych nad czasopismami z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

41. Kurek-Kokocińska Stanisława: Joachim Lelewel. O działalności informacyjnej bibliografa i bibliotekarza.

ZIN 2003 nr 1 s. 3-11.

Lelewel Joachim, bibliotekarstwo, bibliotekarz, bibliograf

W artykule przedstawiono poglądy Joachima Lelewela, uczonego, historyka, bibliotekarza i działacza społecznego na temat bibliotekarstwa, bibliotek oraz zawodu bibliografa i bibliotekarza. Joachim Lelewel dostrzegał wagę narzędzi informacyjnych, zaplanowanych i starannie wykonanych, przeznaczonych dla bibliotekarza i czytelnika do ewidencji, konsultacji oraz badań naukowych. Zwrócił uwagę na elementy składające się na informację pochodną i ich zespoły: od zapisów odwzorowujących dane formalne po zbiory opisów w postaci katalogów i bibliografii. Po blisko 200 latach poglądy te są w dalszym ciągu ważne, aktualne i zasługujące na przypomnienie.

42. Kurek-Kokocińska Stanisława: Związki języka naturalnego i języków informacyjno-wyszukiwawczych – na przykładzie języka haseł przedmiotowych.

ZIN 2004 nr 1 s. 46-64.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, język haseł przedmiotowych, JHP BN, KABA, język naturalny

W artykule zaprezentowano sytuację języków informacyjno-wyszukiwawczych w relacji do języka naturalnego. Szczegółowość tej sytuacji polega na fakcie korzystania z leksyki języka ogólnego przy tworzeniu języka informacyjno-wyszukiwawczego o notacji paranaturalnej.

W tym kontekście autorka stawia pytania o:

- typy wyrażen języka ogólnego/narodowego, z jakich korzystają paranaturalne języki informacyjno-wyszukiwawcze;
- sposoby postępowania paranaturalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych z wyrażeniami, które włączają do swoich słowników;
- możliwości budowania zdań i tekstów w językach informacyjno-wyszukiwawczych o notacji paranaturalnej.

Związki paranaturalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych z językiem naturalnym są w artykule rozpatrywane w odniesieniu do języków haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) oraz JHP KABA.

43. Luterek Mariusz: Informacja o rozszerzeniu Unii Europejskiej w systemie elektronicznej informacji publicznej UE.

ZIN 2003 nr 2 s. 63-79.

Polityka informacyjna, udostępnianie informacji, Internet, portal Europa, portal Enlargement, elektroniczna informacja publiczna UE

W artykule przedstawiono analizę wykorzystania Internetu dla potrzeb kampanii informacyjnej UE na temat rozszerzenia, realizowanej w krajach Unii w ramach programu *Explaining Enlargement*. Przygotowane na podstawie analizy wnioski pokazują duże różnicowanie zarówno stosowanych metod, jak i zakresu realizacji postulatów programu.

44. **Malesza Ewa:** *UKD w systemie ALEPH Biblioteki Politechniki Białostockiej.*
ZIN 1999 nr 2 s. 53-59.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta, system ALEPH, Biblioteka Politechniki Białostockiej

W artykule omówiono prace nad kartoteką wzorcową UKD w zintegrowanym systemie bibliotecznym ALEPH w Bibliotece Politechniki Białostockiej. Autorka przedstawia problemy wynikające z wyboru UKD jako języka informacyjno-wyszukiwawczego dla systemu i dostosowania zapisu symboli UKD do wymagań katalogowania książek w formacie USMARC.

45. **Mec Ewa:** *Internetowe witryny Instytutów Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej – stan obecny i perspektywy.*
ZIN 2003 nr 1, s. 78-86.

Internet, witryny internetowe, Instytuty Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, serwisy internetowe, strony www

Zróznicowanie witryn internetowych pod względem treści, formy oraz sposobu i zakresu ich wykorzystania staje się coraz częściej przedmiotem rozważań teoretycznych. Webpages poddawane są permanentnie wielokierunkowej ocenie i weryfikacji. W artykule przedstawione zostały serwisy internetowe przygotowane przez Instytuty Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Instytucje te bowiem skupiają największy potencjał naukowy w zakresie organizacji wiedzy i jej upowszechniania, mogą więc stać się wzorem dla innych instytucji.

46. **Nahotko Marek:** *Ontologie w systemach informacyjnych.*
ZIN 2004 nr 2 s. 3-12.

System informacyjny, ontologie, sztuczna inteligencja

W artykule przedstawiono problematykę badania i tworzenia ontologii w dziedzinie sztucznej inteligencji. Termin „ontologia” przejęty został z filozofii. W informatyce oznacza on formalną specyfikację wspólnej konceptualizacji. Przedstawiono zakres i rodzaje ontologii. Szczegółowo omówiono zastosowanie ontologii w systemach informacyjnych w różnych fazach ich funkcjonowania. Jako przykład opisano ontologię CYC (CYC pochodzi od słowa en-CYC-lopedia).

47. **Nicholas David:** *Analiza potrzeb informacyjnych w dobie Internetu.* Tłum. Jadwiga Woźniak.
ZIN 2000 nr 2 s. 21-30.

Internet, pracownik informacji, użytkownik informacji, badania potrzeb informacyjnych, społeczeństwo informacyjne

Potrzeby informacyjne przed Internetem były niezwykle rzadko skutecznie zaspokajane, obecnie zaś dzięki Internetowi zaspokajane są zbyt łatwo. Spowodowało to coś w rodzaju szoku kulturowego zarówno u pośredników (bibliotekarzy, pracowników informacji), jak i u użytkowników finalnych. Okazało się jednak, że w tak bogatym informacyjnie środowisku, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej należy uświadamiać potrzeby informacyjne użytkowników. Autor artykułu prezentuje pogląd, iż pracownicy informacji nie znajdują właściwego miejsca w społeczeństwie informacyjnym, jeśli nie uda się im zrozumieć i zbliżyć do użytkowników finalnych. Omawia metodologię badań potrzeb informacyjnych, możliwości techniczne, ale zwraca też uwagę na brak u pracowników informacji zainteresowania i umiejętności komunikowania się z użytkownikami.

48. **Niedźwiedzka Barbara:** *Modyfikacja modelu zachowań informacyjnych T. D. Wilsona w świetle wyników badania zachowań informacyjnych menedżerów.*
ZIN 2002 nr 1 s. 22-33.

Zachowania informacyjne, modele, użytkownicy informacji

W artykule zaprezentowano zmodyfikowany model zachowań informacyjnych T. D. Wilsona obrazujący etapy zachowań, pokazujący zachodzące w tych procesach zależności. Omówiono również zastosowanie modelu do wykorzystania dla różnych kategorii użytkowników. Zaproponowany model pozwala bowiem na badania szerszego kręgu użytkowników informacji i przedstawia zjawisko zachowań informacyjnych w sposób czytelny.

49. Padziński Andrzej: *Opracowanie rzeczowe w NUKat. Stan prac i zarys problematyki.*

ZIN 2000 nr 1 s. 3-12.

Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny, język informacyjno-wyszukiwawczy, opracowanie rzeczowe, biblioteki, współpraca

Autor omawia wyniki prac Podzespołu ds. Opracowania Rzeczowego w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym NUKat, dotyczących przede wszystkim zasad stosowania języków informacyjno-wyszukiwawczych w katalogu centralnym. Uzupełnieniem jest charakterystyka problemów związanych z opracowaniem rzeczowym w projektowanym katalogu centralnym.

50. Parfiniewicz Zofia, Rybińska Krystyna: *Wybrane warunki realizacji działalności badawczo-rozwojowej jednostek naukowych (komunikat z badań).*

ZIN 2004 nr 2 s.72-79.

Technologie informacyjne, infrastruktura informatyczna, środowiska naukowe

W artykule przedstawiono opinie na temat warunków technicznych związanych z technologiami informacyjnymi w jednostkach naukowych. Jest to komunikat z badań prezentujący wyniki ankiety, w której przedstawiciele jednostek proszeni byli o ocenę wyposażenia w sprzęt komputerowy, oprogramowanie komputerowe, możliwości korzystania z Internetu, dostępu do krajowych i zagranicznych baz danych.

51. Pasek Aniela: *Dokumentacja dorobku naukowego Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.*

ZIN 2001 nr 2 s. 107-118.

Bibliografia, techniki bibliometryczne, zbiór publikacji, bibliograficzna baza danych, dorobek naukowy AWF we Wrocławiu

Artykuł przedstawia prace Ośrodka Informacji Naukowej Biblioteki Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu dotyczące analizy dorobku naukowego uczelni w okresie 1996-2000.

52. Patkaniowska Danuta: *Opracowanie filologii w języku haseł przedmiotowych KABA.*

ZIN 2003 nr 1 s. 51-63.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, język haseł przedmiotowych KABA, indeksowanie, hasło przedmiotowe, filologia

Język KABA i jego zastosowanie w odniesieniu do konkretnych publikacji z dziedziny literatury i językoznawstwa stwarza różne problemy w praktyce. W artykule omówiono zagadnienia związane z opracowaniem przedmiotowym w języku haseł przedmiotowych KABA książek z tego właśnie zakresu. Autorka przedstawia listę zagadnień, które wynikają głównie z trudności, jakie sprawia praktykom opracowywanie dokumentów.

53. Piotrowska Ewa, Zajac Renata: *Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych.*

ZIN 2002 nr 1 s. 90-97.

Czasopisma elektroniczne, czasopisma naukowe, biblioteka naukowa, katalogowanie, udostępnianie

Rozwój technik multimedialnych stwarza nowe perspektywy dostępu do wersji elektronicznej czasopism. W artykule zdefiniowano termin *czasopismo elektroniczne* i przedstawiono podstawowe problemy, z którymi borykają się biblioteki naukowe katalogujące, archiwizujące i udostępniające czasopisma elektroniczne.

54. Popowska Hanna: *Język ART. Podstawowe założenia projektowe.*

ZIN 1999 nr 2 s. 3-39.

Język informacyjno-wyszukiwawczy ART, baza danych ART, informacja prasowa, indeksowanie, system ALEPH, Biblioteka Sejmowa

Język ART jest językiem informacyjno-wyszukiwawczym prasowej bazy bibliograficznej ART. Baza dotyczy polskiej prasy treści ogólnej i nie obejmuje prasy specjalistycznej. Tematyka bazy, dobór tytułów prasowych i zasady wyboru artykułów uwzględnianych w bazie określono pod kątem potrzeb użytkowników Biblioteki Sejmowej. W artykule przedstawiono wymagania, jakie musi spełniać język informacyjny bazy i wynikające z nich podstawowe założenia projektowe języka ART.

55. Popowska Hanna: *Heurystyka w praktyce: realizacja kwerendy dotyczącej udziału społecznego w procesie ustawodawczym w Polsce.*

ZIN 2003 nr 2 s. 3-62.

Wyszukiwanie informacji, potrzeby informacyjne, kwerenda, język haseł przedmiotowych, język deskryptorowy, katalog biblioteczny

W artykule omówiono zasady i pragmatykę wyszukiwania informacji, zależność jakości wyszukiwania od jakości indeksowania w aspekcie praktycznym. Autorka przedstawia przebieg realizacji konkretnej, typowej kwerendy, koncentrując się przede wszystkim na wyszukiwaniu odpowiednich opracowań w katalogu bibliotecznym. Problem przedstawia z punktu widzenia wyszukującego, pokazując przykłady błędów i usterek w katalogach bibliotecznych oraz omawiając ich wpływ na proces wyszukiwania. Prezentowana kwerenda dotyczy odpowiedzi na pytanie o udział społeczeństwa w procesie ustawodawczym w Polsce.

56. Próchnicka Maria: *Style interakcji użytkowników z systemami wyszukiwania informacji. Określenia. Problematyka. Próba typologii.*

ZIN 1999 nr 1 s. 29-36.

Komputeryzacja, system informacyjny, użytkownik informacji, interfejs użytkownika

Komunikowanie się użytkownika z systemem odbywa się za pośrednictwem tekstu (interfejsy tekstowe) lub za pośrednictwem symboli graficznych (interfejsy graficzne). Rozróżnienie pomiędzy tymi dwoma kategoriami zależy od tego, czy użytkownik w procesie komunikowania się z systemem posługuje się jakimiś formami pośrednictwa, np. komunikatami tekstowymi, czy też wykorzystuje środki niewerbalne, czyli bezpośrednio manipulowanie reprezentacjami komunikatów (najczęściej ikonami). W artykule przedstawiono podstawowe założenia i kierunki rozwoju interfejsów dla systemów wyszukiwania informacji.

57. Próchnicka Maria: *Modelowanie użytkownika systemów informacyjnych.*

ZIN 2000 nr 2 s. 31-42.

Systemy informacyjne, użytkownik informacji, model użytkownika informacji, techniki modelowania użytkownika

W artykule przedstawiono podstawowe problemy metod i technik modelowania użytkownika. Omówiono podejście systemo- i humanocentryczne w modelowaniu użytkownika. Szczególną uwagę poświęcono charakterystyce technik modelowania opartych na stereotypie, historii interakcji użytkownika z systemem oraz analizie interakcji. Wskazano potencjalne problemy prawne i etyczne związane z modelowaniem użytkownika w praktyce działania systemów informacyjnych.

58. **Próchnicka Maria:** *Interfejsy dialogowe do systemów wyszukiwania informacji.*

ZIN 2001 nr 2 s. 71-80.

System informacyjno-wyszukiwawczy, interfejs dialogowy, użytkownik informacji, wyszukiwanie informacji

Celem artykułu jest przedstawienie warunków, możliwości i ograniczeń dotyczących prowadzenia symulowanego dialogu użytkownika z systemem wyszukiwania informacji za pośrednictwem interfejsu. Wyszukiwanie informacji zostało przedstawione jako procedura złożona z aktów dialogowych ściśle związanych z interaktywnym charakterem całego procesu wyszukiwania. Punktem wyjścia dla rozważań przedstawionych w tekście jest omówienie różnych możliwości opisu interakcji pomiędzy podmiotami procesu wyszukiwania informacji: użytkownikiem, pośrednikiem i zasobami systemu. W artykule opisano także sposoby pojmowania dialogu człowieka z maszyną, strukturę tego dialogu w procesie wyszukiwania informacji, perspektywy badawcze związane z budowaniem modeli dialogu w sytuacji wyszukiwawczej

59. **Przybysz Marzena:** *Polska bieżąca bibliografia bibliografii i nauki o książce.*
ZIN 2002 nr 2 s. 76-85.

„Polska Bibliografia Bibliologiczna”, „Bibliografia Bibliografii Polskich”, „Wykaz polskich bibliografii nieopublikowanych”, Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej.

W artykule przedstawiono analizę materiału, dotyczącego bibliografii specjalnych z lat dziewięćdziesiątych, zarejestrowanego w bazach danych, które ze względu na swój zakres mają szczególne znaczenie dla środowiska bibliotekarsko-informacyjnego i środowiska pracowników książki. Są to bibliografie przygotowywane w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej w postaci publikacji oraz baz danych w Internecie: „Bibliografia Bibliografii Polskich” i „Polska Bibliografia Bibliologiczna” oraz „Wykaz polskich bibliografii nieopublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)”.

60. **Roszkowski Marcin:** *Architektura informacji w serwisach internetowych.*
ZIN 2004 nr 2 s. 13-29.

Architektura informacji, serwisy informacyjne, system informacji, system hipertekstowy

W teorii projektowania hipertekstowych systemów informacyjnych proces organizowania przestrzeni informacyjnej określaną jest nazwą architektura informacji. Celem bezpośrednim tego procesu jest zaspokojenie potrzeb informacyjnych użytkowników, natomiast cele pośrednie warunkowane są strategiami, które towarzyszą powstawaniu danych systemów informacyjnych. Autor przedstawia proces organizowania przestrzeni informacyjnej poprzez opis narzędzi, które temu służą oraz opis takich elementów składowych architektury informacji jak: systemy organizacyjne, systemy etykietowania (oznaczania), systemy nawigacji, systemy wyszukiwawcze.

61. **Rutkowska Anna:** *Kultura w województwie podlaskim – zasoby www.*
ZIN 2004 nr 2 s. 48-62.

Kultura, strony www, serwisy informacyjne, województwo podlaskie

Artykuł jest krytycznym przeglądem, opisem i oceną wybranych stron www dotyczących kultury w województwie podlaskim. Prezentowane zasoby Internetu zostały wybrane według dwóch kryteriów – zakresowego oraz geograficznego, tj. obszaru województwa podlaskiego po reformie administracyjnej kraju z 1999 r. Dodatkowym, formalnym kryterium doboru stron był typ i zasoby informacji. Strony www zostały wybrane losowo.

62. **Sadowska Jadwiga:** *Od wileńsko-warszawskiego słownika tematów Adama Łysakowskiego do słownika Jana Kossonogi.*
ZIN 1999 nr 1 s. 23-28.

Język haseł przedmiotowych, Adam Łysakowski, Jan Kossonoga

W artykule zostały omówione słowniki: Adama Łysakowskiego *Słownik tematów dla katalogu przedmiotowego* i Jana Kossonogi *Słownik dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym*.

63. **Sadowska Jadwiga:** *Międzynarodowe systemy numeracji wydawnictw ciągłych i zwartych. Polskie doświadczenia.*
ZIN 2001 nr 1 s. 35-40.

Międzynarodowy obieg informacji, systemy numeryczne publikacji, ISSN, ISBN, ISMN

W międzynarodowym obiegu informacji znane są trzy systemy numerycznego oznaczania publikacji: ISSN – międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictwa ciągłego, ISBN – międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictwa zwartego i od kilku lat ISMN – międzynarodowy znormalizowany numer druku muzycznego. Ich zadaniem jest jednoznaczna identyfikacja publikacji w światowym obiegu informacyjnym. Artykuł omawia historię i funkcjonowanie Narodowego Ośrodka ISSN znajdującego się w strukturze Biblioteki Narodowej (w Instytucie Bibliograficznym) oraz Krajowego Biura ISBN.

64. **Sadowska Jadwiga:** *Adam Łysakowski – bibliotekarz, bibliograf, bibliolog.*
ZIN 2002 nr 2 s. 3-9.

Adam Łysakowski (1895-1952), katalog przedmiotowy, bibliografia, bibliologia

Artykuł poświęcony pamięci Adama Łysakowskiego (1895–1952) – wybitnego teoretyka, praktyka i organizatora bibliotekarstwa polskiego XX wieku. Pracował on w bibliotekach uniwersyteckich w Wilnie, Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Łodzi. Wykładał na Uniwersytecie Łódzkim i Warszawskim. Zorganizował od podstaw Państwową Bibliotecznię Książki w Łodzi i zreorganizował Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, nadając mu kształt nowoczesnej narodowej centrali bibliograficznej. W świadomości bibliotekarzy pozostał twórcą polskiego katalogu przedmiotowego i niekwestionowanym autorytetem w tej dziedzinie.

65. **Sadowska Jadwiga:** *75 lat Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej.*
ZIN 2003 nr 1, s. 12-22.

Biblioteka Narodowa, Instytut Bibliograficzny BN, bibliografia narodowa

Instytut Bibliograficzny jest polską narodową centralą bibliograficzną, jest również jednym z podstawowych działów Biblioteki Narodowej. Związek Instytutu z Biblioteką Narodową datuje się od 1928 roku, tj. od 24 lutego, dnia w którym specjalnym rozporządzeniem powołana została do życia księżnica narodowa jako samodzielna instytucja, i w którym postanowiono też utworzyć Instytut Bibliograficzny. W artykule autorka przedstawia historię Instytutu oraz główne obszary jego działalności obecnie.

66. **Sadowska Jadwiga:** *Henryk Sawoniak (1912-2003).*
ZIN 2003 nr 1, s. 87-90.

Henryk Sawoniak (1912-2003)

Artykuł poświęcony pamięci Henryka Sawoniaka (1912–2003) – wybitnego bibliotekarza i bibliografa, autora fundamentalnych opracowań bibliograficznych.

67. **Sadowska Jadwiga:** *Wybrane aspekty polskiego rynku wydawniczego po 1989 roku w świetle statystyki.*
ZIN 2004 nr 2 s. 30-40.

Biblioteka Narodowa, wydawcy, produkcja wydawnicza, rynek wydawniczy, statystyka wydawnicza

W artykule przedstawione zostały wybrane aspekty rynku wydawniczego od roku 1990 na podstawie danych opracowanych przez Pracownię Statystyki Wydawnictw w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Szczególną uwagę zwraca autorka na liczbę firm wydawniczych, wielkość produkcji książek i wydawnictw ciągłych, zmiany w zakresie tematyki publikacji i zainteresowania piśmiennictwem zagranicznym (przekłady) oraz zmiany dotyczące literatury pięknej. Punktem odniesienia dla omawianego okresu 1990-2003 jest piętnastolecie poprzedzające, tj. lata 1975-1989, czasem okres nieco wcześniejszy.

68. Sitarska Anna: Systemowa problematyka języków informacyjno-wyszukiwawczych: w polu widzenia nauczyciela akademickiego.

ZIN 2001 nr 1 s. 60-66.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze, zintegrowane systemy informacyjne, metadane

Artykuł przedstawia problemy dotyczące języków informacyjno-wyszukiwawczych w kontekście uniwersyteckich i bibliotekarskich doświadczeń autorki. Prezentowane poglądy dotyczą: piśmiennictwa z dziedziny JIW, pojmowania JIW, wprowadzania nowych technologii i budowania zintegrowanych systemów bibliotecznych, potrzeby budowania metadanych bibliotecznych oraz katalogów bibliotecznych w nowym heterogenicznym otoczeniu systemowym.

69. Sobięga Jolanta: Psychologiczne uwarunkowania zachowań informacyjnych.

ZIN 1999 nr 2 s. 96-102.

System informacyjno-wyszukiwawczy, użytkownik informacji, zachowania informacyjne, szkolenie użytkowników

Przedmiotem rozważań są procesy eskalacji i redukcji, czyli nasilania się i ograniczania zapotrzebowania na informację w trakcie jej użytkowania, warunkowane indywidualnymi cechami umysłu użytkowników. Celem tak zarysowanej analizy jest próba klasyfikacji zachowań informacyjnych.

70. Sobięga Jolanta: Dynamika przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie oraz informacji naukowej.

ZIN 2002 nr 2 s. 60-67.

System przekazywania informacji, cytowania źródeł informacji

W artykule zidentyfikowano m.in. następujące zmiany zachodzące w systemie przekazywania informacji z zakresu bibliotekoznawstwa oraz informacji naukowej – wzrost udziału informacji pochodzącej z innych dyscyplin naukowych; – wzrost udziału najnowszych źródeł informacji oraz tych form przekazywania, które tę informację zapewniają.

71. Sosińska-Kalata Barbara: Język informacyjno-wyszukiwawczy jako narzędzie organizacji wiedzy.

ZIN 2001 nr 2 s. 28-42.

Język informacyjno-wyszukiwawczy, organizacja wiedzy, kategorie wiedzy, modele organizacji wiedzy

W artykule omówione zostały podstawowe problemy dotyczące organizacji wiedzy w kontekście bibliotekoznawstwa i nauki o informacji. Główne zagadnienia zaprezentowane przez autorkę to: organizacja wiedzy a badania nad językami informacyjno-wyszukiwawczymi, kategorie wiedzy organizowanej w systemach informacyjnych, wiedza o organizacji zdeterminowanej przez języki informacyjno-wyszukiwawcze, podstawowe modele organizacji wiedzy zdeterminowane przez ogólne cechy strukturalne JIW, dyscyplinarna, kategoriałna i hybrydowa organizacja semantycznej wiedzy

dziedzinowej, relacyjna organizacja semantycznej wiedzy dziedzinowej, hierarchiczna organizacja semantycznej wiedzy dziedzinowej, organizacja wiedzy o problemie realizowana przez gramatykę zerową, organizacja wiedzy o problemie realizowana przez gramatykę pozycyjną, organizacja wiedzy o problemie realizowana przez gramatykę częściowo pozycyjną, organizacja wiedzy o problemie realizowana przez gramatykę niepozycyjną.

72. Stanuła Boroń Małgorzata: *Informacja, język i wiedza w ujęciu Karla R. Poppera.*

ZIN 2001 nr 1 s. 3-16.

Informacja, badania nad informacją, filozofia, wiedza, wiedza obiektywna, język, Popper Karl Raimund

Celem przedstawionych w tekście artykułu rozważań jest dogłębna i źródłowa analiza ujęcia informacji przez Karla R. Poppera.

73. Strojek Agnieszka: *Znaczenie terminu szara literatura.*

ZIN 2000 nr 1 s. 64-76.

Źródła informacji, szara literatura, dokumenty życia społecznego

Autorka analizuje definicje terminu szara literatura (ang. *grey literature*) i zwraca uwagę na błędne utożsamianie jej z dokumentami życia społecznego. W dalszej części artykułu przedstawia wykorzystanie szarej literatury przez małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) oraz organizację i zbiory szarej literatury w wybranych krajach – Wielkiej Brytanii i Niemczech.

74. Strojek Agnieszka: *Prawo powszechnego dostępu do informacji publicznej w świetle obowiązujących przepisów.*

ZIN 2002 nr 1 s. 98-109.

Informacja publiczna, upowszechnianie informacji publicznej, prawo do informacji, Biuletyn Informacji Publicznej

W artykule omówiono zagadnienia dotyczące upowszechniania prawa dostępu do informacji publicznej. Przedstawione zagadnienia to: prawo do informacji w Konstytucji III RP, ustawa o dostępie do informacji publicznej, Biuletyn Informacji Publicznej (BIP).

75. Szczepanowska Barbara: *Baza danych dokumentów elektronicznych – przykład rozwiązania w systemie ALEPH.*

ZIN 2001 nr 2 s. 98-106.

Baza danych DOKEL, system ALEPH, dokument elektroniczny, Centralny Instytut Ochrony Pracy

W artykule omówiono problemy związane z opracowaniem i tworzeniem bazy danych dokumentów elektronicznych (DOKEL) w Ośrodku Informacji i Dokumentacji Centralnego Instytutu Ochrony Pracy w Warszawie.

76. Tanewski Paweł: *O potrzebie uszczegółowienia określników chronologicznych.*

ZIN 2002 nr 2 s. 68-75.

Język haseł przedmiotowych, słownik języka haseł przedmiotowych, określniki chronologiczne

Artykuł został napisany z myślą o ewentualnym rozszerzeniu liczby określników chronologicznych używanych w bibliotekach polskich stosujących się do zaleceń opracowywanego i stale aktualizowanego przez Bibliotekę Narodową *Słownika języka haseł przedmiotowych*. Proponowane określniki chronologiczne dotyczą ważniejszych państw świata, dla których nie opracowano jeszcze ścisłych przedziałów czasowych dotyczących ich dwudziestowiecznej historii.

77. Tomaszczyk Jacek: *Metody oceniania interfejsów użytkownika.*
ZIN 2001 nr 2 s. 81-97.

Interfejs użytkownika, kryteria oceny interfejsów, metody oceny interfejsów

Metody oceniania interfejsów zależą przede wszystkim od tego, na jakim etapie jego projektowania jest prowadzona ocena. Wybór metody może zależeć od czasu, środków finansowych przeznaczonych na testowanie systemu a także liczby użytkowników, których można wykorzystać do badania. Najlepsze rezultaty przynosi łączenie kilku metod oceniania interfejsów, np. badanie heurystyczne i wybrana technika badania użytkowników. Autor omawia w artykule kryteria oceny interfejsów, metodę heurystyczną, metodę kognitywną oraz badanie użytkowników.

78. Tomaszczyk Jacek: *Zasady projektowania interfejsów.*
ZIN 2004 nr 1 s. 83-119.

System informacyjny, interfejs, zasady projektowania interfejsów, przetwarzanie informacji, użytkownik informacji

W artykule przedstawiono zasady i wskazówki dotyczące projektowania interfejsów obsługujących zautomatyzowane systemy informacyjno-wyszukiwawcze. Autor zwraca uwagę projektantów na szereg aspektów, które muszą uwzględnić, aby tworzone przez nich interfejsy cieszyły się dobrą opinią wśród użytkowników. Przedstawiony proces projektowania interfejsów obejmuje takie zagadnienia jak: niezawodność działania systemu, sprzężenie zwrotne (informacja dla użytkownika na temat sposobu interpretacji przez system wydawanych przez niego poleceń), obsługa błędów (jakość komunikatów o błędach), konsekwencja (konsekwentna interpretacja przez system działań użytkownika), dialog z użytkownikiem, łatwość w posługiwaniu się systemem, pomoc dla użytkownika, prezentacja na ekranie (komponenty interfejsu), możliwości zapisu wyników wyszukiwania.

79. Wereszczyńska-Cisło Barbara, Siwek Renata: *Problemy związane z budową bibliograficznej bazy artykułów naukowych.*
ZIN 2000 nr 1 s. 24-50.

System informacyjno-wyszukiwawczy, baza danych, projektowanie, MICRO CDS/ISIS, indeksowanie, wyszukiwanie

W artykule przedstawiono problemy związane z tworzeniem polskojęzycznej bazy artykułów relewantnych dla potrzeb użytkowników systemu informacyjno-wyszukiwawczego, zawartych w czasopismach gromadzonych w Bibliotece Instytutu Biotechnologii Przemysłu Spożywczego (IBPRS). Projektowanie i budowa bibliograficznej bazy danych, pn. Baza ZINT (Baza Zakładu Informacji Naukowo-Technicznej IBPRS), przy stosowaniu odpowiedniego deskryptorowego języka informacyjno-wyszukiwawczego oraz opracowanych na podstawie badań środków zapewniających optymalną efektywność wyszukiwania informacji, to podstawowe, poruszane w tekście zagadnienia.

80. Williams Peter, Nicholas David, Huntington Paul: *Wykorzystanie Internetu : typologia użytkowników.*
ZIN 2002 nr 1 s. 3-14.

Internet, dziennikarze, kategorie użytkowników, badania

W artykule zaprezentowane zostały wyniki badania przeprowadzonego w środowisku dziennikarzy przez grupę badaczy brytyjskich z City University w Londynie na temat wykorzystania Internetu w praktyce. Autorzy analizują wyniki badania w dwóch kategoriach: czynniki wpływające na korzystanie z Internetu (dostęp, stanowisko, doświadczenie w poszukiwaniach online, płeć, szkolenie), typologia użytkowników Internetu (fanatycy sieci, internauci motywowani ekonomicznie, pragmatycy, użytkownicy okazjonalni, entuzjastyczni nowicjusze, niedowiarki).

81. **Wolosz Jan:** *Dostęp do informacji a rola Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* ZIN 2001 nr 2 s. 3-11.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, polityka biblioteczna, prawodawstwo, współpraca

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, największa, licząca ok. 9 tys. członków, organizacja pracowników bibliotek i ośrodków informacji naukowej, utworzona została w 1917 r. jako Związek Bibliotekarzy Polskich, ma bogate tradycje i wielki dorobek. Autor – przewodniczący SBP – przedstawia w artykule krótką historię Stowarzyszenia, jego zadania statutowe, władze, kierunki działalności, program działania na lata 2001-2005 i jego podstawowe cele oraz narzędzia i środki umożliwiające realizację wpisanych do programu zamierzeń.

82. **Woźniak Jadwiga:** *Internet – spojrzenie z perspektywy organizacji informacji.*

ZIN 2004 nr 1 s. 29-45.

Internet, dokument internetowy, organizacja informacji, ontologia, język informacyjno-wyszukiwawczy

Artykuł przedstawia zagadnienia związane z Internetem przez pryzmat organizacji informacji w samej sieci, jak i z perspektywy nauki o informacji, w tym teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych. Główne problemy zaprezentowane przez autorkę to: indeksowanie zasobów sieci, metody organizacji zasobów informacyjnych Internetu, system nawigacyjny, formułowanie instrukcji wyszukiwawczych w wyszukiwarkach internetowych, zasady porządkowania odpowiedzi wyszukiwarki na pytanie użytkownika. Innym ważnym zagadnieniem poruszonym w artykule jest stosunek środowiska bibliotekarzy i pracowników informacji do „problemu Internetu”.

83. **Zawado Hanna:** *Elektroniczne wydawnictwa ciągle w bibliotekach.*

ZIN 2002 nr 2 s. 86-93

Czasopisma elektroniczne, wydawnictwa online, biblioteki narodowe, Internet, ISSN

Artykuł opracowano na podstawie materiałów z międzynarodowych warsztatów, które odbyły się w Zagrzebiu w kwietniu 2001 roku. Autorka przedstawia zagadnienia dotyczące: czasopism elektronicznych w bibliotekach narodowych, dostępu do czasopism elektronicznych, a także zmian w systemie ISSN. Artykuł uzupełnia omówienie sytuacji czasopism elektronicznych w krajach Europy Południowej, Środkowej, Wschodniej oraz uwagi na temat doświadczeń fińskich z elektronicznymi zasobami ciągłymi.

84. **Zybert Elżbieta Barbara:** *Studenci kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo a przyszłość zawodu.*

ZIN 2003 nr 2 s. 88-99.

Studia bibliotekoznawcze, studenci IINiSB UW, program studiów, badania sondażowe, bibliotekarz, pracownik informacji, prestiż zawodu bibliotekarza

Personel bibliotek i ośrodków informacji, ich kwalifikacje, kompetencje i cechy osobowościowe stanowią o ocenie tych instytucji, ich wizerunku a także satysfakcji użytkowników. Problemy te stały się inspiracją do przeprowadzenia badań sondażowych wśród studentów Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w semestrze letnim 2002/2003. Badaniem objęto łącznie 185 osób. Ankieta badania koncentrowała się na pytaniach o powody podjęcia studiów, wiedzę na temat zawodu bibliotekarza/pracownika informacji, pracę w bibliotece/ośrodku informacji, program studiów, prestiż zawodowy bibliotekarza/pracownika informacji, poprawę wizerunku zawodu, oraz przyszłości zawodu. Autorka prezentuje w artykule wyniki tych badań i wnioski wskazujące na ich znacznie szerszy charakter dotyczący refleksji nad przyszłością zawodu.

RECENZJE I OMÓWIENIA

85. Babik Wiesław: **Problemy i metody nauki o informacji**.
[Omów.] ZIN 2000 nr 1 s. 102-104.
86. Bajor Agnieszka: **Monografia bibliograficzna : analiza modelowa**. Częstochowa: „e media” 2003
Rec. Adam Jachimczyk: *Monografia bibliograficzna: analiza modelowa*. Częstochowa: „e media” 2003
ZIN 2004 nr 2 s. 86-89.
87. Bator Andrzej: **Polskie wersje języków informacyjno-wyszukiwawczych. Próba oceny zagrożeń na podstawie polskiej wersji MEDICAL SUBJECT HEADINGS**.
[Omów.] ZIN 2000 nr 1 s. 90-97.
88. **Bibliografia: metodyka i organizacja**. Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Warszawa: Wydaw. SBP 2000, 351 s.
Rec. Stanisława Kurek-Kokocińska: *Bibliografia a potrzeby nauczyciela przedmiotu*.
ZIN 2001 nr 1 s. 76-81.
89. Biliński Lucjan: **Biblioteki publiczne końca XX wieku**. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 340 s.
Rec. Katarzyna Malinowska: *Biblioteki publiczne końca XX wieku*.
ZIN 2002 nr 1 s. 130-131.
90. Chmielewska-Gorczyca Ewa: **Oświata: mikrotezaurus**. Warszawa: Wydaw. Sejmowe 1998, 97 s.
Rec. Stanisława Kurek-Kokocińska: *Terminologia z dziedziny oświaty w strukturze Mikrotezaurusa*.
ZIN 1999 nr 1 s. 45-49.
91. Chmielewska-Gorczyca Ewa: **Ochrona środowiska: mikrotezaurus**. Warszawa: Wydaw. Sejmowe 1998, 137 s.
Rec. Barbara Wereszczyńska-Cisło: *Mikrotezaurus Ochrona środowiska opracowany w Bibliotece Sejmowej*.
ZIN 1999 nr 1 s. 50-57.
92. Chmielewska-Gorczyca Ewa: **Zdrowie: mikrotezaurus**. Warszawa: Wydaw. Sejmowe 1998, 97 s.
Rec. Barbara Wereszczyńska-Cisło: *Mikrotezaurus Zdrowie opracowany w Bibliotece Sejmowej*.
ZIN 1999 nr 1 s. 58-62.
93. Cisek Sabina: **Filozoficzne aspekty informacji naukowej**. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2002, 142 s.
Rec. Barbara Sosińska-Kalata: *Filozoficzne uwarunkowania nauki o informacji*.
ZIN 2003 nr 1 s. 91-94.

94. Flakiewicz Wiesław: **Systemy informacyjne w zarządzaniu. Uwarunkowania, technologie, rodzaje.** Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2002, 233 s. (Academia Oeconomica).
Rec. Wiesław Babik: *Językowe uwarunkowania systemów informacyjnych w zarządzaniu.*
ZIN 2002 nr 1 s. 124-126.
95. Frączek Renata: **Komputeryzacja bibliotek wyższych szkół technicznych. Kierunki i metody.** Praca doktorska. Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny. Promotor: prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki. Katowice 1999 [niepubl.].
Omów. Renata Frączek: *Komputeryzacja bibliotek wyższych szkół technicznych. Kierunki i metody.*
ZIN 2000 nr 1 s. 82-86
96. Januszko W.: **Systemy informacji gospodarczej.** Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 154 s. (Nauka-Dydaktyka-Praktyka ; 48)
Rec. Katarzyna Materska: *Systemy informacji gospodarczej.*
ZIN 2002 nr 1 s. 127-129.
97. Jarmoszuk Zina: **EBIB – Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy.** [Omów.] ZIN 2000 nr 2 s. 78-82.
98. Jarmoszuk Zina: **Pole semantyczne kultury w językach i systemach informacyjno-wyszukiwawczych (problemy metodologiczne).** Praca doktorska. Uniwersytet Warszawski, Wydział Neofilologii. Promotor: prof. dr hab. Bożenna Bojar. Warszawa 2004, 326 s.
Omów. Zina Jarmoszuk: *Pole semantyczne kultury w językach i systemach informacyjno-wyszukiwawczych (problemy metodologiczne).*
ZIN 2004 nr 2 s.80-85.
99. **Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa.** Pod red. T. Głowackiej. Warszawa: Wydaw. SBP 2000.
Rec. Jadwiga Sadowska: *O języku haseł przedmiotowych KABA – Spojrzenie z zewnątrz.*
ZIN 2001 nr 1 s. 69-75.
100. Kaczarowska Małgorzata: **Przydatność bazy PSJC-Polish Scientific Journal Contents w poszukiwaniach informacji o polskich publikacjach z zakresu nauk biologicznych i rolniczych.** [Omów.] ZIN 2003 nr 1 s. 95-99.
101. Kozaczuk Teresa: **Zautomatyzowane systemy opracowania zbiorów w bibliotekach akademii ekonomicznych w Polsce.** Praca doktorska. Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny. Promotor: prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki. Katowice 1999 [niepubl.].
Omów. Teresa Kozaczuk: *Zautomatyzowane systemy opracowania zbiorów w bibliotekach akademii ekonomicznych w Polsce.*
ZIN 2000 nr 1 s. 77-81.

102. Kurek-Kokocińska Stanisława: **System informacyjny dla dzieci i młodzieży o książkach, filmach i grach. Studium teoretyczne.** Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego 1999, 263 s.
Rec. Bożenna Bojar: *System informacyjny – wprowadzenie dzieci i młodzieży w kulturę.*
ZIN 1999 nr 2 s. 109-114.
103. Nahotko Marek: **Metadane jako narzędzie opracowania elektronicznych zasobów sieciowych.** Praca doktorska. Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny, Instytut Bibliotekoznawstwa. Promotor: prof. dr hab. Wanda Pindłowa. Wrocław 2003, 346 s. [maszynopis].
Omów. Marek Nahotko: *Metadane jako narzędzie opracowania elektronicznych zasobów sieciowych.*
ZIN 2003 nr 2 s. 101-117.
104. Nahotko Marek: **Metadane : sposób na uporządkowanie Internetu.** Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2004, 202 s. (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego; 1270. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej pod red. Marii Kocójowej, Zeszyt 6 (8) 2004).
Rec. Jadwiga Woźniak-Kasperek: „*Metadane*” – a co dalej?
ZIN 2004 nr 2 s. 90-95.
105. Nicholas David: **Ocena potrzeb informacyjnych w dobie Internetu: idee, metody, środki.** Przeł. z ang. J. Woźniak, M. Kisilowska. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 123 s.
Rec. Maria Próchnicka: *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie Internetu.*
ZIN 2001 nr 2 s. 122-125.
106. **Nowa Biblioteka.**
Rec. Marta Siwek, Bartosz Matusiak: *Nowa Biblioteka. Czasopismo Koła Naukowego Bibliotekoznawców Uniwersytetu Śląskiego. Nr 1 wiosna/lato 1998.*
ZIN 1999 nr 1 s. 75-77.
107. Ożdżyński Jan, Surowaniec Józef: **Teoria i praktyka terminologii logopedycznej.** Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2000, 310 s. (Prace Monograficzne AP w Krakowie ; 289).
Rec. Wiesław Babik: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze a teoria i praktyka terminologii logopedycznej.*
ZIN 2001 nr 2 s. 126-128.
108. Petzel Jacek: **Informatyka prawnicza: zagadnienia teorii i praktyki.** Warszawa: Liber 1999, 335 s.
Rec. Hanna Popowska: *Informacja prawnicza w literaturze.*
ZIN 1999 nr 2 s. 126-145.
109. Pieńkos Jerzy: **Podstawy juryslingwistyki: język w prawie – prawo w języku.** Warszawa: Muza S.A. Oficyna Prawnicza 1999, 231 s.
Rec. Hanna Popowska: *Juryslingwistyka w polskim wydaniu.*
ZIN 1999 nr 2 s. 115-125.

110. Pietraszkiewicz J., Stankiewicz Z., Żmijewska U.: **Słownik języka informacyjno-wyszukiwawczego biblioteki społeczno-ekonomicznej**. Wrocław: Wydaw. Akademii Ekonomicznej 1997, 100 s.
Rec. Wiesław Babik: *Język słów kluczowych dla systemu informacji z dziedziny nauk społeczno-ekonomicznych*.
ZIN 1999 nr 2 s. 146-148.
111. Radwan-Röhrenscheff Marcin: **Mikrotezaury Prawo konstytucyjne i Prawo cywilne**.
[Omów.] ZIN 2000 nr 1 s. 87-89.
112. Roberts S., Roberts J.: **Pełna analiza systemowa**. Warszawa: Wydaw. Naukowo-Techniczne, 1999.
Rec. Cezary Dziulka: *Analiza systemowa w ujęciu niekonwencjonalnym. Recenzja podręcznika S. i J. Robertsonów*.
ZIN 1999 nr 1 s. 72-74.
113. Rosenfeld Louis, Morville Peter: **Architektura informacji w serwisach internetowych**. Tłumaczenie: K. Masłowski, T. Jarzębowicz. Gliwice: Helion, cop. 2003, 502 s.
Rec. Aneta Firlej-Buzon: *O architekturze informacji*.
ZIN 2004 nr 1 s.129-131.
114. Rudnik-Karwatowa Z., Karpińska H.: **Słownik słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego**. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy 1999, 109 s.
Rec. Wiesław Babik: *Język słów kluczowych językoznawstwa sławistycznego – próba charakterystyki*.
ZIN 2000 nr 2 s. 74-77.
115. Sadowska Jadwiga: **Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”**. Warszawa: Biblioteka Narodowa 2000. (Prace Instytutu Bibliograficznego ; 35).
Rec. Jadwiga Woźniak: *Teoria Adama Łysakowskiego a praktyka „Przewodnika Bibliograficznego”*.
ZIN 2000 nr 2 s. 71-73.
116. Sadowska Jadwiga: **Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej : poradnik**. Warszawa: Biblioteka Narodowa 2001, 190 s. (Prace Instytutu Bibliograficznego ; 37).
Rec. Eugeniusz Scibor: *Poradnik dla zainteresowanych językiem haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*.
ZIN 2002 nr 1 s. 116-123.
117. Sadowska Jadwiga: **Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej: studium analityczno-porównawcze**. Warszawa: Biblioteka Narodowa 2003 (Prace Instytutu Bibliograficznego ; 40).
Rec. Jolanta Hys: *O książce Jadwigi Sadowskiej Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej: studium analityczno-porównawcze*.
ZIN 2004 nr 1 s. 132-134.

118. Skalska-Zlat Marta: **Bibliografia w Polsce 1945-1996 : naukoznawcza analiza dyscypliny**. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002, 401 s. (Acta Universitatis Wratislaviensis ; 2337)

Rec. Jadwiga Sadowska: *Obraz bibliografii polskiej w latach 1945-1996*. ZIN 2002 nr 2 s. 105-110.

119. **Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych**. Oprac. B. Bojar. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 363 s. (Nauka-Dydaktyka-Praktyka ; 56).

Rec. Eugeniusz Ścibor: *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. ZIN 2002 nr 2 s. 94-100.

120. Sobielga Jolanta: **O większe znaczenie analiz ilościowych w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej – wyjaśnienia w związku z artykułem Stanisława Kurek-Kokocińskiej¹**.

[Omów.] ZIN 2003 nr 2 s. 118-124.

121. Sosińska-Kalata Barbara: **Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach**. Warszawa: Wydaw. SBP 1999, 388 s. (Nauka-Dydaktyka-Praktyka ; 33)

Rec. Bożenna Bojar: *Kognitywizm – nowy paradygmat informacji naukowej*. ZIN 1999 nr 2 s. 103-108.

122. Sosińska-Kalata Barbara: **Klasyfikacja : struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych**. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 262 s. (Nauka-Dydaktyka-Praktyka ; 52)

Rec. Bożenna Bojar: *Klasyfikacja*. ZIN 2002 nr 2 s. 101-104.

123. Tomaszczyk Jacek: **Interfejs użytkownika w bazach danych na dyskach optycznych CD-ROM**. Praca doktorska. Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny. Promotor: prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki. Katowice 2001 [niepubl.].

Omów. Jacek Tomaszczyk: *Interfejs użytkownika w bazach danych na dyskach optycznych CD-ROM*. ZIN 2001 nr 2 s. 119-121.

124. **W drodze do społeczeństwa informacyjnego**. Zbiór prac pod redakcją Józefa Lubacza. Warszawa: Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, Ośrodek Zagadnień Społeczeństwa Informacyjnego, 1999, 250 s.

Rec. Zina Jarmoszuk: *Człowiek – informacja – społeczeństwo. W drodze do społeczeństwa informacyjnego*. ZIN 2000 nr 1 s. 105-110.

125. Wojciechowski Jacek: **Praca z użytkownikiem w bibliotece**. Warszawa: Wydaw. SBP 2000, 186 s.

Rec. Maria Rekowska: *Praca z użytkownikiem w bibliotece*. ZIN 2001 nr 1 s. 82-85.

---

¹ Stanisława Kurek-Kokocińska: *O metodologię badań porównawczych czasopism bibliotekoznawczych i informacyjnych*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2002 nr 2 s. 53-59.

126. Woźniak Jadwiga: **Kategoryzacja : studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych**. Warszawa: Wydaw. SBP 2000, 224 s. (Nauka-Dydaktyka-Praktyka ; 36)

Rec. Bożenna Bojar: „Dostrzec to, co wspólne”
ZIN 2000 nr 1 s. 98-101.

127. **Zarządzanie biblioteką : najnowsze kierunki w bibliotekarstwie brytyjskim : wybór tekstów**. Red. Ivor Kemp, Teresa Wildhardt. Warszawa: Wydaw. SBP 1998, 223 s.

Rec. Maria Wrocławska: *Zarządzanie biblioteką*.
ZIN 1999 nr 1 s. 63-71.

KRONIKA

128. Babik Wiesław: *Informacja – Wiedza – Gospodarka*. VI Krajowe Forum Informacji Naukowej. Katowice, wrzesień 2001.

ZIN 2001 nr 2 s. 129-133.

129. Babik Wiesław: *Spółeczeństwo i gospodarka oparta na wiedzy*. Ustroń, 17-19 września 2003.

ZIN 2003 nr 2 s. 143-145.

130. Bereśniewicz Maria: Ogólnopolska konferencja Komisji Opracowania Zbiorów przy ZG SBP: *Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze*. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003 r.

ZIN 2003 nr 2 s. 146-150.

131. Bierczyński Piotr: *Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych dla literatury pięknej dla dorosłych*. Warszawa, kwiecień 1999.

ZIN 1999 nr 1 s. 81-83.

132. Bierczyński Piotr: *Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego*. Warszawa, 7-9 grudzień 1999.

ZIN 2000 nr 1 s. 114-118.

133. Bierczyński Piotr: Ogólnopolskie warsztaty w Bibliotece Narodowej: *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (18-19 X 2000)*. *Charakterystyki wyszukiwawcze literatury pięknej (20 X 2000)*.

ZIN 2000 nr 2 s. 83-88.

134. Bojar Bożenna: *Eugeniusz Ścibor (1929-2003)*.

ZIN 2003 nr 2 s. 125-127.

135. Bojar Bożenna: *Bibliografia najważniejszych prac Eugeniusza Ścibora*.

ZIN 2003 nr 2 s. 128-129.

136. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 1998/1999*

ZIN 1999 nr 2 s. 151-170.

137. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 1999/2000*

ZIN 2000 nr 2 s. 92-112.

138. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2000/2001*

ZIN 2001 nr 2 s. 134-156.

139. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2001/2002*

ZIN 2002 nr 2 s. 125-146.

140. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2002/2003*

ZIN 2003 nr 2 s. 152-179.

141. Brzóska Robert: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2003/2004*

ZIN 2004 nr 2 s. 96-125.

142. Drzewiecki Marcin: *Akredytacja kierunku Bibliotekoznawstwo i Informacja Naukowo-Techniczna.*

ZIN 2002 nr 2 s. 119-124.

143. Filip Dorota: *Język haseł przedmiotowych KABA, opracowanie literatury pięknej dla dorosłych.* Warszawa, czerwiec 1999.

ZIN 1999 nr 2 s. 149-150.

144. Górska Elżbieta: *Automatyzacja bibliotek publicznych.* Warszawa-Miedzeszyn 6-8 listopada 2000 r.

ZIN 2001 nr 1 s. 87- 89.

145. Hys Jolanta: *Międzynarodowa konferencja Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju.* Lublin, 10-12 września 2002.

ZIN 2002 nr 2 s. 113-116.

146. Jarmoszuk Zina: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Rozmowy na koniec wieku.* Warszawa, 1 grudnia 2000.

ZIN 2001 nr 1 s. 90.

147. Kisilowska Małgorzata: *Szukając smaku życia... Sprawozdanie z konferencji jubileuszowej Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego.* Warszawa, 26-28 maja 2003.

ZIN 2003 nr 2 s. 130-135.

148. Kurek-Kokocińska Stanisława: *Bibliografia „Zagadnień Informatyki Naukowej” 1993-1998*.
ZIN 1999 nr 1 s. 85-119.
149. Sadowska Jadwiga: *Konferencja na temat harmonizacji terminologii w nauce o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego*. Warszawa, 24 października 2002.
ZIN 2002 nr 2 s. 117-118.
150. Sadowska Jadwiga: *Sesja jubileuszowa w 50. rocznicę śmierci Adama Łysakowskiego*. Warszawa, 10 września 2002.
ZIN 2002 nr 2 s. 111-112.
151. Strzelecki Tobiasz: *Tajemnice, seks i piractwo komputerowe... Access 2000: Własność intelektualna a prawo do wiedzy*. VII Międzynarodowe Sympozjum BOBCATSSS. Kraków, 24-26 styczeń 2000.
ZIN 2000 nr 1 s. 119-121.
152. Szewczak Jolanta: *Seminarium Bibliotekarz dziedziny w bibliotekach uniwersyteckich*. Toruń 26-27 października 2000 r.
ZIN 2000 nr 2 s. 89-91
153. Szymula Robert: *Trzecia międzynarodowa Konferencja CoLIS DIGITAL LIBRARIES*. Dubrownik, 23-26 maj 1999
ZIN 2000 nr 1 s. 111-113.
154. Wilczyńska Grażyna M.: *Konferencja na temat współpracy bibliotek* Lublin, grudzień 1998.
ZIN 1999 nr 1 s. 78-80.
155. Znajomski Artur: *V Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*. Warszawa, 11-13 czerwca 2003.
ZIN 2003 nr 2 s. 136-142.

INDEKS OSOBOWY

- Apresjan Ju.D. 1
Artowicz Elżbieta 1
- Babik Wiesław 2, 3, 4, 5, 6, 85, 94, 107,
110, 114, 128, 129
Bajor Agnieszka 86
Banacka Maria 136, 138, 139, 140, 141
Bańkowska-Bober Krystyna 7
Bator Andrzej 87, 136, 140
Bereśniewicz Maria 8, 130
Bieńkowska Barbara 136, 137, 138, 139,
141
Bierczyński Piotr 131, 132, 133
Biliński Lucjan 89
Bojar Bożenna 9, 10, 11, 12, 102, 119,
121, 126, 134, 135
Brzóska Robert 136, 137, 138, 139, 140,
141
Buchwald-Pelcowa Paulina 136, 137,
138, 139, 140, 141
- Chmielewska-Gorczyca Ewa 90, 91, 92
Cisek Sabina 9
Czapnik Grzegorz 13
- Dimčev Aleksandār 14
Dobrowolski Zdzisław 139, 141
Dobrzelewski Seweryn 136, 137, 138,
141
Drabek Aneta 15
Drzewiecki Marcin 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142
Dzięgielewski Jan 138, 140, 141
Dziulka Cezary 16, 17, 112
- Filip Dorota 143
Firlej-Buzon Aneta 18, 113
Flakiewicz Wiesław 94
Franke Jerzy 140
Frączek Renata 95
Froehlich Thomas J. 19
- Gliński Wiesław 138, 140, 141
Głowacka Ewa 20, 21
Głowacka Teresa 22, 99
Gosiewski Jan 136, 137, 138, 139, 140,
141
Górska Elżbieta 144
Grabowska Dorota 139, 140, 141
Grabowska Marta 136, 137, 138, 139,
140, 141
Grygowski Dariusz 136, 137, 138, 139,
140, 141
- Huntington Paul 80
Hys Jolanta 117, 145
- Iwanowski Marek 136, 140, 141
Jachimczyk Adam 86
- Janiak Jan 24
Januszko W. 96
Jarmoszuk Zina 25, 26, 27, 28, 29, 30,
97, 98, 124, 146
Jaskowska Bożena 31
Jewuła Beata 32
- Kaczarowska Małgorzata 100
Kaliszuk Jerzy 140, 141
Kamler Anna 138, 140, 141
Karpińska H. 114
Kemp Ivor 127
Kisilowska Małgorzata 33, 34, 35, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 147
Kolodziejska Jadwiga 137, 138, 139, 140,
141
Kossonoga Jan 62
Kotalska Barbara 36
Kozaczuk Teresa 101
Kuliński Wojciech 37
Kurek-Kokocińska Stanisława 38, 39, 40,
41, 42, 88, 90, 102, 148
Kuźmina Dariusz 140, 141
- Lelewel Joachim 41
Lubacz Józef 124
Luterek Mariusz 43
- Łysakowski Adam 62, 64, 115, 150
- Malesza Ewa 44
Malinowska Katarzyna 89
Materska Katarzyna 96, 136, 137, 138,
139, 140, 141
Matusiak Bartosz 106
Mec Ewa 45
Morville Peter 113
- Nahotko Marek 46, 103, 104
Nicholas David 47, 80, 105
Niedźwiedzka Barbara 48
Nosowicz Jan Franciszek 141
- Ochmański Mikołaj 138, 139, 140, 141
Oźdżyński Jan 107
- Padziński Andrzej 49
Papuzińska-Beksiak Joanna 136, 137,
138, 139, 140, 141
Parfiniewicz Zofia 50
Pasek Aniela 51
Patkaniowska Danuta 52
Petzel Jacek 108
Pieńkos Jerzy 109
Pietraszkiewicz J. 110
Piotrowska Ewa 53
Podgórski Wojciech Jerzy 137, 138, 139
Popowska Hanna 54, 55, 108, 109
Popper Karl Raimund 72

- Potkowski Edward 136,137, 138, 139, 140, 141
 Próchnicka Maria 56, 57, 58, 105
 Przystek-Samokowa Maria 35, 139, 140, 141
 Przybysz Marzena 59
 Puchalski Jacek 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Radziejowska-Hilchen Anna 136, 139
 Radwan-Röhrenscheff Marcin 111
 Rekowska Maria 125
 Roberts S. 112
 Roberts J. 112
 Rosenfeld Louis 113
 Roszkowski Marcin 60
 Rudnik-Karwatowa Z. 114
 Rutkowska Anna 61
 Rybińska Krystyna 50
 Sadowska Jadwiga 62, 63, 64, 65, 66, 67, 99, 115, 116, 117, 118, 149, 150
 Sawoniak Henryk 66
 Sitarska Anna 68
 Siwek Marta 106
 Siwek Renata 79
 Skalska-Zlat Marta 118
 Skrzypczak Andrzej 139, 140, 141
 Sobielga Jolanta 69, 70, 120
 Sosińska-Kalata Barbara 71, 93, 121, 122, 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Soszyński Jacek 136, 138, 139, 140, 141
 Stanisławska-Kloc Sybilla 32
 Stankiewicz Z. 110
 Stanula-Boroń Małgorzata 72
 Strojek Agnieszka 73, 74
 Strzelecki Tobiasz 151
 Surowaniec Józef 107
 Szczepanowska Barbara 75
 Szewczak Jolanta 152
 Szymula Robert 153
 Ścibor Eugeniusz 116, 119, 134, 135
 Tanewski Paweł 76
 Tobera Marek 138, 139, 140, 141
 Tomaszczyk Jacek 77, 78, 123
 Wawrzyńczyk Jan 136, 137
 Wereszczyńska-Cisło Barbara 79, 91, 92
 Wilczyńska Grażyna M. 154
 Wildhardt Teresa 127
 Williams Peter 80
 Wojakowski Józef 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Wojciechowski Jacek 125
 Wołosz Jan 81
 Woźniak Jadwiga 82, 104, 115, 126, 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Woźniak-Kasperek Jadwiga zob. Woźniak Jadwiga
 Wrocławska Maria 127
 Zając Michał 139, 140, 141
 Zając Renata 53
 Zawado Hanna 83
 Znajomski Artur 155
 Zyburt Elżbieta Barbara 84, 136, 137, 138, 139, 140, 141
 Żmigrodzki Zbigniew 88
 Żmijewska U. 110

INDEKS RZECZOWY

- Akademia Wychowania Fizycznego (Wrocław) 51
 akty prawne 7,
 analiza bibliometryczna 15, 51
 analiza systemowa 112
 architektura informacji 60, 113
 badania nad informacją 72
 badania porównawcze 40
 badania potrzeb informacyjnych 47
 badania użytkowników informacji 80
 badania sondażowe 84
 badania ilościowe 26, 120
 baza danych 19, 32,
 baza danych ART 54
 baza danych bibliograficzna 51, 79
 baza danych CD ROM 123
 baza danych DOKEŁ 75
 baza danych Journal Citation Reports 15
 baza danych PSJC – Polish Scientific Journal Contents 100
 bibliografia 51, 64, 66, 86, 88, 118, 155
 bibliografia narodowa 7,
Bibliografia Bibliografii Polskich 59
 bibliografia *Zagadnień Informacji Naukowej* (1993-1998) 148
bibliologia 64
 bibliometria 15, 51
biblioteka 14, 16, 17, 20, 24, 31, 35, 39, 49, 89, 95, 125, 127, 132, 144, 153, 154
 biblioteka narodowa 83
 Biblioteka Narodowa Francji 36

biblioteka naukowa 53, 132
 biblioteka Politechniki Białostockiej 44
 biblioteka Sejmowa 54
 biblioteka społeczno-ekonomiczna 110
 biblioteka uniwersytecka 152
 biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 22
 biblioteki akademii ekonomicznych 101
 bibliotekarstwo 14, 41
 bibliotekarz 41, 84, 152
 bibliotekoznawstwo 70, 120
Biuletyn Informacji Publicznej 74
 Bułgaria 14
 Centralny Instytut Ochrony Pracy 75
 charakterystyka wyszukiwawcza 131
 czasopisma bibliotekoznawcze 15, 40, 106
 czasopisma elektroniczne 53, 83
 czasopisma naukowe 53, 79
 definicje 11
 definicje kultury 25
 dokument elektroniczny 75
 dokument internetowy 82
 dokumenty życia społecznego 73
 dziennikarze 26, 80
 ekologia informacji 5
Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB 97
 filologia 52
 filozofia 72, 93
 globalizacja 39
 hasło przedmiotowe 52, 115
 hipertekstowy system informacji 25, 27, 60
 heurystyka 18
 indeks leksykalny 1,
 indeks rzeczowy 1,
 indeks semantyczny 1,
 indeksowanie 1, 52, 54, 79
 informacja 39, 72, 119
 informacja gospodarcza 96
 informacja naukowa 70, 93, 120, 128
 informacja prasowa 54
 informacja prawnicza 108
 informacja publiczna 43, 74
 informacja publiczna elektroniczna 43
 infrastruktura informatyczna 50
 Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej 59, 65
 Instytuty Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej 45
 Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego 136, 137, 138, 139, 140, 141, 147
 interfejs 78, 123
 interfejs dialogowy 58
 interfejs użytkownika 56, 77, 123
 Internet 13, 18, 19, 26, 29, 37, 43, 45, 47, 80, 82, 83, 103, 104, 105
 Internet katalogi tematyczne 13
 Internet portale 43
 Internet serwisy informacyjne 45, 60, 61, 113
 Internet wyszukiwarki 29, 37
 ISBN 63
 ISMN 63
 ISSN 63, 83
 język informacyjno-wyszukiwawczy 2, 9, 10, 12, 23, 28, 30, 34, 38, 42, 44, 49, 52, 62, 68, 71, 82, 87, 98, 110, 119, 126, 130, 145, 146
 język informacyjno-wyszukiwawczy ART 54
 język deskryptorowy 55
 język haseł przedmiotowych 55, 62, 76
 język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej 8, 34, 42, 116, 117, 133
 język haseł przedmiotowych KABA 22, 34, 42, 52, 99, 143
 język haseł przedmiotowych RAMEAU 36
 język naturalny 1, 23, 42
 język rosyjski 1,
 język słów kluczowych 38, 114
 językoznawstwo 10
 językoznawstwo sławistyczne 114
 jurlingwistyka 109
 kartoteka haseł autorytatywnych RAMEAU 36
 kartoteka haseł wzorcowych KABA 22
 katalog biblioteczny 55
 katalog przedmiotowy 64
 katalogowanie 53
 kategoryzacja 126
 klasyfikacja 122
 klasyfikacja pielęgniarstwa 33
 klasyfikacja terminologii zdrowia 33
 kognitywizm 9
 komputeryzacja 16, 24, 56, 95, 144
 kultura 25, 28, 29, 30, 61, 98, 102
 kultura definicje 25
 kultura organizacyjna 31
 learning organization 20
 lingwistyka strukturalna 10
 literatura piękna 131, 143
 MeSH.PL (Medical Subject Headings) 34, 87
 metadane 103, 104
 metatekst 27

- Międzynarodowa klasyfikacja praktyki
 pielęgniarskiej (ICNP) 33
 mikrotezaurus 111
 mikrotezaurus *Oświata* 90
 mikrotezaurus *Ochrona środowiska* 91
 mikrotezaurus *Zdrowie* 92
 Narodowy Uniwersalny Katalog Central-
 ny 49
 nauka o informacji 38, 85, 149
 nauka o książce 64
 normy 7
 normy terminologiczne 11
 określniki chronologiczne 76
 ontologia 46, 82
 opis bibliograficzny 32
 opracowanie rzeczowe 49, 132
 opracowanie zbiorów 101
 oprogramowanie ALEPH 44, 54, 75
 oprogramowanie MICRO CDS/ISIS 79
 organizacja informacji 29, 82
 organizacja wiedzy 71, 121
 ośrodek informacji 35
 ośrodek informacji naukowej 17
 placówki informacyjne 31
 pole dokumentacyjne 12, 30
 pole informacyjne 12
 pole leksykalne 12
 pole semantyczne 12, 25, 28, 39, 98
 pole tematyczne 12, 27
 polityka biblioteczna 81
 polityka informacyjna 39, 43
Polska Bibliografia Bibliologiczna 59
Polski tezaurus medyczny Głównej Biblio-
 teki Lekarskiej PTM GBL 34
 potrzeby informacyjne 3, 47, 55, 105
 pracownik informacji 21, 47, 84
 prawo autorskie 32, 151
 prawo do informacji 74
 prawodawstwo 81
 proces informacyjny 3,
Przewodnik Bibliograficzny 115
 przetwarzanie informacji 4, 78
 rekord bibliograficzny 32
 sieci neuronowe 4, 6
 słowa kluczowe 38
*Słownik encyklopedyczny informacji, języ-
 ków i systemów informacyjno-wyszuki-
 wawczych* 119
Social Science Citation Index 15
 społeczeństwo informacyjne 14, 39, 47,
 124, 149
 statystyka wydawnicza 7
 Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 81
 strony www 61
 strukturalizm 9
 studia bibliotekoznawcze 84, 142
 system informacyjno-wyszukiwawczy 1,
 2, 3, 4, 6, 10, 12, 16, 19, 30, 46, 56, 57,
 58, 60, 69, 78, 79, 98, 102, 119, 121
 szara literatura 73
 sztuczna inteligencja 46
 technologie informacyjne 5, 50
 termin 2,
 terminologia 2, 38, 149
 terminologia logopedyczna 107
 terminologia z zakresu pielęgniarstwa 34
 udostępnianie informacji 43, 53
 Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta 44
 użytkownik informacji 26, 35, 47, 48, 56,
 57, 58, 69, 78, 125, 130
 wiedza 6, 71, 72, 121, 122, 129
 wiedza obiektywna 72
 województwo podlaskie 61
*Wykaz polskich bibliografii nieopubliko-
 wanych* 59
 wyszukiwanie informacji 18, 55, 58, 79
 zachowania informacyjne 48, 69
 zarządzanie 94
 zarządzanie informacją 3, 5, 21
 zarządzanie organizacją 17, 20, 21, 24,
 127
 zarządzanie wiedzą 21, 71, 121, 129
 źródło informacji 13, 70, 73

Spis treści

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

Wiesław Babik ZARZĄDZANIE WIEDZĄ WE WSPÓŁCZESNYCH SYSTEMACH INFORMACYJNYCH	3
Ewa Głowacka MODEL UMIEJĘTNOŚCI ZAWODOWYCH PRACOWNIKA USŁUG INFORMACYJNYCH .	23
Stanisława Kurek-Kokocińska BIBLIOTEKA W OPINII UŻYTKOWNIKÓW (A.D. 2004)	27
Dagmara Sawicka W KOLEJCE DO SIECI. RAPORT O WYKORZYSTANIU INTERNETU PRZEZ STUDENTÓW WYŻSZYCH UCZELNI	52
Teresa Kołacz Z HISTORII PROGRAMU CIP - CATALOGUING IN PUBLICATION	64
Paweł Włodarczyk, Piotr Picheta, Piotr Miodunka DOKUMENTY ELEKTRONICZNE NA NOŚNIKACH OPTYCZNYCH W POLSKICH BIBLIOTEKACH NAUKOWYCH	81
Lidia Derfert-Wolf BAZTECH - BAZA DANYCH O ZAWARTOŚCI POLSKICH CZASOPISM TECHNICZNYCH	95

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

O KULTURZE ORGANIZACYJNEJ W BIBLIOTEKACH Grażyna Jaroszewicz	106
---	-----

III. KRONIKA

JĘZYK I TECHNOLOGIA 2005 Wiesław Babik	110
---	-----

IV. ANEKS

BIBLIOGRAFIA ZAGADNIĘŃ INFORMACJI NAUKOWEJ 1999-2004 Oprac. Zina Jarmoszuk	113
---	-----

Contents

I. THESIS, RESEARCH, MATERIALS

Wiesław Babik KNOWLEDGE MANAGEMENT IN MODERN INFORMATION SYSTEMS	 3
Ewa Głowacka THE MODEL OF INFORMATION PROFESSIONALS' QUALIFICATIONS	 23
Stanisława Kurek-Kokocińska LIBRARY IN THE USERS' OPINIONS (A.D. 2004)	 27
Dagmara Sawicka QUEUEING TO THE WEB. THE REPORT ON INTERNET USAGE AMONG THE STUDENTS	 52
Teresa Kołacz THE HISTORY OF THE CIP (CATALOGUING IN PUBLICATION) PROGRAMME	.. . 64
Paweł Włodarczyk, Piotr Picheta, Piotr Miodunka ELECTRONIC DOCUMENTS ON CDS IN POLISH RESEARCH LIBRARIES	 81
Lidia Derfert-Wolf BAZTECH - THE DATABASE OF THE POLISH TECHNOLOGICAL JOURNALS' CONTENTS	 95

II. REVIEWS

ABOUT ORGANISATIONAL CULTURE IN LIBRARIES Grażyna Jaroszewicz	 106
--	-----------

III. CHRONICLE

LANGUAGE AND TECHNOLOGY 2005 Wiesław Babik	 110
---	-----------

IV. ANNEX

BIBLIOGRAPHY OF „ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ” 1999-2004 Zina Jarmoszuk	 113
---	-----------